อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นายเติม ภาแก้ว

อดีตปลัดอำเภอตรี อำเภอพนา จังหวัดอุบลราชธานี

ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร

จังหวัดพระนคร

วันอาทิตย์ที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๑

อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นายเติม ภาแก้ว

อดีตปลัดอำเภอตรี อำเภอพนา จังหวัดอุบลราชธานี

ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร

จังหวัดพระนคร

วันอาทิตย์ที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๑

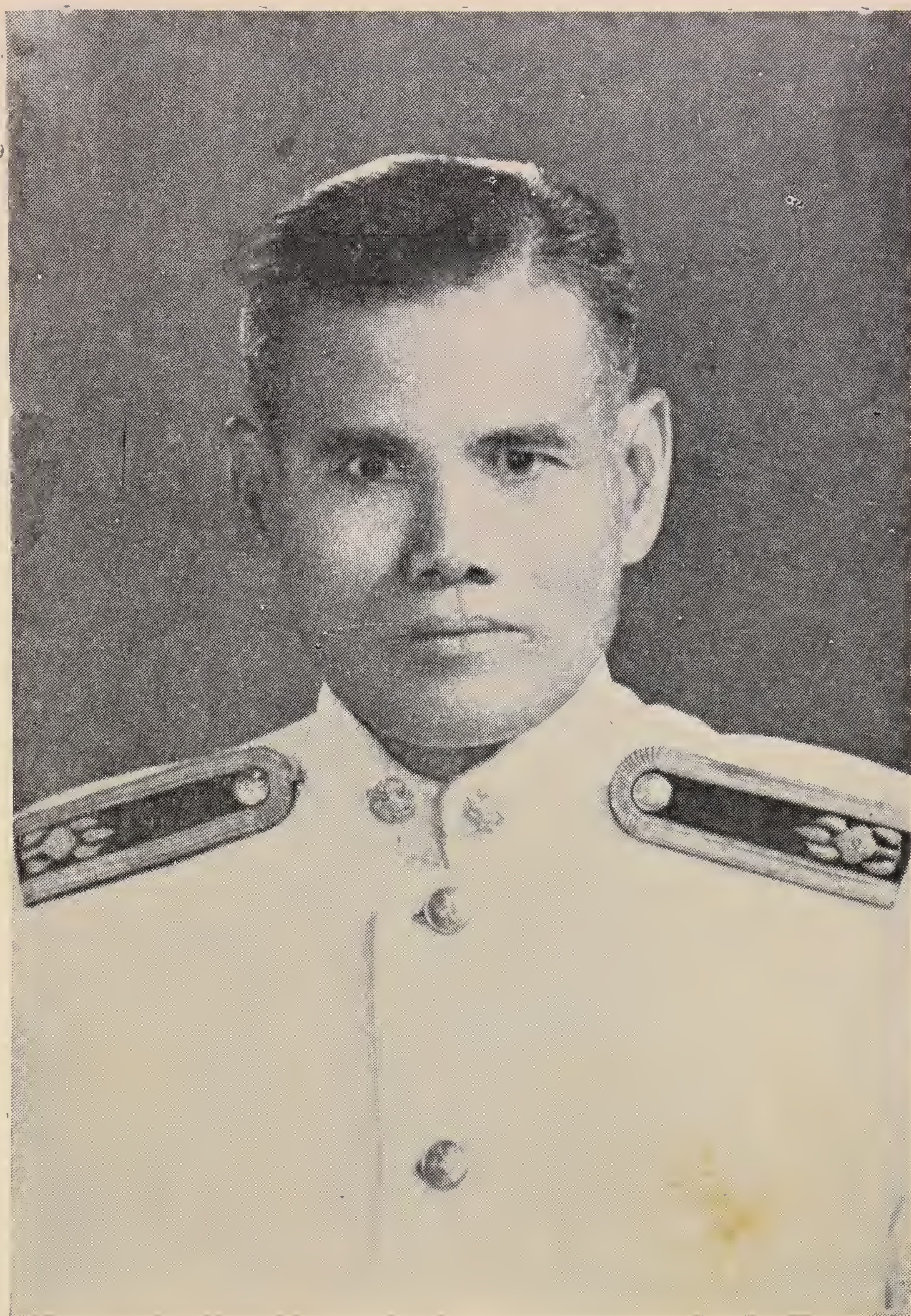
คำปรารภ

ในการพิมพ์หนังสือเพื่อเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ของนายเติม ภาแก้ว ครั้งนี้ คุณสุพัฒน์ ไทยธวัช เจ้าหน้าที่กรมการศาสนา ซึ่งเป็นญาติที่นับถือของคุณเติม ภาแก้ว และ ร.อ. เพิ่มศักดิ์ ภาแก้ว น้อง คุณมงคล มูลชาติ ผู้เป็นหลานได้ร่วมกันให้คำแนะนำดิฉันว่า ควรจะพิมพ์เรื่องที่คุณเติมชอบและเป็นประโยชน์สำหรับผู้ที่ได้รับ เช่นควรพิมพ์เรื่องเกี่ยวกับการปกครองหลักธรรมง่าย ๆ ฯลฯ ซึ่งเป็นของใหม่ที่ใคร ๆ ที่อำเภอพนาและอำเภอตระการพืชผลก็ต้องการทราบ ดิฉันและลูก ๆ ขอกราบขอบพระคุณท่านเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ด้วย

อนึ่ง ดิฉันขอกราบขอบพระคุณทุก ๆ ท่านที่ได้ช่วยเหลือ ให้กำลังใจ กำลังทรัพย์ และร่วมเป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรม ลำพังดิฉันและลูก ๆ คงไม่สามารถทำได้ดีเท่านี้ และขอกราบขอบพระคุณทุก ๆ ท่านที่ได้เสียสละเวลาอันมีค่าของท่านเขียนคำไว้อาลัย และกรุณาเขียนบทความให้ และมาร่วมเป็นเกียรติให้กับวิญญาณสามีของดิฉันในวันพระราชทานเพลิงศพ ถ้ามีอะไรบกพร่องขอได้โปรดให้อภัยด้วย

ประโยชน์ของหนังสือเล่มนี้ จะบังเกิดขึ้นแด่ท่านผู้อ่านด้วยประการใด ๆ ก็ดี ขอผลบุญแห่งกุศลนี้ จงส่งผลให้วิญญาณของคุณเติม ภาแก้ว ได้เสพย์สุขตามควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพด้วย เทอญ.

เบญจลักษณ์ ภาแก้ว

นายเติม ภาแก้ว

ชาตะ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๓

มรณะ วันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๑

ประวัติ

นายเติม ภาแก้ว เกิดเมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๕๓ ตรงกับวันศุกร์ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีกุน ที่บ้านพนา หมู่ที่ ๘ ตำบลพนา อำเภอพนา จังหวัดอุบลราชธานี เป็นบุตรคนที่สองของนายมั่น นางแพง ภาแก้ว มีพี่น้องร่วมสายโลหิตเดียวกัน ๔ คน คือ

๑. นางแก้ว มหานิล

๒. นายเติม ภาแก้ว

๓. นายเสริม ภาแก้ว (ถึงแก่กรรม)

๔. ร.อ. เพิ่มศักดิ์ ภาแก้ว (กองการสัสดี กรมเสมียนตรา กระทรวงกลาโหม)

เมื่อนายเติม ภาแก้ว มีอายุย่างเข้าในวัยการศึกษา บิดามารดาก็ได้ส่งเข้าเรียนโรงเรียนภาษาไทย ในโรงเรียนประชาบาล ตำบลพนา ๑ (อุดมวิทยากร) และสอบไล่ได้ชั้นประถมปีที่ ๓ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๔ ในระหว่างที่นายเติม ภาแก้ว กำลังเล่าเรียนอยู่ในโรงเรียนชั้นประถมศึกษานั้น บ้านเมืองเกิดทุพภิกขภัย ข้าวยากหมากแพง เนื่องจากฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล การทำนาไม่ได้ผล ซึ่งตรงกับปีวอก พ.ศ. ๒๔๖๓ (จ.ศ. ๑๒๘๒) ด้วยความเพียรพยายามในการศึกษาเล่าเรียนจนกระทั่งสอบไล่ได้วิชาครูพิเศษมูล เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๖

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ ได้รับการบรรจุเป็นครูประชาบาลจากทางราชการ โดยทำการสอนตามโรงเรียนประชาบาลตามตำบลต่าง ๆ ในท้องที่อำเภอตระการพืชผล และอำเภอพนาปัจจุบัน

ปี พ.ศ. ๒๔๗๔ นายเติม ภาแก้ว ได้อุปสมบทในพระบวรพุทธศาสนาตามประเพณี ณ วัดบูรพา อำเภอพนา เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม โดยมีท่านพระครูอ่อนเป็นพระอุปัชฌาย์

หลังจากได้ลาสิกขาแล้ว ก็ได้รับราชการครูต่อไป จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๔๘๙ เป็นเวลา ๑๕ ปี และได้ทำการสมรสกับนางสาวเบญจลักษณ์ แท่งพรหม บุตรนายแท่ง นางเมาะ แท่งพรหม ในด้านการครองเรือนนั้น นายเติม ภาแก้ว ดำเนินชีวิตมาด้วยความ

ราบรื่น และมีบุตรด้วยกัน ๑ คน คือนายชัยศักดิ์ ภาแก้ว

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๕ ได้รับแต่งตั้งจากทางราชการ ให้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ในสังกัดกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ดังมีลำดับต่อไปนี้:–

วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๔๘๕ เป็นปลัดอำเภอประจำตำบลจานลาน อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

วันที่ ๑๗ กันยายน ๒๔๘๘ เป็นปลัดอำเภอจัตวา อำเภอตระการพืชผล

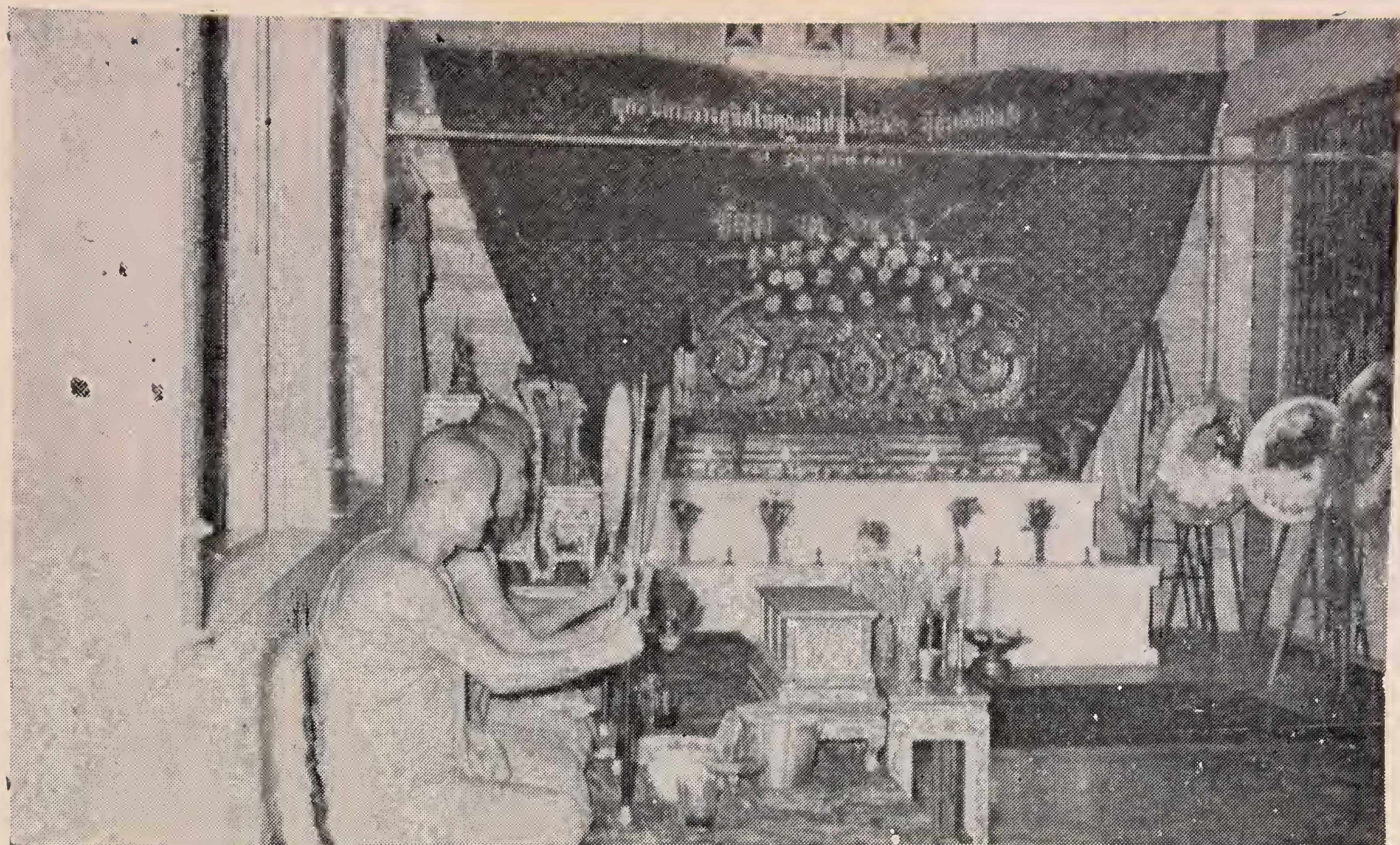
วันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๐๓ เป็นปลัดอำเภอตรี และปลัดสุขาภิบาล ประจำอำเภอตระการพืชผล

วันที่ ๑ เมษายน ๒๕๐๘ เป็นปลัดอำเภอตรี และปลัดสุขาภิบาล ประจำอำเภอพนา

เนื่องจากนายเติม ภาแก้ว ได้เริ่มป่วยกระเสาะกระแสะเป็นโรคตับมาตั้งแต่ต้นปี ๒๕๑๑ แต่ด้วยอุปนิสัยเป็นผู้มีความอดทน รักงานเป็นชีวิตจิตใจ ยอมเสียสละทุกอย่างเพื่อราชการและราษฎร แม้จะรู้ว่า....กำลังเจ็บป่วย ก็ไม่ยอมลาหยุดราชการ คงออกตรวจท้องที่อยู่เป็นประจำ เสมือนหนึ่งไม่มีอะไรเกิดขึ้นแก่ร่างกาย จนกระทั่งอาการของโรคเข้าขั้นเรื้อรังและกำเริบหนักขึ้น จึงได้ตัดสินใจขออนุมัติลาออกจากการรับราชการ และขอรับพระราชทานบำเหน็จบำนาญเพื่อเลี้ยงชีพและครอบครัวในบั้นปลายแห่งชีวิตสืบไป ทั้งนี้ตั้งแต่วันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๑๑ เป็นต้นมา

เมื่อได้ขอลาออกจากราชการแล้ว ก็ตัดสินใจเดินทางเข้าสู่กรุงเทพ ฯ เพื่อเข้ารับการรักษาพยาบาล ณ โรงพยาบาลนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๑๑ โดยได้รับความกรุณาจากท่านผู้อำนวยการโรงพยาบาล (นายแพทย์ วิรัช โรจนวงศ์) ซึ่งทางโรงพยาบาลก็ได้ทำการตรวจวินิจฉัยอาการของโรคโดยละเอียด คณะนายแพทย์โรงพยาบาลนนทบุรี ลงความเห็นว่า ปลัดเติม ภาแก้ว ป่วยเป็นโรคมะเร็งในตับ สุดที่จะรักษาให้หายได้เด็ดขาด ถึงกระนั้นก็ดี บรรดานายแพทย์ นางพยาบาล ต่างก็ให้การรักษาพยาบาลจนสุดกำลังด้วยยาขนานต่าง ๆ ด้วยดี จนอาการของโรคดีขึ้นเป็นลำดับ ในที่สุด ก็ได้ออกจากโรงพยาบาลมารับการรักษาและพักผ่อนที่บ้านน้องชาย (ร.อ. เพิ่มศักดิ์) เมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๑๑

โดยทางโรงพยาบาลได้กรุณาจัดยาให้เต็มอัตรา พร้อมทั้งอนุญาตให้คุณเพรจันทร์ ภู่กำชัย (พยาบาลตรี) ติดตามให้การรักษาพยาบาลเป็นประจำ เมื่อกลับมาถึงบ้านได้ไม่กี่วัน อาการของปลัดเดิม ๆ กลับทรุดลงอีก และต่อมาอาการป่วยไม่ดีขึ้น มีแต่ทรงกับทรุด จนในที่สุดก็ถึงแก่กรรมด้วยอาการอันสงบ ท่ามกลางความเศร้าโศกของบุตร ภริยา และญาติพี่น้อง เมื่อวันพุธที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๑๑ เวลา ๑๙.๐๐ น. รวมอายุได้ ๕๘ ปี.

ตั้งศพสวดอภิธรรม ณ ศาลาฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร พระนคร

รูปคณะญาติร่วมถ่ายหน้าศพ ก่อนเคลื่อนศพไปสู่ที่เก็บศพ
ณ สุสานวัดโสมนัสวิหาร พระนคร

แด่ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของคุณพี่

๗ สิงหาคม ๒๕๑๑ เวลา ๑๙.๐๐ น. เป็นวันวิปโยค นำความเศร้าโศกเสียใจอาลัยอาวรณ์มาสู่ตัวข้าพเจ้า–และวงศาคณาญาติอย่างสุดซึ้ง ทั้งนี้เพราะการสูญเสียชีวิตของพี่ชายใหญ่ ผู้เป็นที่เคารพรักและเป็นเสมือนร่มโพธิทองของญาติพี่น้อง เรามีพี่ร่วมท้องน้องร่วมไส้ที่เป็นชายด้วยกันเพียงสามคน อันมีนามกรความหมายไม่ต่างกันเลย ซึ่งเมื่อหวลรำลึกถึง ๒๖ ปีแห่งความหลัง, พี่น้องชาวพนาและตระการพืชผลย่อมรู้จัก ครูเติม–ครูเสริม–ครูเพิ่ม ฯ สามครูพี่น้องนี้ได้เป็นอย่างดี, คุณพี่ทั้งสองพร้อมด้วยบิดามารดาผู้บังเกิดเกล้าของเราต่างก็พากันละทิ้งน้องให้ต่อสู้อยู่กับโลกแต่เดียวดาย, ไปดี มีสุข เถิดหนาคุณพี่เติมที่เคารพรัก น้องขอกราบขอบพระคุณต่อดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของคุณพี่ไว้ ณ โอกาสนี้ ที่ได้ให้โอกาสน้องสนองกตัญญูกตเวทิตาคุณ โดยการปรนนิบัติรักษาเมื่อคราเจ็บป่วยในบั้นปลายแห่งชีวิตของคุณพี่ ซึ่งน้องนับเป็นเกียรติและถือเป็นมงคลอันอุดม, น้องสุดแสนจะเวทนาสงสารในการเจ็บป่วยของคุณพี่ คุณพี่มีจิตใจเข้มแข็งอดทนอย่างไม่มีอะไรเปรียบ, น้องจำคำพูดของคุณพี่ได้ทุกอย่าง, เมื่อแรกเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาล, อาการป่วยของคุณพี่ดีขึ้นเป็นลำดับ, จนคุณพี่พูดกับน้องที่เฝ้าปรนนิบัติว่า "**เสมือนตายแล้วเกิดใหม่ เมื่อหายแล้วพี่จะยังไม่กลับบ้าน (หมายถึงอำเภอพนา) จะขออยู่ดูชมกรุงเทพพระมหานครหลวงให้เจริญตา จะพักผ่อนหย่อนอารมณ์ในบั้นปลายแห่งชีวิตให้สบายใจ**" นึกถึงคำพูดของคุณพี่ตอนนี้แล้วให้น้องเต็มตื้นไปด้วยความปีติและแล้วระคนเศร้าที่ความตั้งใจของคุณพี่ไม่สมหวัง แต่เมื่อมาพิจารณาคำพูดของคุณพี่อย่างถ้วนถี่ทุกประโยคแล้ว เป็นความแฝงที่มีความหมายได้สองทาง ความหมายที่ถูกต้องที่สุดคือ คุณพี่ได้สมหวังดังความตั้งใจที่พูดเอาไว้แล้วทุกประการ

ด้วยเหตุที่คุณพี่เป็นผู้ที่ได้สร้างสมแต่คุณงามความดี มีศีลธรรม ถือความสัตย์ ตั้งใจรับราชการสนองคุณประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มาด้วยความเรียบร้อย มิได้มีด่างพร้อยมัวหมอง คุณพี่เป็นผู้มาดีและก็ไปดี มิเสียทีที่เกิดมาแล้วชาติหนึ่ง จึงเป็นที่หวังได้ว่า ความดีทั้งหลายที่คุณพี่ได้บำเพ็ญมาแล้วนั้น คงต้องเป็นบันไดทองรองรับดวงวิญญาณ

อันบริสุทธิ์ของคุณพี่ไปสู่สุคติในสัมปรายภพอย่างแน่นอน ฝ่ายน้องผู้อยู่ทางมนุษยโลกนี้ ก็จะตั้งอยู่ในความไม่ประมาท อดทนต่อสู้กับชีวิตตามมรรคาแห่งธรรมะของพระศาสดา ตั้งใจบำเพ็ญกุศลเพื่ออุทิศให้แก่คุณพี่และมารดาบิดาตลอดจนญาติพี่น้องของเราที่เข้าสู่ปรภพ จากการที่ได้รับพระราชทานเพลิงศพ อันนับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอันล้นเกล้าล้นกระหม่อมในครั้งนี้ หากดวงวิญญาณของคุณพี่จะสถิต ณ สถานวิมานใด ขอจงได้ทราบและอนุโมทนาสาธุการและรับเอาซึ่งส่วนกุศลอันน้องและญาติได้บำเพ็ญอุทิศให้แล้วนั้น เพื่อจะได้เกื้อกูลหนุนนำให้คุณพี่ได้ประสบทิพยสมบัติในสัมปรายภพ แม้จำต้องเวียนว่าย ตาย เกิด ก็ขอให้คุณพี่ได้เกิดดี ถึงสุข และขอให้เราได้พบเป็นพี่น้องกันอีก.

จากน้องชายของพี่

ร.อ. เพิ่มศักดิ์ ภาแก้ว

ณ โอกาสนี้ ในนามเจ้าภาพ ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณทุก ๆ ท่านที่ได้เมตตากรุณาและปรานี มาให้เกียรติในงานพระราชทานเพลิงศพคุณพี่เติม ภาแก้ว ในครั้งนี้เป็นอย่างสูง.

คำไว้อาลัย

ของ

นายสุพัฒน์ ไทยธวัช

การจากไปของคุณพี่เติม ภาแก้ว ครั้งนี้ ย่อมยังความเศร้าสลดใจและทิ้งความอาลัยรักไว้แก่บุตรภรรยา ญาติมิตรทั้งหลายเป็นอย่างมาก เพราะเมื่อท่านมีชีวิตอยู่นั้น ท่านเป็นผู้ประกอบไปด้วยคุณธรรมของผู้ใหญ่หลายประการ เช่น มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาเป็นต้น และได้อุปการะเลี้ยงดูวงศ์ญาติให้ได้รับการศึกษาเป็นอย่างดี และเคยเป็นพ่อพิมพ์ของชาติ คือ เป็นครูอยู่ ๑๕ ปี และเป็นนักปกครองมาแต่สมัยมีปลัดตำบลอยู่ในท้องที่ตำบลจานลานและเป็นปลัดอำเภอในอำเภอพนา อำเภอตระการพืชผลอยู่ ๒๖ ปี ในระยะที่ดำรงตำแหน่งเป็นปลัดตำบลจานลานอยู่นั้น ท่านได้ทำการพัฒนาหมู่บ้านนี้ให้เจริญมากในด้านต่าง ๆ เช่นการตัดถนนหนทางเป็นระเบียบเรียบร้อยดีมาก และด้านการศึกษา ด้านสุขาภิบาลเป็นต้น เมื่อข้าพเจ้ายังอุปสมบทอยู่กรุงเทพ ฯ ถ้ามีเวลาไปเยี่ยมบ้านคราวใดก็จะได้พบคุณพี่เติมเสมอ ๆ เกือบทุกครั้ง แม้ท่านจะมีภาระในตำแหน่งหน้าที่ราชการมากเพียงไรก็ตาม ถ้าได้ข่าวว่าข้าพเจ้ากลับเยี่ยมบ้านเป็นต้องได้พบกับคุณพี่เติมเสมอ ทั้งนี้เพราะมีมติตรงกันในด้านการส่งเสริมการศึกษา แม้ในคราวที่ข้าพเจ้าสำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาการศึกษาบัณฑิต (ก.ศ.บ.) ท่านก็ได้มีส่วนส่งเสริมช่วยเหลือด้วย นับว่าเป็นผู้มีพระคุณยิ่งแก่ข้าพเจ้า แต่เมื่อข้าพเจ้าลาสิกขาแล้ว ก็มีหน้าที่การงานเพื่อหาเลี้ยงชีวิตอยู่ในพระนคร จึงมิได้พบกัน คงฟังข่าวคราวจากผู้ไปมาเท่านั้น จนถึงวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๑๑ ผู้กองเพิ่มศักดิ์ได้มาส่งข่าวว่าคุณพี่เติม ภาแก้ว ป่วยหนัก ได้ลงมารักษาตัวอยู่โรงพยาบาลเมืองนนท์ แล้วท่านต้องการพบด่วน เมื่อข้าพเจ้าได้ทราบแล้ว ก็ได้รีบไปทันที ดูอาการป่วยรู้สึกว่าไม่หนักหนาอะไร ดูหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสดี ทั้งนี้คงจะเป็นเพราะนึกถึงความหลังที่เคยประกอบกรรมดีมาร่วมกัน แต่อนิจจาเอ๋ย เมื่อได้ทราบข่าวจากนายแพทย์ว่า เป็นโรคมะเร็งในตับ ! จึงได้ปรึกษากับผู้กองเพิ่มศักดิ์และภรรยาของท่าน พิจารณาหาทางช่วยเหลือรักษาพยาบาลจนสุดสามารถ แต่อาการมีแต่ทรง

กับทรุด และออกจากโรงพยาบาลมารักษาตัวอยู่ที่บ้านผู้กองเพิ่มศักดิ์ แต่อาการไม่ดีขึ้นเลย และได้ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๑๑ เวลา ๑๙.๐๐ น. โดยอาการอันสงบในท่ามกลางความวิปโยคโศกเศร้าอาลัยถึงคุณพี่เติม ภาแก้ว ผู้สละละทิ้งร่างกายไปสู่ปรโลกแล้วเป็นอย่างยิ่ง แต่คุณความดีของท่านยังอยู่ในโลกต่อไปอีก ดังพุทธภาษิตที่ว่า รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ แปลว่า รูปร่างกายเท่านั้นสลายไป แต่ชื่อเสียงคุณงามความดี และวงศ์ตระกูลยังคงอยู่ต่อไปดังนี้

ขออำนาจบุญกุศลที่ได้บำเพ็ญมาจงประมวลกันเป็นมหันตะเดชานุภาพ ส่งผลให้คุณพี่เติม ภาแก้ว ได้ไปสู่สุคติโลกสวรรค์ในสัมปรายภพ เทอญ.

นายสุพัฒน์ ไทยธวัช

กองศาสนูปถัมภ์ กรมการศาสนา

๓ ตุลาคม ๒๕๑๑

คำขวัญ

"๑. การผูกไมตรีในด้านความรัก ความเป็นญาติ เป็นมิตร กับคนทั่วไป เป็นคุณมหาศาลแก่ผู้ปฏิบัติ

๒. ความขยัน คือแก้วสารพัดนึก"

คุณเปลัดเติม ภาแก้ว เพื่อนที่รักยิ่งของข้าพเจ้าผู้หนึ่ง ที่เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมดังกล่าวแล้ว แต่มาด่วนจากไปในท่ามกลางแห่งความเคารพรัก ของบรรดาญาติมิตร โดยไม่มีโอกาสจะได้กลับมาพบกันอีก ข้าพเจ้าจึงมีความเสียดายและอาลัยเป็นอย่างยิ่ง หากคำขวัญ ๒ ข้อข้างต้นนี้เป็นประโยชน์แก่ท่านผู้อ่านบ้าง เจ้าภาพขออุทิศส่วนกุศลแด่ ปลัดเติม ภาแก้ว ผู้ไปสู่ภพหน้าจงประสพสุคติเถิด.

นายประเสริฐ นันทบุตร

ศึกษาธิการอำเภอพนา จังหวัดอุบลราชธานี

อาลัยถึง ปลัดเติม ภาแก้ว

ต้นปี ๒๔๙๒ ข้าพเจ้าลาออกจากราชการ ยึดอาชีพทนายความที่จังหวัดอุบลราชธานี จึงได้รู้จักกับปลัดเติม ภาแก้ว เป็นครั้งแรก ขณะนั้นปลัดเติม ภาแก้ว ดำรงตำแหน่งปลัดอำเภอตระการพืชผล ข้าพเจ้าจำเหตุการณ์ที่ทำให้เรารู้จักกัน ปลัดเติม ภาแก้ว เข้าเบิกความเป็นพยานของอัยการ ข้าพเจ้าเป็นทนายแก้ต่างให้จำเลย เรื่องลักทรัพย์ จากคำเบิกความของปลัดเติม ภาแก้ว ทำให้ข้าพเจ้าเลื่อมใสถึงการปฏิบัติงานในหน้าที่ซึ่งตรงไปตรงมา การรับแจ้งความก็ดี การสืบสวนสอบสวนและการไปยึดไก่ของกลางได้จากสวนหลังบ้านจำเลยก็ดี จึงทำให้ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่า จำเลยที่ข้าพเจ้ารับเป็นทนายให้ทำผิดแน่ จึงบอกให้จำเลยรับสารภาพ ในที่สุดศาลได้พิพากษาลงโทษจำเลย แต่ให้รออาญาไว้ เพราะจำเลยไม่เคยทำผิดมาก่อน ประกอบทั้งไก่ของกลางเจ้าของได้รับคืนไปแล้ว

จากวันที่ได้รู้จักกันวันนั้น ต่อมาความสนิทสนมก็ได้เพิ่มขึ้นตามลำดับ ข้าพเจ้ามีธุระไปอำเภอตระการ ฯ ก็ได้แวะเยี่ยมเสมอ ปลัดเติม ภาแก้ว เป็นคนพูดน้อยตรงไปตรงมา เคร่งครัดในหน้าที่ ประกอบด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ต่อมาเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๙๕ ข้าพเจ้าได้สมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนจังหวัดอุบล ฯ จากการตระเวนหาเสียง ข้าพเจ้าได้พบปลัดเติม ภาแก้ว อีกหลายครั้ง ปลัดเติมให้ข้อคิดแก่ข้าพเจ้าว่า ในเขตอำเภอตระการ ฯ นี้ ข้าพเจ้าเห็นจะได้คะแนนน้อย เพราะมีเจ้าของถิ่นซึ่งเป็นชาวอำเภอตระการ ฯ ขอให้ไปตระเวนหาเสียงถิ่นอื่น จากคำพูดอันตรงไปตรงมานี้ ทำให้ข้าพเจ้าเพิ่มความรักใคร่และสนิทสนมกับปลัดเติม ภาแก้ว ยิ่งขึ้นอีก ในที่สุดจากคำพูดของปลัดเติม ภาแก้ว ทำให้ข้าพเจ้าชนะการเลือกตั้งจากการเลือกตั้งครั้งแรก ต่อมาครั้งที่สอง และครั้งที่สาม เมื่อ ๒๕๐๐ และ ๒๕๐๑ ข้าพเจ้ายังจำคำพูดของปลัดเติมอยู่อย่างไม่มีวันลืม

ภายหลังเมื่อเหตุการณ์บ้านเมืองผันแปรไป บ้านเมืองว่างเว้นไม่มีผู้แทนราษฎร ข้าพเจ้าจึงสอบคัดเลือกเข้ารับราชการอีก จากงานในหน้าที่ของแต่ละคน ทำให้ข้าพเจ้าไม่ได้พบปลัดเติม ภาแก้ว อีกเป็นเวลา ๙ ปีเต็ม ก่อนได้รับข่าวอันน่าสลดใจว่า ปลัดเติม ภาแก้ว จากพวกเราไปแล้ว ข้าพเจ้าได้ไปในงานพระราชทานเพลิงศพ พ.ท. พิณ พันธุมาศ ที่วัด

พระศรีมหาธาตุ บางเขน ได้พบกับ ร. อ. เพิ่มศักดิ์ ภาแก้ว แจ้งให้ทราบว่า ปลัดเติม ภาแก้ว ป่วยรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลนนทบุรี ต่อมาอีก ๔–๕ วัน ก่อนที่ข้าพเจ้าจะไปเยี่ยมอาการป่วย ร. อ. เพิ่มศักดิ์ ภาแก้ว ก็มาแจ้งให้ทราบว่า ท่านปลัดเติม ภาแก้ว ได้จากพวกเราไปเสียแล้ว ด้วยอาการสงบ วันสวดศพที่วัดโสมนัส ข้าพเจ้าได้เคารพศพและระลึกถึงไมตรีจิตรมิตรภาพ และคุณความดีที่ผู้ตายได้ทำไว้ด้วยหัวใจหดหู่

ปลัดเติม ภาแก้ว ได้จากพวกเราไปแล้ว จากไปในขณะที่ยังไม่ถึงเวลาอันสมควร เช่นนี้ จึงยังความเศร้าสลดใจและอาลัยให้แก่ญาติมิตรโดยทั่วไป ด้วยอำนาจผลบุญราศีที่ ปลัดเติม ภาแก้ว ได้บำเพ็ญด้วยดีตลอดมา จงช่วยส่งเสริมเชิดชูให้ดวงวิญญาณของ ปลัดเติม ภาแก้ว ไปสู่สุคติ เทอญ.

นายผัน บุญชิต
ผู้พิพากษาศาลจังหวัดมีนบุรี
๑ ก. ย. ๑๑

พี่เติม ภาแก้ว ปลัดอำเภอตรี อำเภอพนา เป็นคนดีที่สุดที่ข้าพเจ้าเคารพและนับถือ เป็นคนพูดน้อย แต่ทำงานมาก ขยันหมั่นเพียรต่อหน้าที่ราชการเป็นอย่างดียิ่ง นิสัยใจคอเยือกเย็น โอบอ้อมอารีต่อเพื่อนข้าราชการและคนทุกคน เป็นที่รักใคร่นับถือของคนทั่วไป พี่เติมได้จากไปแล้ว จากไปอย่างไม่มีวันกลับ สิ่งที่พี่เติมทิ้งไว้ก็คือ "ความดี" ขอให้วิญญาณของพี่เติม ภาแก้ว จงไปสู่สุคติภพเถิด.

จาก

ร. อ. เทพ เทพาพงษ์

ปลัดอำเภอโท (ฝ่ายป้องกัน)

๒๘ ก. ย. ๑๑

คำไว้อาลัย

ของ

อาจารย์ ศรีทอง สีหาพงศ์

วันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๑๑ เวลา ประมาณ ๑๖ นาฬิกาเศษ ๆ มีนายทหารคนหนึ่งเดินเข้าไปในที่ทำงานของดิฉัน เมื่อดิฉันเงยหน้าขึ้นดู ก็จำได้คลับคล้ายคลับคลาว่า หน้าอย่างนี้เคยคุ้นตามาแล้วนี่ แต่เอชื่อล่ะ พอดีนายทหารคนนั้นเอ่ยปากถามดิฉันว่า จำผมได้ไหม ? พอดีกับดิฉันคิดได้ว่าคน ๆ นี้เป็นใคร แม้ว่าเราจะไม่ได้พบหน้าค่าตากันมานานถึงสามสิบกว่าปีก็ตาม แต่ดิฉันยังจำเค้าหน้า และชื่อของเขาได้ ดิฉันก็ตอบออกไปว่า ทำไมจะจำไม่ได้ คุณเพิ่มไงล่ะ ? แล้วดิฉันก็ยังไม่ได้ไต่ถามว่าคุณเพิ่มมาธุระอะไร คุณเพิ่มก็เอ่ยปากบอกเรื่องที่มาหาว่า "มาตามให้ดิฉันไปเป็นกำลังใจแก่คนไข้หน่อย พี่เติมป่วยลงมารักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลนนทบุรี" วันนั้นทั้ง ๆ ที่ดิฉันเตรียมจะไปในงานเผาศพสามีเพื่อนศึกษานิเทศก์คนหนึ่ง ดิฉันก็ต้องเลิก และตามคุณเพิ่มศักดิ์ไปเยี่ยมคนป่วยที่โรงพยาบาลนนทบุรี ในระหว่างเดินทาง ดิฉันได้คิดทบทวนถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยประมาณ ๓๕ ปีผ่านมาแล้วดิฉันยังจำได้เป็นอย่างดี เพราะในเวลาดังกล่าวนั้นคุณพ่อดิฉัน (คุณพ่อสุริยวงศ์ สีหาพงศ์) ได้เป็นโยมอุปัฏฐากพระรูปหนึ่ง ซึ่งไปจำพรรษาอยู่ที่วัดบ้านคำสมิง พระรูปนี้มีคุณสมบัติพิเศษกว่าพระอื่น ๆ ที่คุณพ่อเคยเป็นโยมอุปัฏฐากมา คือ ท่านเป็นครูสอนอยู่โรงเรียนประชาบาลบ้านคำสมิงนั่นเอง ดิฉันได้ยินเด็ก ๆ เรียกท่านว่า "พระ – ครูเติม" ในความทรงจำของดิฉันเห็นท่านนุ่งห่มสบงจีวรสีเหลืองและใหม่กว่าพระรูปอื่น ๆ เวลากลางวันดิฉันมักจะไปด้อม ๆ มอง ๆ ดูท่านสอนหนังสือเด็กที่โรงเรียนเสมอ ๆ ดิฉันมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับพระองค์นี้มากกว่าองค์อื่น ๆ เพราะคุณพ่อมอบภาระให้ดิฉันเป็นคนส่งปิ่นโตทั้งจังหัน และเพล ดิฉันก็ยินดีไปส่งเพราะการไปส่งปิ่นโตในเวลาเช้านั้น ดิฉันมักจะได้ฟังพระเทศน์เสมอ คือสมภารวัดท่านจัดให้พระองค์ใดองค์หนึ่ง สับเปลี่ยนเวรกันมาเทศน์ให้พวกอุบาสกอุบาสิกาที่ไปถวายจังหันฟังเสมอเป็นประจำทุกวัน เรื่องที่พระเทศน์ในตอนนั้นส่วนมากเป็นนิทานชาดก ดิฉันชอบฟังมากเพราะฉะนั้นจึงขยันไปส่งจังหันได้ทุก ๆ เช้า ส่วนในตอนกลางวันนั้น มีเครื่องล่อใจทำให้ดิฉัน

อยากไปอยู่อย่างหนึ่ง คือ เมื่อส่งปิ่นโตให้เณรที่กุฏิกลางแล้ว ดิฉันก็ได้มีเวลาไถลไปดูนักเรียนเขาเล่นกันอย่างสนุกสนาน มีเล่นไม้หึ่งบ้าง เล่นตีจับบ้าง เล่นกระต่ายขาเดียวบ้าง เล่นขี่ม้าชิงเมืองบ้าง ดูแล้วเพลิน ดิฉันรู้สึกสนุกไปกับเขาด้วย บางทีดิฉันก็ขอเข้าเล่นร่วมวงกับพวกเด็กนักเรียน เด็กนักเรียนมักจะรับดิฉันเข้าเล่นด้วยเสมอ แม้ว่าดิฉันจะตัวเล็กกว่าเขามากก็ตาม เพราะเขาเกรงใจว่า ดิฉันมีพี่เป็นพระ – ครูเติม เขาจึงยอมรับให้เข้าเล่นด้วย ดิฉันมีความภูมิใจในพี่ พระ – ครูเติม ดิฉันเสมอมา แม้กระทั่งเมื่อท่านลาสิกขาออกมาอยู่ที่บ้านและเป็นครูสอนโรงเรียนอยู่ที่เก่านั้นก็ตาม ดิฉันก็ภูมิใจว่ามีพี่เป็นครู ดิฉันเองชอบเลียนแบบพระ – ครูเติม คือมักจะตั้งตัวเป็นครูสอนนักเรียน (เพื่อน ๆ เด็กด้วยกัน) อยู่เสมอ คุณพ่อก็มักจะพูดกับพวกเราลูก ๆ ของท่านว่าให้เรียนหนังสือให้ดี โตขึ้นจะได้เป็นครูสอนหนังสืออย่างพี่เติมเขา คงจะเป็นเพราะตัวอย่างที่ดีที่เราได้เห็นจากพี่เติมนี่กระมัง ที่ทำให้พวกเราลูกของคุณพ่อร่ำเรียนหนังสือกันและได้เป็นครูกันทุกคน แม้ว่าพี่เติมจะได้ย้ายไปอยู่ที่อื่นและได้เป็นปลัดตำบล และปลัดอำเภอ ตามความเจริญในหน้าที่ราชการแล้วก็ตาม คุณพ่อดิฉัน ก็ยังมีความรักและชื่นชมยินดี ในความสำเร็จและความเจริญก้าวหน้าของพี่เติมอยู่เสมอ เสมือนหนึ่งพี่เติมเป็นลูกตัวของท่าน

ส่วนดิฉันแม้ว่าจะไม่ได้พบหน้าค่าตาพี่เติมมานานถึงสามสิบกว่าปีก็ตาม แต่คุณความดีของพี่เติมก็ยังคงฝังอยู่ในความทรงจำของดิฉันไม่มีวันลืมเลือน บัดนี้พี่เติมก็ได้สละร่างอันไร้-สาระในภพในชาตินี้ไปแล้ว ขอให้คุณความดีของพี่ จงส่งผลให้พี่ไปสู่สุคติในสัมปรายภพนั้นเทอญ

ศรีทอง สีหาพงศ์

๒ ตุลาคม ๒๕๑๑

คำนึงถึงพี่เติม

ผมกับปลัดเติม ภาแก้ว นับโดยเครือญาติก็เป็นลูกผู้พี่ทางฝ่ายมารดา ความเป็นจริง ผมมีอายุเข้าเกณฑ์การศึกษา พี่เติมเป็นหนุ่มแน่นเข้ารับราชการเป็นครูประชาบาลแล้ว แต่ได้ไปทำการสอนอยู่ตำบลอื่น จึงไม่ค่อยได้พบปะคุ้นเคยกันนัก เมื่อผมไปเรียนต่อทางกรุงเทพ ฯ แล้ว ทางราชการในขณะนั้น จัดให้มีปลัดตำบลขึ้น ได้ทราบข่าวว่า พี่เติมได้สมัครเข้าสอบเป็นปลัดตำบลได้ พร้อมด้วยเพื่อนครูคนอื่น ๆ หลายคน ครั้นทางการยุบเลิกตำแหน่งปลัดตำบลในเวลาต่อมา ก็ได้ทราบข่าวว่าทางราชการได้โอนย้ายให้พี่เติมไปทำหน้าที่ปลัดอำเภอ อยู่ที่ว่าการอำเภอตระการพืชผล เพิ่งได้ย้ายมาอยู่อำเภอพนา แดนมาตุภูมิเมื่อปี ๒๕๐๘

หากจะศึกษาในแง่ชีวะประวัติกันแล้ว จะเห็นได้ว่าพี่เติมเป็นนักต่อสู้และรักความก้าวหน้า ที่ไม่ย่นย่อคนหนึ่ง ความรู้เดิมจบชั้นประถมเป็นครูเงินเดือน ๘ บาท ๑๐ บาทสมัยนั้น ได้เต้าขึ้นไปสอบแข่งขันเป็นปลัดตำบลกินเงินเดือนขั้น ๕๐ บาทได้ ก็นับว่าไม่ย่อยอยู่ เพราะจะต้องพยายามศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมโดยมิได้หยุดนิ่ง เข็มแห่งชีวิตก็ได้หมุนเปลี่ยนจากครูมาเป็นข้าราชการฝ่ายปกครอง จะต้องทำหน้าที่บำบัดทุกข์บำรุงสุข ให้เกิดแก่ราษฎร ผลก็ปรากฏว่าพี่เติมได้ปฏิบัติหน้าที่ไปด้วยความเรียบร้อยขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์สุจริต เป็นผลดีต่อราชการเ ป็นที่รักใคร่นับถือของผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน และราษฎรด้วยดีตลอดมา ดังเช่นเมื่อเดือนเมษายน ๒๕๐๘ ผมมีโอกาสได้ขึ้นไปเยี่ยมญาติ และร่วมในงานพระราชทานเพลิงศพ พระครูตีรรัฐมุนี เจ้าคณะอำเภอพนา ได้พบพี่เติมซึ่งกำลังเดินทางจากอำเภอตระการพืชผล มารับตำแหน่งใหม่ที่อำเภอพนา โดยรถยนต์ มีนายอำเภอ คณะกรมการอำเภอ และราษฎรเป็นจำนวนมากได้ติดตามมาส่ง แม้เสียงของชาวบ้านก็ชมเชยว่าพี่เติมเป็นคนดี หลังจากนั้นผมกับพี่เติมก็ไม่ได้พบปะกันอีก พบกันอีกครั้งเมื่อเย็นวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๑๑ เห็นพี่เติมนอนหลับสนิทไม่ไหวติง อยู่บนเตียงลายทองของวัดโสมนัสวิหารกรุงเทพ ฯ เสียแล้ว เป็นที่เศร้าสลดใจยิ่งนัก โอ ! แค่นี้เองหนอคนเรา !

พี่เติมเป็นคนประกอบแต่กรรมดี แม้จะเกิดและรับราชการอยู่ในชนบท แต่เวลาตายมาตายอยู่เมืองหลวง มีหีบลายทองเป็นที่รองรับ ตั้งเด่นอยู่บนแท่น พรั่งพร้อมไปด้วยดอก

ไม้มาลัยและพวงหรีด มีสวดอภิธรรม ๓ คืน ณ เมรุใหญ่โตมโหฬาร จะเอาอย่างไรอีกล่ะ หากตายบ้านนอก อย่างมากก็จะมีสวดสักคืน แล้วก็หามกันไปตั้งบนเชิงตะกอน แล้วก็เผา ผมจึงว่าเป็นบุญของพี่เติม!

คืนวันสวดและบรรจุศพ ผมรู้สึกประทับใจในความพร้อมเพรียง ของบรรดาแขกผู้มีเกียรติซึ่งมีพระคุณเจ้าทั้งหลาย อดีตรัฐมนตรี เลียง อดีต ส.ส. หญิงอรพิน ไชยกาล ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พลเรือน ครูอาจารย์ นิสิตนักศึกษา และญาติ ๆ ตลอดจนญาติมิตรที่คุ้นเคยซึ่งอยู่ในพระนครที่ทราบข่าว ได้ให้เกียรติไปร่วมงานกันคับคั่ง เป็นที่อบอุ่นยิ่งนักทั้งที่เป็นลูกบ้านพนา

ด้วยอำนาจแห่งบุญกุศลและสามัคคีธรรม ที่พวกเราได้ช่วยกันบำเพ็ญมาแล้ว ขอจงเป็นผลานิสงส์ ส่งดวงวิญญาณของพี่เติมผู้ล่วงลับ ให้ไปเสวยสุข ในทิพยวิมานสถานอันสมควรแก่คติวิสัยด้วยเถิด.

นายวีระยุทธ อุทธา

กองฝึกวิชาชีพกรมราชทัณฑ์ กระทรวงมหาดไทย

คำไว้อาลัย

แด่....คุณเติม ภาแก้ว

คุณเติม ภาแก้ว เป็นผู้คุ้นเคยใกล้ชิดและสัมมาคารวะในพระสงฆ์เป็นอย่างดี โดยเฉพาะใกล้ชิดสนิทสนมและสัมมาคารวะในข้าพเจ้ามาก คุณเติม ภาแก้ว เป็นผู้ใฝ่ใจในศาสนกิจเป็นอันดี นับว่าเป็นผู้ไม่ประมาท มีสามัญสำนึกอยู่ทุกขณะหรือในทางพระศาสนานับว่าเป็นคนงามด้วยคุณธรรม เพราะทุก ๆ ครั้ง คุณเติม ภาแก้ว แสดงออกล้วนแล้วแต่เป็นวาจาสุภาพเรียบร้อยเพรียบพร้อมไปด้วยธรรม

ในส่วนราชการ คุณเติม ภาแก้ว ได้รับราชการด้วยความมานะอดทน และบริสุทธิ์ใจ ปราศจากมลทินใด ๆ ทั้งสิ้น คุณเติม ภาแก้ว เป็นผู้มีคุณธรรมดีหลายอย่าง อาทิเช่น

๑. มีวิริยะอุตสาหะในการงานเป็นอย่างดี ปฏิบัติราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เป็นที่ไว้วางใจของผู้ใหญ่

๒. มีนิสัยใจคอดี ไม่เห็นแก่ตัว โอบอ้อมอารีต่อทุก ๆ คน ไม่คิดร้ายใคร ไม่เอารัดเอาเปรียบใคร มีความสม่ำเสมอในธรรม

๓. มีบุคคลิกลักษณะดี กิริยาวาจาสุภาพเรียบร้อย ความคิดสุขุมเยือกเย็น

เมื่อคุณเติม ภาแก้ว ได้ถึงแก่กรรมจึงเป็นที่เศร้าสลดใจและเสียดายของญาติมิตรเป็นอย่างมาก

ขออำนาจบุญกุศลที่มีอยู่ จงส่งเสริมให้คุณเติม ภาแก้ว ได้รับอิฐวิบูลมนุญผลในสัมปรายภพ ทุกประการเทอญ

พระปลัดประสาสน์

วัดชนะสงคราม พระนคร

๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๑

รำพันรำพึง

แด่

พี่ปลัดเติม ภาแก้ว

ณ วันนั้น   ซึ่งเป็นวัน ไปเยี่ยมไข้ ได้ประจักษ์
ว่า "พี่เติม ดูยิ้มแย้ม แจ่มใสนัก   มีมิตรรัก หลายคน ร่วมสนทนา
จึงหวังว่า คงจะหาย ได้พักฟื้น   ต่างคนชื่น สุขสันต์ จิตหรรษา
พอสมควร การเยี่ยมไข้ จึ่งได้ลา   ว่าจักมา เยี่ยมใหม่ ในอีกวัน
อนิจจัง   ที่ความหวัง ว่าจะหาย ด้วยใจมั่น
"เพิ่มศักดิ์" เร่ง ไปบอกว่า ให้มาพลัน   "เพิ่มเติม" นั้น อาการทรุด รุดดูใจ
พอถึงบ้าน ของเพิ่มศักดิ์ ประจักษ์ชัด   พระยามัจ- จุราชรอ พอครู่ใหญ่
ดุจไฟเทียน หรี่ดับ แสงวับไป   ชีวิต "พี่ เติม" ไซร้ ก็ดับลง
สะท้านจิต   ไม่อาจตาม ทวงชีวิต ดั่งประสงค์
ทุกผู้ต่าง นิ่งขึง ตะลึงงง   ไม่อาจส่ง เสียงพร่ำ พิไรวอน
โอ้ความตาย ง่ายกระไร ให้ชุกคิด   ทุกชีวิต เกิดแล้วตาย สุดไถ่ถอน
หนีไม่พ้น ถึงคราวใคร ใครก็มรณ์   เครื่องสังวร พึงนึกรู้ ทุกผู้คน
โอ้ บัดนี้   ถึงคราวพี่ เติมแล้วหนา อย่าฉงน
ทั้งลูกเมีย ญาติมิตร เตรียมจิตทน   มิได้ก่น แต่โศกเศร้า เพราะเข้าใจ
พร้อมกันตั้ง การกุศล ผลอุทิศ   อันศักดิ์สิทธิ์ ครบครัน จัดสรรให้
รวมทั้งจัด การศพ ครบเกียรติไกร   ตามสมัย ตามนิยม น่าชมทาน
ขอน้อมจิต   อ้างเทพเจ้า ที่ศักดิ์สิทธิ์ ทุกสถาน
ทั้งอินทร์พรหม ยมจตุ โลกบาล   พระธรณี เป็นพยาน จงทั่วกัน
ข้าเจ้าขอ อุทิศ มหิทธิผล   เดชกุศล บุญทาน บันดาลมั่น
ให้พี่เติม จุ่งรับ นับอนันต์   เพื่อสุขส่ง เสวยสวรรค์ นิรันดร์เทอญ.

จาก

พร ยุวพันธ์

นนทบุรี

"ขอวิญญาณคุณลุงจรุงเถิด"

"๗ สิงหาพาใจให้วิปโยค โศกสุดโศกเศร้าอุราน้ำตาไหล
ฟ้ามาโกรธลงโทษข้า ฯ หรือไร ดุจดวงใจถูกกระชากจากกายา
เพราะสูญสิ้นชีวินลุงเติมศักดิ์ ที่ข้า ฯ เคารพรักเป็นหนักหนา
ฉัตรกั้นเกศโพธิ์ทองป้องบรรดา ตระกูล "ภาแก้ว" พังทลายลง
ครายังชีพอยู่นั้นท่านตั้งจิต อุทิศงานเพื่อรัฐนับอสง (ขัย)
ผ่านพ่อพิมพ์ของชาติที่อาจอง กุศลส่งก้าวลัดปลัดอำเภอ
ผลงานเด่นใจเย็นเป็นสมบัติ ทั้งด้านพัฒนาบ้านทำทานเสมอ
ให้ราษฎร์รับสุขจริงสิ่งเลิศเลอ ไม่เคยเผลอคติธรรมผู้นำชน
ทำความดีเพื่อชาติศาสน์กษัตริย์ ให้พิพัฒน์ไพบูลย์จำรูญผล
โดยไม่นึกถึงสังขารจะทานทน ทำสกนธ์ต้องพ่ายแพ้แก่โรคา
ธรรมดาเกิดมาแล้วดับดิ้น แม้มุนินทร์เพียงแปดสิบพรรษา
โอ้อนิจจังวตสังขารา จะหาความเที่ยงแท้แน่ไม่มี
ขอวิญญาณคุณลุงจรุงเถิด ลอยล่องเกิดบนสวรรค์ชั้นสุขี
หลานขอตั้งปวารณาชาติหน้ามี ได้เป็นศรีของสวาททุกชาติไป
ศพพระราชทานครั้งนี้มีเกียรติยิ่ง มีทุกสิ่งตรึงตราจะหาไหน
สมศรีศักดิ์นักหนาน่าปลื้มใจ ด้วยอาศัยแรงศรัทธาสาธุการ
สุดท้ายนี้หลานไม่มีอะไรฝาก อนุสรณ์ตอนจากเป็นแก่นสาร
ร่ำอาลัยจากใจที่ร้าวราน ไม่เป็นการสลัดกัดเวที
ตั้งปณิธานสาบานต่อหน้าศพ อ้างเทพไททั่วไตรภพเป็นสักขี
จะยึดถือศีลธรรมก่อกรรมดี เทอดศักดิ์ศรีตระกูลมั่นนิรันดร

สวาท ภาแก้ว

แด่คุณลุง

ชีวิตฉันเกิดมาช่างอาภัพ
พ่อล่วงลับจากไปไม่เคยเห็น
ฉันกับแม่พี่น้องต้องลำเค็ญ
ต้องเคี่ยวเข็ญเย็นยากตรากตรำมา
ที่รอดตัวเพราะคุณลุงผดุงช่วย
คอยอำนวยปกปักและรักษา
จนเติบโตได้ดีมีหน้าตา
บุญคุณค่าเลิศล้ำพ้นรำพัน
มีคุณลุงเหมือนมีพ่อพอได้ชื่น
ทุกวันคืนค่อยคลายหายโศกศัลย์
ได้อบอุ่นร่มเย็นไม่เว้นวัน
เหมือนฉัตรกั้นกันป้องผองภยันตราย
มาบัดนี้สิ้นบุญคุณลุงแล้ว
เหมือนฉัตรแก้วปกปักมาหักหาย
ปล่อยให้หลานต่อสู้อยู่เดียวดาย
ก็เหมือนพายเรือเร่อยู่เอกา
ขอวิญญาณคุณลุงจงผาสุก
นิราศทุกข์สู่เมืองแมนแดนสุขา
อันพระคุณเลิศล้ำที่ทำมา
หลานจะจารึกอยู่มิรู้ลืม

จากโสดศรี ภาแก้ว

ครูโรงเรียนบ้านม่วงสวาสดิ์

อำเภอพนา

จังหวัดอุบลราชธานี

อาลัยคุณพ่อ

แสนกำศรดสลดล้ำ อาลัย ยิ่งนา
สูญพ่อรักดวงใจ โศกกล้ำ
ลูกมองบ่เห็นใคร เทียบพ่อ
ขาดพ่อดุจขาดน้ำ หล่อเลี้ยงชะโลมใจ

มัจจุราชเอยช่างร้าย เหลือคณา
พรากพ่อสุดปัญญา ลูกดิ้น
พ่อรักจึ่งต้องมา มลายจาก ลูกฤๅ
นับแต่นี้ลูกสิ้น ร่มแก้วโพธิ์ทอง

พระคุณพ่อมากล้ำ รำพรรณ
สุดที่ลูกจักจำนรรจ์ ทั่วได้
เลี้ยงลูกมิเดียดฉันท์ ตลอดชีพ ท่านนา
ทุกสิ่งพ่อสอนให้ ลูกเต้าตามจริง

วิญญาณพ่อจุ่งได้ สดับขาน
ลูกมุ่งจิตอธิษฐาน เที่ยงไว้
ทุกภพมุ่งพะพาน พบพ่อ เสมอนา
เป็นพ่อเป็นลูกให้ ตราบสิ้นสูญกัลป์

อนึ่ง ขอน้อมจิตตั้ง อธิษฐาน
พระช่วยอวยวิญญาณ สู่หล้า
ทุกข์ใดอย่าได้พาน พะพ่อ เลยนา
เกษมสุขสู่เมืองฟ้า ฟากด้าวแดนสรวง

จากลูกของพ่อ

ชัยศักดิ์ ภาแก้ว

เกิด ขึ้นมาเป็นมนุษย์สุดประเสริฐ
แก่ เพราะเกิดอยู่นานหลายพรรษา
เจ็บ ป่วยเป็นทุกข์โศกโรคตามมา
ตาย ตามกฎอนิจจาของสามัญ

ใคร คิดรอบคอบดูให้รู้ชัด
ทำ ให้จัดเจนจริงทุกสิ่งสรรพ์
กรรม ทางวาจาใจ และกายพลัน
ดี ให้มั่นเหมาะสมอบรมตน

ย่อม ประสบพบแสงแห่งความสุข
ได้ ไร้ทุกข์ไร้โทษโสตถิผล
รับ สนองต้องตามกรรมของตน
ดี จะดลบันดาลให้ท่านดี

ใคร ไม่คิดกิจการให้ทันเหตุ
ทำ สมเภชเวทนาน่าบัดสี
กรรม ทางวาจาใจ กายไม่ดี
ชั่ว จะชี้ช่องพาไปหาอบาย

ย่อม ประสพเคราะห์กรรมเจอความทุกข์
ได้ ห่างสุขทั้งมวลที่ควรหมาย
รับ สนองต้องตนทั้งต้นปลาย
ชั่ว ทั้งหลายจะแฉเฉือนให้เหมือนกัน

สุข สบายกายทั่วจีจิต
ทุกข์ ชีวิตจะตามติดไม่บิดพัน
มี เหตุผลดลสนองทางของมัน
จริง นิรันดร์ตามกฎกำหนดเอย ฯ

พระมหาบุญเพียร มหาวีโร

วัดตึก ต. บางไผ่ อ. เมือง จ. นนทบุรี

แด่... คุณเติม

ผมได้ข่าวด้วยความเศร้าสลดว่า คุณเติม ภาแก้ว ผู้ซึ่งครั้งหนึ่งเคยร่วมงานด้วยกันมาที่วัดหนองยาง อุบลราชธานี เมื่อปี ๒๔๘๕ .... ได้ถึงแก่กรรมเสียแล้ว ตั้งศพที่วัดโสมนัสวิหาร น่าเสียดายผมไม่ได้พบคุณในวันนั้น อย่างไรก็ตาม ผมต้องพบคุณ อย่างน้อยก็เพียงภายนอกที่ปิดบังในวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๑

คุณเบนเข็มชีวิตมาสู่ความเป็นนักปกครอง เมื่อ ๒๖ ปีมาแล้ว ครั้งนั้นคุณตัดสินใจถูก ที่ตัดสินใจเข้ามาสอบเป็นปลัดอำเภอประจำตำบลสอบได้, และก็ได้พบกันกับผมผู้ซึ่งกำลังสด ๆ ร้อน ๆ ไปจากโรงเรียนข้าราชการฝ่ายปกครอง เราอยู่กินนอนร่วมกัน ๗-๑๕ วัน แล้วคุณก็ไปรับหน้าที่ และพร้อม ๆ กันนั้นภาระหน้าที่และโชคชาตาก็จับเราให้เหวี่ยงออกจากกันไปคนละแดน

ผมได้ติดตามข่าวของคุณอยู่เสมอ ปีติยินดียิ่งที่ได้ข่าวว่า คุณเป็นนักปรองที่ดีเหลือเกิน เข้าถึงพี่ ๆ น้อง ๆ ชาวบ้านเรา, รักเขาและเขาก็รักคุณ งานการของคุณก็เจริญรุดหน้า อย่างน้อยคุณก็เป็นที่ชื่นชมยินดีของพี่น้องและผู้บังคับบัญชา คุณจะอยู่ ณ ที่ใด ถ้าได้ยินคนเรียก "**ปลัดเติม**" ขอให้คุณจงภูมิใจเถิดว่า คุณได้ทำหน้าที่นักปกครองของคุณได้ดียิ่งแล้ว

๒๖ ปีแห่งความหลัง เป็นสุขเถิดนะ, คุณเติมที่รัก แม้วิญญาณจะอยู่ ณ ที่ใด ได้โปรดรับทราบไว้ด้วยว่า อย่างน้อยก็ผมคนหนึ่งที่ศรัทธาในผลงาน, การทำหน้าที่, การช่วยเหลือพี่ ๆ น้อง ๆ ของเราที่จังหวัดอุบลราชธานี **ซึ่งแม้แต่ตัวผมเองยังไม่มีโอกาสทำอย่างนั้นได้**

คุณไปแล้ว รอยที่เหลืออยู่ คือความดี ความดีนี้จะเป็นที่จารึกให้คนคิดถึง "ปลัดเติม" ชั่วนิรันดร์

"กำนันหยด"

(บุญหยด พันธุ์เพ็ง)

นายอำเภอบางปะอิน

"ปลัดเติม ภาแก้ว"

อาจารย์เติม ภาแก้ว เดิมเคยเป็นครูประชาบาล เคยสอนลูกศิษย์ลูกหาให้เป็นใหญ่เป็นโต ต่อมาได้เปลี่ยนฐานะมาเป็นปลัดอำเภอ หน้าที่ช่วยเหลือดูแลประชาชนเพื่อนฝูงตามอำนาจหน้าที่จะอำนวยให้ เป็นปลัดอำเภอตัวอย่าง ถึงแม้ตัวจะตายจากเราไป ความดีทั้งหลายก็มิได้ละลายหายสิ้นไปจากโลกนี้

ในวันฌาปนกิจของปลัดเติม ภาแก้วนี้ จึงขออธิษฐานให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์จงไปสถิตอยู่แต่ภพอันแจ่มใสเทอญ.

สุพรรณ วงษ์สิงห์
ปลัดรุ่นศิษย์

คำไว้อาลัย

คุณลุงเติม ภาแก้ว เป็นญาติอันสนิทมีศักดิ์เป็นลูกพี่ลูกน้อง เป็นผู้มีน้ำใจโอบอ้อมอารีต่อบรรดาญาติโดยทั่วหน้าอย่างสม่ำเสมอ เมื่อต้องมาสิ้นคุณลุงเติมผู้เป็นหลักและเป็นที่พึ่งพาของบรรดาวงศ์ญาติไปในเวลาอันไม่สมควรอย่างยากที่จะหาแทนได้เช่นนี้ จึงเป็นที่น่าเศร้าสลดใจและอาลัยอย่างยิ่ง จริงอยู่ความตายเป็นเรื่องแน่นอนของทุกชีวิตที่ก่อกำเนิดมา แต่ความตายที่มาถึงคุณลุงเติม ฉับพลันรวดเร็วเกินกว่าที่ใคร ๆ จะคาดคิดเมื่อได้ทราบข่าวก็อดที่จะรันทดใจไม่ได้

ขออำนาจบารมีแห่งคุณความดีที่คุณลุงเติมได้สร้างสมเอาไว้ในชาตินี้ และที่บรรดาญาติมิตรได้สร้างอุทิศให้ จงเป็นผลดลบันดาลให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของคุณลุงเติมจงไปสู่สุคติและประสบความเกษมสุขในสัมปรายภพทุกประการ

ขจร สาธุพันธุ์

อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย

สารบาญ

เรื่อง	หน้า

บทความสำนึก

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นายเติม ภาแก้ว วันอาทิตย์ที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๑ ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร นั้น คณะเจ้าภาพมีความประสงค์จะพิมพ์เรื่องสารคดี เป็นธรรมบรรณาการเพื่อแจกผู้มาให้เกียรติแก่ศพและแก่เจ้าภาพ หรือผู้มาสักการะศพตามประเพณีนิยม ได้มาขอบทความเรื่องสารคดีที่เกี่ยวกับธรรมะ ข้าพเจ้าจึงเลือกเรื่องนิสัยของหัวหน้า มอบให้จัดพิมพ์แจกตามความประสงค์

ความจริงที่ขุดขึ้นจากความจริงนั้น ท่านผู้มีชีวิตก้าวหน้าไปจากสภาพเดิมขึ้นมาโดยลำดับเช่นนี้ ก็เพราะเป็นผู้มีบุญเก่าที่สั่งสมไว้ในภพก่อน คอยอุปถัมภ์บำรุงให้เป็นผู้มาดี อยู่ดี ไปดี และเป็นกำลังหนุนให้ได้ก่อสร้างบุญใหม่ พัฒนาชีวิตให้เป็นศีลเป็นธรรม มีถ้อยแถลงเป็นที่เชื่อถือ มีผู้รับฟัง เป็นขวัญใจของลูกหลานหว่านเครือ คำสั่งสอนของท่านนับเป็นถ้อยคำที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นถ้อยคำที่ควรฝังไว้ในส่วนลึกแห่งดวงใจ เมื่อชายหญิงผู้มั่นในกตัญญู เคารพ จงรักภักดี เอื้อเฟื้อเชื่อฟัง ตั้งใจปฏิบัติตามโดยชอบแล้ว ย่อมเจริญรุ่งเรือง ดังมีเรื่องเล่ามาว่า

พระเจ้าทีฆีติ ทรงครองราชย์ในโกศลรัฐ มีพระโอรสองค์หนึ่งนามว่า "ทีฆาวุกุมาร" ได้ดำรัสสั่งพระโอรส เป็นพระบรมราโชวาทไว้ครั้งสุดท้ายแห่งพระชนมชีพว่า "พ่อทีฆาวุเอ๋ย เจ้าอย่าเห็นยาวดีกว่าสั้นนะ, พ่อทีฆาวุเอ๋ย เจ้าอย่าเห็นสั้นดีกว่ายาวเลย พ่อทีฆาวุเอ๋ย เวรน่ะจะไม่ระงับด้วยจองเวร แต่ว่าเวรจะระงับได้ด้วยไม่จองเวร"

ทีฆาวุกุมารได้อาศัยอานุภาพพระบรมราโชวาทนี้ รั้งหทัยไว้ให้มั่นในกตัญญู เอื้อเฟื้อเชื่อฟัง เคารพจงรักภักดีในพระราชบิดา ฝังพระดำรัสสั่งไว้ในส่วนลึกแห่งดวงหฤทัย สงวนรักษาไว้ประหนึ่งว่าชีวิตของตน ตั้งใจปฏิบัติตามโดยชอบ ย่อมเจริญด้วยลาภยศ ปรากฏเกียรติศักดิ์ จนได้เป็นพระเจ้าทีฆาวุ เถลิงถวัลยราชสมบัติในโกศลรัฐสืบมา เออก็สาระสำคัญแห่งพระบรมราโชวาทนั้นมีอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. อย่าเห็นยาวดีกว่าสั้น

๒. อย่าเห็นสั้นดีกว่ายาว

๓. เวรจะไม่ระงับด้วยจองเวร แต่เวรจะระงับได้ด้วยไม่จองเวร

การผูกพยาบาท มุ่งล้างผลาญกันเป็นตาปีตาชาติ ต่อเวรต่อกรรมไว้ไม่ให้มีที่สิ้นสุด ชื่อว่ายาว, การเลิกผูกพยาบาทปองร้ายกันเสีย กลับปลูกเมตตากรุณาปรานีในกันและกัน ตัดเวรตัดกรรมให้เลิกแล้วแก่กัน จนหมดเวรหมดกรรม ชื่อว่าสั้น, ผู้ไม่เห็นการผูกพยาบาทปองร้ายกัน ดีกว่าการปลูกเมตตากรุณาปรานีต่อกัน ชื่อว่าไม่เห็นยาวดีกว่าสั้น

การแตกร้าวกัน ตัดญาติขาดมิตร ทำลายไมตรีจิตมิตรภาพให้ขาดสะบั้นออกจากกัน จนหมดอาลัยใยดีในกันและกัน ชื่อว่าสั้น, การปลูกสามัคคีปรองดองกัน ผูกมิตรให้สนิทมั่นคง เชื่อมไมตรีจิตมิตรภาพต่อกัน ให้มีอาลัยใยดีในกันและกัน อยู่ได้ยืดเยื้อยืนนาน ชื่อว่ายาว, ผู้ไม่เห็นการแตกร้าวกัน ดีกว่าสามัคคีกัน ชื่อว่าไม่เห็นสั้นดีกว่ายาว

การผูกพยาบาทจองล้างจองผลาญกัน ชื่อว่าเวร, เมื่อผูกพยาบาทจองล้างจองผลาญไว้ต่อกันและกันแล้ว เวรนั้นจะไม่ระงับด้วยจองเวรเลย แต่เมื่อเลิกผูกพยาบาทจองล้างจองผลาญกันเสีย เวรนั้นก็จะระงับลงได้ด้วยไม่จองเวร

ว่าโดยกฎธรรมดาแล้ว อันก้อนบุญก้อนคุณของลูกที่ใหญ่หลวงนั้นมิใช่อื่น คือ พ่อแม่แท้ ๆ เพราะท่านทั้งสองเป็นเจ้าบุญนายคุณของลูก ไม่มีเจ้าบุญนายคุณอื่นใดจะยิ่งกว่า เมื่อลูกปฏิบัติชอบในท่านให้สมควรแก่กาลเทศะแล้ว ย่อมมีคุณเอนันต์ เมื่อปฏิบัติผิดในท่านเล่าก็จะมีโทษมหันต์ พึงเห็นในคำสรรเสริญเปรียบเทียบไว้ดังนี้ว่า

"คุณแม่เท่าภูเขากล้า คุณพ่อเท่าฟ้ากับแผ่นดิน คำของพระ คำของพระมหากษัตริย์และคำของพ่อแม่ ใครลบล้างก็เป็นคนอกตัญญู ลูกผู้รู้จักคุณของท่านนั้น ย่อมเป็นลูกหนี้ที่ซื่อสัตย์ คนใดไม่รู้จักเคารพนับถือซื่อสัตย์ต่อท่าน ยกตนขึ้นข่มขู่ดูหมิ่นและพูดคำกวนใจต่อท่าน คนนั้นคือกากมนุษย์ มิใช่คนที่มีความรู้สึกเป็นมนุษย์เลย นับเป็นคนชาติอกตัญญูแท้

จงนึกถึงอ้อมแขนที่โอบตัวเราเมื่อเล็ก ๆ จงนึกถึงมือที่แกว่งไกวเปล จงนึกถึงร่างที่อดตาหลับขับตานอนเมื่อเราไม่สบาย จงนึกถึงผู้ร้องไห้เมื่อเราป่วยหนัก และจงนึกอีกทีว่าเราได้ทำอะไรไว้บ้าง ที่พอจะเป็นเครื่องสนองคุณท่าน เอาเถอะ เพียงแต่ประพฤติตนให้เป็น

คนดีเท่านั้น ก็จะพาให้ท่านปลาบปลื้มใจยิ่งกว่าสิ่งอื่น

คุณแม่หนาหนักเพี้ยง พสุธา
คุณบิดรดุจอา- กาศกว้าง
คุณพี่พ่างศิขรา เมรุมาศ
คุณพระอาจารย์อ้าง อาจสู้สาคร

พ่อตายคือฉัตรกั้ง หายหัก
แม่ดับดุจรถจักร จากด้วย
ลูกตายบ่วายรัก แรงร่ำ
เมียมิ่งตายวายม้วน มืดคลุ้มแดนไตร

กตัญญูมีบ่ล้ม คุณเคน
ทำตอบสมแก่ตน ไป่เว้น
บุญช่วยเพิ่มเสริมผล สุขยิ่ง จริงแฮ
ผองทุกข์โทษหลีกเร้น พ่ายแพ้มลายสูญ

เย็นวายุพัดต้อง ตนสบาย
เย็นอุทกชะโลมกาย สร่างเศร้า
เย็นร่มพฤกษาหาย ระโหยหอบ
เย็นพระเดชปกเกล้า ยิ่งร้อยพันทวี

ร่มไม้เย็นพักผ่อนหายร้อนอาตม์
ร่มเงาญาติเย็นสบายหายเงียบเหงา
ร่มพ่อแม่เย็นสุขทุกข์บางเบา
เกิดเย็นเกล้าเคล้าคลุกอยู่ทุกยาม

ร่มอาจารย์กันเขลาเกิดเชาว์กล้า
ร่มราชากันศัตรูให้รู้ขาม
ร่มพระพุทธกันร้อนผ่อนลุกลาม
ให้โลกสามเย็นชื่นกว่าอื่นใด

สุภาษิตทั้งนี้จะมีความสำคัญเพียงไร โปรดช่วยพิจารณาโดยรอบคอบ เพราะท่านว่า สุภาษิตอันจับใจนี้ ไม่ล่วงเข้าไปใต้คอของทุรชนคนอกตัญญู เหมือนน้ำอมฤตไม่ล่วงเข้าไปใต้คอของราหู ส่วนสาธุชนคนกตัญญู ย่อมทรงสุภาษิตนั้นไว้กับหฤทัย เหมือนพระนารายณ์ทรงไว้ซึ่งรัตนะอันปราศจากมลทินอย่างยิ่ง

ด้วยอำนาจกุศลผลบุญ อันพึงบังเกิดมีแต่ธรรมวิทยาทาน และการกุศลทักษิณาอื่นอีก ที่คณะเจ้าภาพพร้อมด้วยญาติมิตร ได้ร่วมกันบำเพ็ญเป็นส่วนบีตุปัฏฐานทั้งนี้ ขอให้สำเร็จเป็นพลวปัจจัยอุปถัมภ์ อำนวยอิฐวิบูลมนุญผลแด่ นายเติม ภาแก้ว ผู้วายชนม์แล้วนั้น โดยควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพ จงทุกประการเทอญ.

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์
(สมเด็จพระมหาวีรวงศ์)

วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน พระนคร
๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๑

นิสัยของหัวหน้า

ของ

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์

วัดพระศรีมหาธาตุ จังหวัดพระนคร

พาลสฺส ชีวิตํ อปฺปํ ปณฺฑิตสฺส พหูตร
ชนกายสฺส เนตฺตาว นีติธมฺโมว เนตฺตุโน

แปลว่า

"ชีวิตของคนโง่สั้นนิดเดียว ชีวิตของคนฉลาดยืนนาน
ชีวิตของหมู่ชนอยู่ที่หัวหน้า ชีวิตของหัวหน้าอยู่ที่นิติธรรม."

ท่านสาธุชนทั้งหลาย

มนุษย์เรานี้คือ สัตว์เมือง เพราะชอบอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะ ซึ่งเริ่มต้นด้วยการอยู่รวมกันเป็นครอบครัวก่อน และแล้วรวมกันเป็นหมู่บ้าน หมู่เมือง หมู่ประเทศชาติขึ้นโดยลำดับ และชอบเกี่ยวข้องกันด้วยการติดต่อสมาคมกัน แต่จะแยกออกอยู่โดดเดี่ยวเดียวดายไม่รวมหรือเกี่ยวข้องกันเลยนั้น หาปรากฏมีไม่

จริงอยู่ คนเราทั้งที่ชอบอยู่รวมกันเช่นนั้น และชอบสุขเกลียดทุกข์เหมือนกัน แต่ก็ยังมีอัธยาศัยใจคอต่างกัน ขณะเมื่อแสวงหาความสุขเพื่อตน อาจทำอะไรไปตามความพอใจของตน อันเป็นการก่อทุกข์เดือดร้อนแก่คนอื่นได้ นี่เป็นมูลกรณีอันฝูงชนหมู่หนึ่ง ๆ ต้องมีหัวหน้าเป็นผู้ปกครอง ให้วางระเบียบกฎข้อบังคับ กำหนดสิทธิอำนาจและหน้าที่ของสังคมสำหรับปฏิบัติต่อกันและกันเป็นขอบเขต เพื่อระงับทุกข์และบำรุงสุขแก่หมู่คณะ

แน่เหลือเกิน หมู่ชนจำต้องมีหัวหน้า ถ้าไม่มีหัวหน้าจะพินาศ แต่ถ้าหากมีหัวหน้ามากจะฉิบหาย มีหัวหน้าโง่จะวอดวาย มีหัวหน้าไม่ดีจะป่นปี้ยับเยิน ในธรรมนิติมีว่า ชีวิต

ของคนฉลาดยืนนาน ชีวิตของหมู่ชนอยู่ที่หัวหน้า ชีวิตของหัวหน้าอยู่ที่นิติธรรม ลูกทำชั่วร้อนถึงพ่อแม่ ศิษย์ทำชั่วร้อนถึงครู หมู่ชนทำชั่วร้อนถึงหัวหน้า เมื่อหัวหน้าทำชั่วร้อนทั่วทั้งแผ่นดิน

ดังนั้น คติโบราณจึงมีว่า บ้านเมืองจะอยู่ร่มเย็นเป็นสุข สงบเรียบราบปลอดภัย และเจริญรุ่งเรืองอยู่สถิตเสถียรมั่นคง เพราะมีหัวหน้าเป็นผู้ทรงธรรมบำเพ็ญตนเป็นแบบอย่างอันดี พรั่งพร้อมด้วยนิสัยของหัวหน้า ๑๔ ประการ คือ มีลักษณะเป็นตาเมือง หูเมือง แก่นเมือง หลักเมือง ฐานเมือง ใจเมือง ขื่อเมือง แปเมือง ฝาเมือง เขตเมือง ประตูเมือง สติเมือง ค่าเมือง และเมฆเมือง

๑. ตาเมือง หมายเอาปัญญา หัวหน้าผู้มีปัญญาเป็นนิสัย ย่อมรู้จักมองลงมาข้างล่างดูผู้น้อยในบังคับบัญชา เพื่อจะได้เห็นทุกข์สุขและการงานของเขา ใครมีทุกข์คอยช่วยเหลือใครทำงานดีเข้าสนับสนุนให้ได้ดี ไม่ถืออำนาจของผู้บังคับบัญชาแต่ฝ่ายเดียว ใครเหลวไหลคอยว่ากล่าวตักเตือนให้กลับตัว เมื่อไม่เชื่อฟังค่อยพิจารณาตามเหตุผล และรู้จักมองขึ้นไปข้างบน ดูผู้ใหญ่ที่มีอำนาจเหนือตน เพื่อเรียนให้รู้อัธยาศัยใจคอของท่าน เมื่อท่านชอบสิ่งไรในทางดีแล้ว หาทางปฏิบัติตามให้เหมาะสม ไม่ประจบสอพลอใช้ลิ้นเป็นอาวุธ แต่ประจบท่านด้วยการทำงานให้ดี

หัวหน้าผู้ไม่รู้จักมองลงมาข้างล่างดูผู้น้อย และไม่รู้จักมองขึ้นไปข้างบนดูผู้ใหญ่ ไม่มีปัญญาอันจะหาทรัพย์หรือเพิ่มพูนทรัพย์ที่มีอยู่ ทั้งไม่มีปัญญาอันจะสอดส่องบาปบุญคุณโทษดีชั่วผิดถูก นี่หัวหน้าที่ตาบอด

หัวหน้าผู้รู้จักมองลงมาข้างล่างดูผู้น้อย และรู้จักมองขึ้นไปข้างบนดูผู้ใหญ่ มีปัญญาพอหาทรัพย์หรือเพิ่มพูนทรัพย์ที่มีอยู่ให้มั่งคั่งได้ แต่ไม่มีปัญญาสอดส่องบาปบุญคุณโทษดีชั่วผิดถูก นี่หัวหน้า ที่มีตาข้างเดียว

หัวหน้าผู้รู้จักมองลงมาข้างล่างดูผู้น้อย และรู้จักมองขึ้นไปข้างบนดูผู้ใหญ่ มีทั้งปัญญาพอหาทรัพย์และเพิ่มพูนทรัพย์ มีทั้งปัญญาสอดส่องบาปบุญคุณโทษ ดีชั่วผิดถูก โดยครบถ้วน นี่หัวหน้าที่มีตาครบทั้งสองข้าง

หัวหน้าผู้มีตาครบทั้งสองข้าง รู้จักมองลงข้างล่างมองขึ้นข้างบน มีทั้งปัญญาหาทรัพย์และเพิ่มพูนทรัพย์ มีทั้งปัญญาสอดส่องบาปบุญคุณโทษชั่วดีผิดถูก ฉลาดรอบรู้ทางเจริญทางเสื่อมอันจะมาถึงตนและบ้านเมือง ฉลาดเลือกทำแต่ฝ่ายที่ดีที่เจริญ รู้จักหลบหลีกฝ่ายที่ชั่วที่เสื่อม นำตนขึ้นสู่ทางดี ทางเจริญได้ด้วยกุสโลบาย และคอยสังเกตระมัดระวังเหตุเภทภัยมิให้เกิดขึ้นในวงงาน แม้จะเกิดมีได้บ้าง ก็รู้ทันท่วงทีว่าร้ายหรือดี แล้วรีบระงับ ด้วยวิธีแก้ส่วนที่ร้ายเข้าสนับสนุนส่วนที่ดี ถือคติว่า "มูลเหตุอคติ ไม่เริ่มริทิ้งสีพรรค์ โทสะโมหะฉัน ทะภยาอาวรณ์ ครั้งหนึ่งถึงสองครั้ง ผิดพลั้งพึงสั่งสอน สามซ้ำจึงกรรมกรณ์ นุกิจราชอาชญา" นี่หัวหน้าผู้มีนิสัยตาเมือง

นิสัยหลับตาในความผิดพลาดของคนอื่น และนิสัยตาบอดในโทษหนักเบาของเขาก็ดี นิสัยลืมตาดูโลกให้เห็นเหตุผล และนิสัยตาดีในความประพฤติของตนให้รู้ว่า เป็นบาปบุญคุณโทษก็ดี นี่คือนิสัยของหัวหน้าผู้เป็นตาเมือง มิใช่หรือพึงวิจารณ์

๒. หูเมือง หมายเอานิสัยหนักแน่น หัวหน้าผู้มีนิสัยหนักแน่น เป็นผู้หลักผู้ใหญ่และหูไวทันกับเหตุการณ์ ถือผู้พูดเสมือนหนึ่งผู้หว่าน ถือผู้ฟังเสมือนหนึ่งผู้เก็บเกี่ยว เมื่อรู้ข่าวอะไรแล้ว รู้จักคัดเลือกเก็บเอาโดยเหตุโดยผล คือฟังเหตุฟังผลมากกว่าฟังเสียง ไม่ด่วนหูเบาเชื่อง่ายตื่นข่าวลนลาน อาศัยหูฟังเสียงใกล้ไกลทุกอย่าง แต่ไม่ต้องการสิ่งที่ฟังทุกอย่างไปย่อมฟังหูไว้หู สืบค้นค้นปลายให้รอบคอบก่อน ไม่ด่วนโอนเอนง่าย

พึงทราบว่า หัวหน้าที่เป็นคนหูเบา ใจเบา และสมองเบานั้น คือคนโง่เขลา ขาดความยั้งคิด ชอบฟังเสียงมากกว่าเหตุผล ถูกตัวเองลวงตัวเองมากกว่าถูกคนอื่นลวงเป็นไหน ๆ เมื่อได้ฟังเรื่องอะไรมักจะเชื่อตะบันเลย กลายเป็นหลักปักเลน ไม่เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ การงานย่อมเสื่อมเสีย แม้จะเป็นผู้หลักแต่ไม่เป็นผู้ใหญ่ การงานก็ชะงักรวนเร อย่าลืมว่า คนโง่สำคัญว่าตัวฉลาด จะถูกกฎธรรมดาพิพากษาโทษว่า ท่านโง่มานานแล้ว จงโง่ต่อไปทุกชาติที่เกิดมา

หัวหน้างานทุกแผนก ผู้พกหินไว้ในอกไม่พกนุ่น ถือหนักแน่นไว้ดีกว่าเบาหละหลวม เป็นคนหูไวแต่ปากช้า เมื่อได้ยินเขาพูดอะไรให้ฟังแล้ว ชอบยับยั้งชั่งคิด ฟังเหตุฟังผลมาก

กว่าฟังเสียง นี่หัวหน้าผู้มีนิสัยเป็นหูเมือง, ในธรรมนิติได้แสดงนิสัยของหัวหน้าชั้นตาเมืองหูเมืองไว้ว่า "ตาและหูของหัวหน้า มีอยู่ตั้งร้อยคอยดูคอยฟังอยู่ทุกเมื่อ, แม้อย่างนั้น ก็ทำเป็นตาบอดหูหนวกได้ นี่คือนิสัยของหัวหน้า."

๓. แก่นเมือง หมายเอาศาสนาที่เป็นขั้วหัวใจของปวงชน หัวหน้าผู้เป็นแก่นเมืองย่อมเป็นผู้มั่นคงในศาสนา และรู้จักจับขั้วหัวใจของปวงชน ด้วยการสนใจในศาสนา เช่นเมื่อถึงวันสำคัญของศาสนา มีวันมาฆบูชา และวันวิสาขบูชาเป็นต้น ย่อมไม่ลืมหรือละเลยเสีย เป็นต้องไปทำกิจศาสนาตามโอกาส เพื่อเป็นแบบอย่างนำหมู่คณะให้ประพฤติดีงาม อันจะชวนให้เขารู้สึกว่า ตนเป็นคนควรเคารพบูชา เมื่อเขาเคารพบูชาแล้วจะปกครองบังคับบัญชาอย่างไร เขาก็จะเชื่อถ้อยฟังคำง่าย ๆ

ส่วนหัวหน้าผู้ไม่สนใจในศาสนา นอกจากจะไม่ได้รับรสพระธรรมแล้ว จะไม่มีหลักเกณฑ์อะไรช่วยตนให้เป็นคนมีศาสนา ผู้ใหญ่จะใฝ่ใจในการอันมิบังควร และอบรมผู้น้อยให้เป็นคนทารุณ ผู้น้อยจะอบรมภรรยาของตนให้มีสันดานหยาบ ภรรยาจะอบรมลูกให้มีนิสัยชั่วร้าย เมื่อพูดถึงกิจศาสนา แม้รู้แล้วก็ไม่ยอมสำนึก เช่น วันมาฆะหรือวันวิสาขะที่ทางราชการหยุดให้ไปประกอบกิจศาสนา แต่แทนที่จะไปบำเพ็ญบุญในวันสำคัญนั้น กลับฉวยโอกาสพากันไปหย่อนใจ ตามร้านสุรานารีพารีกีฬาบัตร หรือลงทุ่งเข้าป่าล่าสัตว์ ซึ่งผิดต่อจารีตประเพณีอย่างร้ายแรง

บางคนเมาแล้วได้เที่ยวอาละวาดชาวบ้านร้านตลาด ถึงแก่ยกพวกเข้าสังหารกันทำลายชีวิตและเลือดเนื้อกันเอง แม้พวกล่าสัตว์เล่า บางคราวที่โลภโมห์โทสันเข้าบังตาบันดาลให้เห็นคนเป็นเนื้อ ต้องยิงกันเองตายไปก็มี เป็นการที่น่าบัดสียิ่งอยู่มิใช่หรือ ถ้าท่านเอาชื่อหัวหน้ามาบังหน้า แล้วประพฤติสิ่งอันมิบังควรเช่นนี้

อันที่จริง พลเมืองย่อมนึกถึงการกระทำของหัวหน้า แม้หัวหน้าที่ดีก็นึกถึงอกของพลเมือง แต่หัวหน้าที่ไม่ดีไร้ศีลธรรมชอบนึกถึงถุงเงิน ทำให้ประชาชนหมดศรัทธา เขาพากันเกลียดยิ่งกว่าอาจม และกลัวยิ่งกว่าเสือ ได้แต่บ่นปรับทุกข์ต่อกันด้วยประการต่าง ๆ เช่นว่า "อนิจจาเอ๋ย เรามักจะได้พบเห็นแต่ผู้น้อยที่ต้องทนรับบาปจากความไร้ศีลธรรมของ

หัวหน้าเสมอ"

ไม่เป็นการยากที่จะเรียกร้องเอาความไว้วางใจจากพลเมือง ซึ่งถ้าหัวหน้าทำอะไรย่อมทำอย่างสุจริต พลเมืองก็ไว้วางใจไม่ต้องเดือดเนื้อร้อนใจ เด็กมอบของที่ตนรักมากให้แก่แม่ เพราะรู้สึกในการทำอย่างสุจริตใจของแม่ ไว้วางใจได้ว่าแม่จะรักษาไว้ให้ดี แม้พลเมืองก็ย่อมเชื่อหัวหน้าผู้มีน้ำใจสุจริต เหมือนดังลูกที่เชื่อแม่ แต่ความบกพร่องอันยิ่งใหญ่ของหัวหน้านั้น คือการไม่ยอมรับรู้ว่า ตัวเองมีความบกพร่องอะไรบ้าง อันการแสดงอัธยาศัยของหัวหน้า ให้ผู้น้อยในบังคับบัญชาของตนรู้สึกว่า น่าเลื่อมใส น่าเคารพนับถือบูชา และมีเมตตาปรานีรักใคร่เขาเช่นกับพ่อรักลูก ตามที่เขาควรจะรู้สึกนั้น นั่นคือวิถีจรรยาของหัวหน้าที่แท้จริง.

พระพุทธเจ้าตรัสว่า "เมื่อฝูงโคกำลังข้ามฟากไปอยู่ ถ้าโคตัวผู้นำฝูงไปคด โคทั้งฝูงนั้นก็ไปคดตามกัน ถ้าโคตัวผู้นำฝูงไปตรง โคทั้งฝูงนั้นก็ไปตรงตามกัน ในหมู่คนเราย่อมเหมือนกัน หากผู้ได้รับสมมติให้เป็นใหญ่ คือหัวหน้า ประพฤติผิดธรรมหรือถูกธรรมแล้ว น่าที่ประชาชนจักเป็นเช่นนั้นบ้าง เมื่อหัวหน้าไม่ตั้งอยู่ในศีลธรรม ปวงประชาต้องตกระกำลำบากยากเข็ญ แต่ถ้าหัวหน้าตั้งอยู่ในศีลธรรม ปวงประชาก็อยู่เย็นเป็นสุข สิ้นทุกข์ร้อน"

พิจารณาตามพระพุทโธวาทนี้ ย่อมเห็นได้ว่า หัวหน้าเป็นคนดีมีศีลธรรม ผู้อยู่ในบังคับบัญชาย่อมพลอยดีมีศีลธรรม และอยู่เย็นเป็นสุขตามกัน แต่เมื่อหัวหน้าเป็นคนไร้ศีลธรรมคนในปกครองมักได้ช่องเข้าสวมรอย และต้องพลอยทุกข์ร้อนได้ยากไปด้วย

พระศาสนาถือกรรมเป็นสำคัญ ผู้ไม่เชื่อกรรมเพราะความเห็นงมงาย แม้เมื่อประสบเคราะห์มักจะซัดใครต่อใคร ส่วนผู้เชื่อกรรมแน่นอนแล้ว ย่อมเห็นว่าเป็นเพราะกรรมของตนเอง นี่สุภาษิตพึงพิจารณา

แพทย์ว่าไข้ลมรบสมทบเหมาะ
โหรว่าเคราะห์ร้ายกาจบังอาจแฝง
แม่มดว่าผีซ้ำทำโทษแรง
แต่ปราชญ์แจ้งกรรมตนส่งผลเอง

จึงอย่าโทษเทพายักษาผี
อย่าโทษที่ภูผามาข่มเหง
อย่าโทษใครคนอื่นให้ครื้นเครง
โทษกรรมเองทำไว้แต่งให้เป็น

เมื่อหัวหน้าเชื่อกรรมแน่นอนว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว และแล้วเป็นผู้มั่นคงในศาสนามุ่งทำดีเว้นชั่ว ด้วยความสนใจจริง นี่หัวหน้าที่มีนิสัยเป็นแก่นเมือง

๔. หลักเมือง หมายเอาวิชาดีซึ่งเป็นปัจจัยให้คิดชอบรอบรู้ และหยั่งรู้ในเหตุผล คนมีวิชาดีนำให้คิดชอบ ย่อมทำชอบพูดชอบ เมื่อทำและพูดชอบแล้ว สภาพแห่งภูมิธรรมที่ชอบ อันเป็นผลของการทำและพูดที่ชอบก็เกิดขึ้น หัวหน้าผู้มีวิชาดี ย่อมนิยมการเรียนรู้สูงที่ให้ฉลาดถูกทางขยันขันแข็งทำงานหากิน แม้เป็นงานต่ำได้ ไม่หยิบโหย่ง รู้จักประหยัดทำงานที่ไม่ผิดศีลธรรมได้ทุกชนิด แต่เกลียดชังการเรียนรู้สูง ที่ให้ฉลาดโกง ขี้เกียจทำงานมัวแต่หยิบโหย่ง กลัวลำบากตรากตรำ ไม่เอางานเอาการ

หมู่คณะใดบูชาคนสุจริต ชังคนทุจริต ยกย่องคนขยันขันแข็ง เชิดชูคนกล้า หมู่คณะนั้นจักพลันวัฒนา แต่หมู่คณะใดดูหมิ่นคนสุจริต นิยมคนทุจริต ยกย่องคนขี้เกียจเสมอคนขยัน เชิดชูคนขี้ขลาดขึ้นเท่าคนกล้า หมู่คณะนั้นจักพลันพินาศ

หัวหน้าผู้มีวิชาหยั่งรู้ดังนี้แล้ว ตั้งตัวเป็นหลักแน่นหนา มีใจแน่นอนไม่ง่อนแง่นรวนเร เป็นที่พึ่งอุ่นอกเย็นใจของผู้น้อยได้ หนักเอาเบาสู้ไม่รู้ถอย เมื่อผู้น้อยทำผิดพลาดก็ร่วมรับผิด ไม่คิดสลัดเอาตัวรอด แม้ผู้น้อยทำชอบก็รับสนับสนุนไม่ปิดบัง เป็นคนมีใจมั่นคงเมื่อถูกติ ไม่เสียใจจนยุบเหมือนผักนึ่ง แม้เมื่อได้รับชมก็ไม่ดีใจจนตัวลอย ทำอะไรย่อมยึดเอาวิชาดีเป็นหลักนำ ทำให้ชอบตามทำนองคลองธรรม นี่หัวหน้าผู้มีนิสัยเป็นหลักเมือง

๕. ฐานเมือง หมายเอาจรรยาดี การรู้จักละอายสิ่งที่ชั่วและกลัวสิ่งที่ผิด เว้นการทำชั่วได้เป็นนิตย์ จะทำพูดคิดอะไรล้วนเป็นการดี ซึ่งตนเองและคนอื่นติเตียนไม่ได้ แม้ผู้รู้ใคร่ครวญแล้วก็สรรเสริญ นี่คือจรรยาดีซึ่งเป็นยอดแห่งวิถีจรรยาของคน ห้ามเสียได้ซึ่งกิริยาผิด วาจาผิดและคิดผิด วิชาดีเปรียบด้วยหัวแหวนเพชร อันควรแก่เรือนทองรองรับ จรรยา

ดีเปรียบด้วยทองเป็นเรือนรอง เมื่อแหวนมีหัวแหวนและเรือนแหวนประกอบกัน ย่อมสง่างาม

คนเราก็ฉันเดียวกัน เมื่อมีวิชาดีพาให้งามแล้ว ต้องมีจรรยาดีนำให้ดีประกอบกันอีก จึงจะชื่อว่ามีทั้งงาม มีทั้งดี เพราะผู้มีวิชาดี แต่เปล่าจากวิจารณ์ดีชั่วผิดถูกเป็นคนโสโครกในจรรยา ชอบประพฤติฝ่าฝืนศีลธรรมกฎข้อบังคับ ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี นิติธรรมของหมู่คณะประเทศชาติ พอประสงค์เพียงสักแต่เลี้ยงท้องไปมื้อหนึ่งนั้น จะพึงมีข้อดีวิเศษอะไรยิ่งกว่าสัตว์ไปได้เล่า ถึงจะมีชีวิตอยู่ก็เหมือนตายแล้ว

คนจรรยาดีย่อมมีใจสูงเป็นระเบียบเรียบร้อย จะบำเพ็ญอะไร จะเว้นอะไรอย่างไร ไม่ใช้กโลบายเล่ห์กะเท่ ปราศจากลูกไม้ ใช้สัตยธรรมเป็นมรรคา ฉลาดในชีวิโตบายอันชอบธรรม มีสัมมาอาชีพเป็นอุดมคติ ไม่จะกละลามกโลภโมห์โทสันในทางผิดธรรม เป็นคนบริสุทธิ์ด้วยกุลาจารธรรมสำหรับสกุล ด้วยชนาจารธรรมสำหรับคนทั่วไป และด้วยนิติ-ธรรมสำหรับหมู่คณะประเทศชาติ

ผู้ใหญ่แลเห็นใจผู้น้อย ผู้แข็งแรงแลเห็นใจของผู้อ่อนแอกว่า ผู้ฉลาดแหลมคมทั้งความคิดและชั้นเชิง แลเห็นใจของคนโง่เขลา เพียรทำดีแม้การทุจริตจะเล็กน้อยก็ไม่คิดตริกตรองที่จะทำ หรือไม่ให้เป็นเหตุอันต้องทำอยู่เหนืออารมณ์อยู่เหนืออามิส และอยู่เหนืออำนาจธรรมทั้งสิ้น หัวหน้าผู้สถิตมั่นในจรรยาดีเช่นนี้ นี่หัวหน้าผู้มีนิสัยเป็นฐานเมือง

๖. ใจเมือง หมายเอานิสัยรักการงาน, หัวหน้าผู้มีนิสัยรักการงานนี้เองจัดเป็นใจเมือง เพราะเนื้อหาแห่งชีวิตของคนเราคือการงาน ไม่ใช่ลมหายใจ ไม่ใช่ทรัพย์สินเงินทอง, อันความมั่งคงของบุคคลและชาตินั้น ย่อมอยู่ที่การงานทั้งสิ้น หาได้อยู่ที่ทรัพย์สินเงินทองไม่, การงานนี่แหละเป็นทรัพยากร คือ บ่อเกิดแห่งทรัพย์สินเงินทอง นำมาซึ่งความอุดมสมบูรณ์ทุกอย่าง และเป็นเครื่องป้องกันความเสื่อมโทรมทั้งปวง

ดูเถิด ป่าดงพงเขาเกิดเป็นประเทศบ้านเมือง ความสกปรกรกรุงรังระเกะระกะ เกิดเป็นแผนผังอันสวยงาม มีระเบียบเรียบร้อย สิ่งเล็กน้อยกลายเป็นใหญ่โตระโหฐาน วัตถุที่หยาบกลับเป็นของใช้อันประณีตบรรจง, สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นผลของการงาน มีขึ้นได้เพราะผู้

สมัครรักทำงานทั้งสิ้น ไม่ใช่เพราะคนเกลียดการงาน ซึ่งมีแต่เกียจคร้านเป็นจอม มักง่ายเป็นเลิศ หนักไม่เอาเบาสลัด ชอบอ้างเลศอ้างเหตุการณ์ ผัดวันประกันพรุ่งเป็นเก่ง

คนนิสัยเกียจคร้านนั้นไม่ชอบทำงาน เห็นความสนุกสนานของการหว่านล้อมวงเล่นการพนัน ล้อมวงดื่มน้ำเมา ล้อมวงสูบฝิ่นกัญชา ล้อมวงเล่นสรวลเสเฮฮาหลอกล้อกัน ว่าเป็นของดี, และเห็นการทำงานว่าเป็นเครื่องทรมาน ให้ลำเค็ญทุกข์ยากตรากตรำ, แสดงว่าเขากำลังเป็นบ้าในความผาสุกสนุกสบาย กำลังฝันร้าย ฝันถึงความล่มจมของเขาและของบ้านเมือง

ส่วนคนนิสัยรักการงาน ย่อมเอาธุระอย่างใจสมัคร แบกภาระอย่างขันสู้ ทำอะไรตั้งใจทำจริง ทำด้วยความขยันขันแข็ง ด้วยเอาใจใส่แน่วแน่ ด้วยคอยสำรวจโดยรอบคอบ ด้วยให้เหมาะกับกาลเทศะ ด้วยให้ตรงต่อเวลา และด้วยมุ่งหมายให้สำเร็จไปไม่คั่งค้าง น้อมนึกเป็นอารมณ์อยู่ว่า

สรรพกิจสำเร็จด้วย เพียรทำ
ไม่กล่นเกลื่อนเชือนชำ ทอดไว้
ปวงกิจไป่เสร็จสำ- เร็จที่ นึกนา
นึกไม่ทำห่อนให้ เสร็จสิ้นสมถวิล

ดังนี้ นั่นแสดงว่า เขากำลังขะมักเขม้น กำลังเพลิดเพลินในการงาน กำลังฝันดี ฝันถึงความมั่งคั่งสมบูรณ์ของตน และของบ้านเมือง ความจริงเมืองจะคงเป็นเมืองมีชีวิตสดชื่นและเจริญรุ่งเรืองสง่างามได้ เพราะอาศัยคนผู้สมัครรักทำงานจริง ๆ หัวหน้าผู้มีนิสัยรักการงานและตั้งใจทำการงานนั้นจริงจัง นี่หัวหน้าผู้มีนิสัยเป็นใจเมือง

๗. ซื่อเมือง หมายเอานิสัยซื่อสัตย์, หัวหน้าผู้มีนิสัยซื่อสัตย์ชื่อว่าซื่อเมือง เพราะเป็นหลักค้ำประกันบ้านเมือง ให้สถิตเสถียรมั่นคงอยู่ด้วยความซื่อสัตย์ มีอัธยาศัยและความประพฤติซื่อจริง ตรงจริง เที่ยงจริง แท้จริง แน่นอนจริง ถือความซื่อสัตย์เป็นใบประกันชีวิตของบ้านเมือง รักความจริง และยุติธรรมเป็นอย่างยิ่ง ตรงข้ามกับคนคดซึ่งเขามีกฎเกณฑ์อยู่ ๒ ประการ คือ ปั้นสีหน้าของตนไว้เสมอ, กับไม่เคยรักษาคำพูดของตนเลย, ชอบ

ปล่อยลิ้นออกนอกบังคับ ชอบปล่อยกิริยาออกนอกกรอบ และชอบปล่อยความคิดออกเพ่นพ่าน

ส่วนหัวหน้าผู้มีนิสัยเป็นขื่อเมืองนั้น สิ่งใดที่เป็นไปตามคำพูดและถูกหลักธรรม ย่อมพลีชีวิตเพื่อปฏิบัติต่อสิ่งนั้น, ทางที่ผิดเป็นไม่ยอมหลิ่วตาตาม ในเมื่อเขาหลิ่วกัน และเมื่อเขาเห็นกันว่าศีลธรรมเป็นของไม่น่าบูชา ก็รักษาศีลธรรมไว้เสมอชีวิต เห็นการคดโกง การทุจริต การผิดสัญญา การชำระหนี้ การพูดปดมดเท็จ การบิดพริ้วและการหลอกลวงว่า เป็นเครื่องทำลายชีวิตของบ้านเมือง และเห็นการสงวนกิริยาวาจาของตนไว้ในบังคับ ว่าเป็นเกียรติแก่ตนและบ้านเมือง

ที่จริง ไทยเราเป็นขื่อเมืองมาแล้วแต่ปางบรรพ์ ชายไทยผู้ซื่อสัตย์และหญิงไทยคือหญิงผู้ซื่อสัตย์ของชาติ ดังนั้น เพื่อให้อนุชนของเราดำเนินตามแบบอย่างนั้น หัวหน้างานทุกแผนกอย่าลืมว่า

เสียสินสงวนศักดิ์ไว้ วงศ์หงส์
เสียศักดิ์สู้ประสงค์ สิ่งรู้
เสียรู้เร่งดำรง ความสัตย์ ไว้นา
เสียสัตย์อย่าเสียสู้ ชีพม้วยมรณา (โลกนิติ)

และแล้ววางแนวอบรมให้เขาสำนึกในความซื่อสัตย์ จะได้ไม่โลเลสัปปลับกลับกลอก พูดตามที่จริงทำให้จริงตามที่พูด ประพฤติตนให้เป็นที่ไว้วางใจเชื่อถือได้ของคนอื่น ไม่คิดบิดพริ้วหรือหลีกเลี่ยง เป็นคนซื่อตรงจงรักภักดีในหัวหน้า เคารพนับถือผู้มีพระคุณ รู้จักรักหมู่รักคณะ เมื่อได้เช่นนี้ในอนาคตอันใกล้ เราก็จะมีหัวหน้ามีนิสัยเป็นขื่อเมือง สืบต่อกันไปโดยลำดับ จงเป็นขื่อเมืองที่ตรงดีและแข็งเหนียว แต่ระวังอย่าเป็นเขื่อคา อันจะเป็นเครื่องจองจำตัวเอง

๘. แปเมือง หมายเอานิสัยขยันขันแข็ง หัวหน้าผู้มีนิสัยขยันขันแข็งชื่อว่าแปเมือง เพราะเป็นผู้แบกภาระของบ้านเมืองไปด้วยความขยันขันแข็ง มีสมบัติของความเพียร ๓ ประการ คือพยายามอุตสาหะ และบากบั่นมั่นคง เป็นเครื่องประกอบ ชูกำลังใจให้ขยันขันแข็งแรงกล้า ปราศจากความเกียจคร้านและย่อหย่อนอ่อนแอ, เป็นคนทรหดอดทน ไม่รู้จัก

บ่นหรือร้องทุกข์ ไม่รู้จักขอความช่วยเหลือจากใคร ไม่ต้องการทราบว่า คนอื่นจักคิดเห็นว่าตัวเป็นอย่างไร ไม่คิดว่าตัวเป็นคนเคราะห์ร้าย หรือว่าบุคคลและสรรพสิ่งในโลกเป็นศัตรูแก่ตัว ไม่รู้จักหวาดกลัวต่ออันตราย หรือจะตกทุกข์ได้ยากสักปานไรก็ไม่รู้จักใจเสีย ไม่มีความหนักตรากตรำลำบากยากเข็ญชนิดไรจะเอาชนะได้

จริงทีเดียว หัวหน้าผู้มีนิสัยเป็นแปเมืองนั้น ได้จารึกความพยายาม อุตสาหะบากบั่นมั่นคงลงในข้อลำมือเท้าเส้นเอ็นและสมองของตนทั่วไป ทำงานโดยเห็นเป็นหน้าที่ นับถืองานในหน้าที่เสมือนหนึ่งพระเจ้า นับถือเงินเดือนเสมือนหนึ่งลูกของพระเจ้า และทำอะไรตั้งใจทำจริงขยันขันแข็งมานะอดทน พื้นฝ่าอุปสรรคอย่างไม่ระย่อท้อถอย มีใจมุ่งจดจ่ออยู่เฉพาะในกิจที่ทำเป็นศูนย์กลาง ประดุจเข็มทิศที่ชี้ไปทางทิศเหนือเสมอ, ตั้งใจเพียรคิดเพียรทำเพียรเคลื่อนไหวให้จริงทุกสถาน ดำเนินงานโดยทำนองรากไม้งัดภูเขา นำกิจการบ้านเมืองเล็กใหญ่ง่ายยากและหนักเบา ไปให้สำเร็จลุล่วงได้ทั้งสิ้น จงเป็นแปเมืองที่แข็งแรง แต่อย่าเป็นลักษณะของคนพิการ

๙. ฝาเมือง หมายเอานิสัยสามารถอาจหาญ หัวหน้าผู้มีนิสัยสามารถอาจหาญ ชื่อว่าฝาเมือง เพราะเป็นเครื่องประดับบ้านเมืองให้สง่าผึ่งผาย เป็นที่สบายตาน่าทัศนาของผู้ได้พบเห็นทั่วไป ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ นับเป็นศรีสง่าของบ้านเมือง

ผู้มีความรู้สมกับตำแหน่งหน้าที่ มีความประพฤติดีน่าไว้ใจไม่เกเร พยายามให้การงานในหน้าที่ก้าวหน้า ไม่ใช่คนดีแต่บ่น, ตั้งใจทำจริง ไม่ใช่คนดีแต่พูด, รับผิดชอบการงานในหน้าที่ ไม่ใช่คนดีแต่คอยหลบ, และแบกงานไว้บนไหล่ ไม่ใช่คนเพิกเฉย นี่คือคนสามารถ

ผู้มีกิริยาสุภาพผึ่งผาย ไม่สะทกสะท้าน ซบเซาเงื่องหงอย หรือเก้อเขินและมีน้ำใจแกล้วกล้า ไม่ย่นย่อต่ออุปสรรคและภยันตราย อันน่าหวาดหวั่น, กล้าทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนและหมู่คณะ ยอมสละสิ่งต่าง ๆ เพื่อความเป็นธรรมและหน้าที่ โดยยึดธรรมและความสมควรเป็นหลัก นี่คือคนอาจหาญ

หัวหน้าผู้มีนิสัยเป็นฝาเมืองนี้ เมื่อทำการงานอันใดในหน้าที่ของตน ย่อมแสดงความสามารถอาจหาญอย่างเต็มที่ มุ่งผลสำเร็จแห่งการงานเป็นที่ตั้ง แม้จะมีอุปสรรคขัดขวาง ก็สู้

ด้วยความทรหดไม่ยอมบิดพริ้วหรือเลี่ยงที่ยากไปหาที่ง่ายและยอมสละอย่างกล้าได้กล้าเสีย เพื่อกระทำงานในหน้าที่ของตนตามที่เป็นธรรมโดยสมควรเสมอไป จงเป็นฝาเมืองที่แน่นหนา ต้องอย่าเป็นฝาแฝด ซึ่งเป็นลักษณะของคนผิดธรรมดา

๑๐. เขตเมือง หมายเอามรรยาทที่ดี, ขอบเขตอันดีงามแห่งกิริยาวาจาใจ คือกิริยาสุภาพ วาจาสุภาพ และใจสุภาพ ซึ่งเมื่อแสดงออกแก่ใคร ๆ ย่อมเกิดผลเป็นสุภาพราบเรียบอ่อนโยน ต้อนรับเชื้อเชิญโอภาปราศรัยด้วยอัธยาศัยไมตรี มีเมตตาการุณย์และใจบุญ เป็นที่เย็นตาถูกหูจับใจของคนทั่วไป ไม่มีใครจะรังเกียจเหยียดหยาม หรือครหานินทาได้ นี่คือมรรยาทดี

หัวหน้าผู้มีมรรยาทที่ดีจัดเป็นเขตเมือง เพราะผู้มีมรรยาทดีนั้นย่อมเป็นกรอบอันสวยงามของบ้านเมือง เปรียบเหมือนบ้านเมืองที่มีขอบเขตและแผนผังอันถูกลักษณะย่อมสวยงามน่าทัศนาเช่นเดียวกัน

หัวหน้าผู้เห็นแก่ชาติ เห็นคนเป็นคนเหมือนกัน แสดงมรรยาทอันสุภาพต่อคนทุกชั้น ต้อนรับผู้มาติดต่อด้วยมรรยาทอันดี มีกิริยาสุภาพด้วยทั้งสีหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส, ปฏิสันถารดีมีวาจาสุภาพ ไม่พูดจากระโชกโฮกฮาก และหมิ่นเหม่เหยียดหยามเขา แม้น้ำใจก็สุภาพสงบเสงี่ยม โอบอ้อมอารี เห็นอกเขาอกเรา หนักแน่นยุติธรรม, ถ้ายิ่งเป็นผู้มีบุญวาสนา ก็ยิ่งแสดงมรรยาทดีต่อคนทั่วไป ไม่แสดงมรรยาทเลวในบ้าน และในวัด ในสังคม ในสาธารณสถาน หรือที่ปรากฏแก่สาธารณชน นี่คือเขตเมืองอันสวยงามและเป็นแดนแห่งสันติ

๑๑. ประตูเมือง หมายเอานิสัยสามัคคี หัวหน้าผู้มีนิสัยสามัคคี ชื่อว่าเป็นประตูเมืองอันเข้มแข็งยิ่งกว่าประตูเหล็ก, จริงที่เดียวชาติบ้านเมืองจะเจริญอุ่นหนาฝาคั่งได้ เพราะหัวหน้างานทุกแผนกมีความสมัคคีถ้อยอาศัยกัน เมื่อหัวหน้าสามัคคีกันดีแล้ว ผู้อยู่ในบังคับบัญชาทั้งหลาย ย่อมกินเกลียวกลมกลืนกันไป แม้ผู้มีฤทธิ์อำนาจจะมุ่งร้ายหมายขวัญ ก็ยังอาจพ่ายแพ้แก่ผู้อ่อนกำลัง ซึ่งรวมกันเข้าต่อสู้ได้ พึงเห็นคณะกษัตริย์ลิจฉวีที่ปกครองแคว้นวัชชีเป็นตัวอย่าง

ครั้งเมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูครองมคธรัฐอันเป็นมหาประเทศ ได้เสด็จกรีฑาทัพเข้าตี

กรุงไพศาลีด้วยหมายจะเอาแคว้นวัชชีเป็นเมืองขึ้น แม้วัชชีจะเป็นประเทศเล็กกว่า แต่ก็อาศัยคณะกษัตริย์ลิจฉวีมีความสามัคคีกันอย่างมั่นคง ได้รวมกำลังกันเข้าตีโต้อย่างเข้มแข็ง, พระเจ้าอชาตศัตรูจึงไม่อาจตีหักเอากรุงไพศาลีได้ ต้องพ่ายแพ้กลับไปเป็นหลายครั้ง นี่คุณของความสามัคคี แต่ภายหลังมาพระเจ้าอชาตศัตรูทรงใช้เพทุบาย ส่งวัสสการพราหมณ์ไปยุยงคณะกษัตริย์ลิจฉวี ให้แตกสามัคคีกันเองก่อนแล้ว จึงเสด็จกรีฑาทัพไปรบ ยึดเอาแคว้นวัชชีเป็นเมืองขึ้นได้โดยง่าย นี่โทษของการแตกสามัคคี

แน่นอนนัก ฟืนที่ติดไฟ แยกออกมีแต่ดับ รวมกันเข้าย่อมลุกโชน เส้นด้ายแม้เล็กและยาว ถ้ามากเส้นรวมเข้าด้วยกัน ก็อาจทานไว้ได้ไม่ขาด ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ตามลำพังแม้จะใหญ่โตแข็งแรงและมีรากหยั่งลึก ก็อาจถูกพายุทำลายลำต้นให้หักสะบั้นลงได้ในครู่เดียว, ส่วนหมู่ไม้มีรากมั่นคงขึ้นอยู่เป็นเกอ อาศัยความช่วยเหลือกัน อาจทานพายุไว้ได้, ความหนาทึบแห่งกอไผ่มีหนามแวดล้อมอยู่รอบข้างซึ่งใคร ๆ ไม่ควรเข้าไปตัดได้

คนเราก็เช่นกัน เมื่อหัวหน้างานทุกแผนก มีความสามัคคีกันดี บ้านเมืองย่อมร่มเย็นสงบสุขราบรื่น ปวงประชาต่างชื่นบานสราญรมย์, แต่ถ้าหัวหน้าไม่ลงรอยกัน คอยแต่แก่งแย่งชิงดีกัน ถึงแก่แตกสามัคคีกันเองแล้ว ก็แน่ละคราวนี้ บ้านเมืองจะต้องป่น ประชาชนก็จะพลอยยับ หัวหน้าผู้มีนิสัยเป็นประตูเมืองควรระลึกอยู่เสมอว่า

บรรดาหมู่มากแม้น	เมืองใด ก็ดี
ต่างร่วมสามัคคีใจ	ต่อต้อง
จักปราศอริภัย	พาลพวก อื่นแล
เจริญสุขเพราะเสพซร้อง	สิ่งข้อสามัคคี

และแล้วต่างก็ยึดความสามัคคีเป็นจุดรวมแห่งจิตใจ เพื่อเป็นประตูรักษาบ้านเมืองและคอยระงับทุกข์บำรุงสุขแก่พลเมืองนั้น นี่คือประตูเมือง อันเป็นที่เกรงขามแห่งศัตรูหมู่ข้าศึก, ทุกคนจงเป็นประตูเมือง อย่าเป็นประตูผี

๑๒. สติเมือง หมายเอานิสัยประหยัด, การหาทางให้มีรายได้เกิดขึ้นโดยชอบธรรมก็ดี การตั้งจำกัดรายจ่ายให้พอควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ มิให้เกิดการฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย

นักก็ดี การเก็บรวบรวมรายได้ อันจะเก็บไว้ได้ให้เป็นรายเหลือ สำหรับทำประโยชน์เพื่อตน คนอื่นและชาติบ้านเมืองในภายหน้าก็ดี รวมเป็นใจความแห่งการประหยัด

รายได้เสมือนยาบำรุงธาตุ รายจ่ายประหนึ่งว่ายาระบาย รายเหลือคล้ายกับยาย่อยอาหาร แต่ถ้ารายจ่ายออกไปมาก ได้มาเท่าใดเป็นจ่ายไปเท่านั้น ก็กลายเป็นยาถ่ายอย่างแรง ความสำคัญของรายได้นั้น อยู่ที่ให้มีรายเหลือไว้ เมื่อรายได้เกิดมีมามาก ให้มีรายเหลือไว้ได้ครึ่งหรือมากกว่าครึ่งนับเป็นกำไร ให้มีรายเหลือไว้ได้น้อยกว่าครึ่ง นับเป็นทุน ถ้ารายได้มีมามากหรือน้อยให้เป็นรายจ่ายทั้งหมด นับเป็นขาดทุนและนั่นคือสุรุ่ยสุร่าย เข้าตำราคนก้นถุงรั่ว จะต้องเป็นคนจนตลอดชีวิต อย่าลืมสุภาษิตเก่าเตือนใจไว้ดีนักว่า

มีสลึงพึงประจบให้ครบบาท อย่าให้ขาดด้วยของต้องประสงค์
ถ้าทำน้อยกินน้อยค่อยบรรจง อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน
ไม่ควรซื้อก็อย่าไปพิไรซื้อ ให้เป็นมื้อเป็นคราวทั้งคาวหวาน

ผู้รู้จักคิดทางเสียโดยรอบคอบก่อน แล้วค่อยคิดทางได้ และรู้จักหาช่องทางให้รายได้มีมาโดยธรรมิโกบาย เพื่อตนและชาติบ้านเมือง รู้จักจำกัดรายจ่ายของตนและของชาติ โดยจ่ายในทางที่จำเป็นหรือสมควร และรู้จักเก็บรวบรวมรายได้ ทั้งของตนและของชาติ ให้มีรายเหลือไว้เป็นทุนโดยมิให้เบียดกรอเพราะการเก็บ ชื่อว่ารู้จักประหยัด

เมื่อหัวหน้าผู้มีนิสัยเป็นสติเมือง รู้จักประหยัดทรัพย์ไว้เป็นทุนได้แล้ว ตนเองจะมีความภูมิใจมองดูโลกได้ด้วยความชื่นบาน มีอารมณ์ปราศจากความทุรนทุราย เพราะรู้สึกว่าตนมีกำลังพอเป็นที่พำนักแห่งตนได้ ไม่ต้องไปรบกวนเพื่อนมนุษย์ให้ได้ความขุ่นเข็ญ หรือพอเป็นกำลังช่วยเกื้อกูลอุดหนุนแก่เพื่อนบ้านและชาติได้อีก แม้ชาติก็จะพลอยมั่งคั่งสมบูรณ์พูนทวีขึ้นด้วย ดังนั้น เราทุกคนจงเป็นสติเมือง แต่ระวังอย่าเป็นสติวิปลาส อันจะนำไปสู่ความพินาศล่มจม

๑๓. ค่าเมือง หมายเอานิสัยกตัญญู อันเป็นภูมิธรรมดุจพื้นที่ยืนแห่งคนดีทั้งหลาย หัวหน้าผู้มีนิสัยกตัญญูนี่แล ชื่อว่าค่าเมือง เพราะเป็นคนดีมีค่าสูงของบ้านเมือง รู้จักกตัญญูต่อผู้มีคุณและกตัญญูต่อบ้านเมือง เห็นคุณเป็นคุณ เห็นโทษเป็นโทษ เชิดชูส่วนที่เป็นคุณ

ขจัดปัดเป่าส่วนที่เป็นโทษ นึกถึงเสมอว่า

กตัญญูควรคิดให้ เป็นนิตย์
กตเวทีคิด ค่ำเช้า
คนจะสรรเสริญกิต– ติศัพท์ซื่อ สัตย์แฮ
ผลจะส่งเสริมเข้า เขตข้างทางเกษม (ของเก่า)

ผู้กตัญญูต่อผู้มีคุณ คือรู้จักคุณของผู้มีคุณแก่ตน ยกขึ้นไว้ในตำแหน่งแห่งผู้มีคุณ ไม่ประพฤติลบหลู่บุญคุณให้ถูกประณามว่า "คนอกตัญญู" หรือ "คนเนรคุณ" ที่เป็นผู้น้อยก็เจียมตัว เข้าตำราว่า "นุ่งเจียมห่มเจียม" เป็นคนซื่อสัตย์สุจริต ว่าง่ายสอนง่าย เชื่อถ้อยฟังคำ เคารพต่อผู้มีคุณแก่ตน ที่เป็นผู้ใหญ่ก็มีเมตตาการุณย์ แสดงความรักความปรานี สนิทสนม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้น้อยที่มีอุปการะช่วยเหลือกิจการของตน

ส่วนผู้กตัญญูต่อชาติบ้านเมืองนั้น คือรักชาติรักแผ่นดินถิ่นที่อยู่และรักเพื่อนร่วมชาติด้วยส่งความรัก จากรักตัวไปสู่รักครอบครัว จากรักครอบครัวไปสู่รักบ้านเมือง จากรักบ้านเมืองไปสู่รักประเทศ จากรักประเทศไปสู่รักชาติ, และตั้งใจรักษาจารีตประเพณีขนบธรรมเนียม ศาสนา ภาษา อันเป็นสมบัติที่รักของชาติไว้ให้สถิตสถาพรและเจริญรุ่งเรืองไม่เสื่อมถอย จารีตประเพณีใดของชาติทั้งเก่าและใหม่ซึ่งยังเห็นว่าเป็นของดี ก็พยายามปฏิบัติรักษาไว้ให้เป็นเครื่องหมายแห่งความตั้งอยู่ยั่งยืน เป็นชาติที่สมบูรณ์มิได้คิดที่จะลบล้าง, ถือคติว่า "ชาติใดไม่มีจารีตประเพณีของตนไว้เป็นมิ่งขวัญ ชาตินั้นไม่ควรจะตั้งอยู่เป็นชาติได้"

ธรรมดาของดีมีเพชรเป็นตัวอย่าง ย่อมเป็นของที่มีค่าราคาสูง แม้คนนิสัยกตัญญูซึ่งกตัญญูต่อผู้มีคุณและต่อชาติบ้านเมืองนั้น ก็เป็นคนดีมีค่าราคาสูงเช่นกัน ดังนั้น ชาวเราจงเป็นค่าเมืองด้วยทำตนให้มีนิสัยกตัญญู, แต่อย่าเป็นค่าคบ ซึ่งเป็นเพียงง่ามไม้ที่ยื่นออกจากต้นเท่านั้น

๑๔. เมฆเมือง หมายเอานิสัยพรหมวิหาร, หัวหน้าผู้มีพรหมวิหารเป็นนิสัยชื่อว่าเมฆเมือง เพราะพรหมวิหารเป็นคุณธรรมอำนวยให้หัวหน้ามีนิสัยสุขุมชุ่มเย็น เป็นดังเทวดาอารักษ์ของบ้านเมือง แผ่รัศมีศรีศักดิ์ไปคุ้มครองผู้น้อย ให้อยู่สุขเกษมศานต์สราญรมย์ เหมือน

ดังเมฆหลั่งฝนลงอาบแผ่นดินให้ชุ่มเย็นเป็นประโยชน์แก่หมู่สัตว์ และพฤกษาตฤณชาติที่อาศัยแผ่นดิน มีอยู่ ๔ ประการ

๑. เมตตา หวังดีอยากให้ผู้อื่นได้สุข โดยสุขที่เขาจะได้ไม่ทำให้ตนดีด้วย ตั้งใจหวังให้เขาได้สุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป

๒. กรุณา หวังช่วยเหลือเขาไม่อยากให้มีทุกข์ หรือเขามีทุกข์ร้อนอยู่แล้วก็เอาใจช่วยโดยทุกข์ที่เขาจะได้แล้วตนไม่เสียด้วย ตั้งใจช่วยให้เขาพ้นทุกข์นั้น

๓. มุทิตา พลอยยินดีด้วยที่เขาได้ดีมีสุขโดยตนไม่ได้ดีมีสุขด้วย หรือกลับเสีย คือต่ำต้อยลงไปกว่าเขา ตั้งใจอนุโมทนาด้วยเขา

๔. อุเบกขา ตั้งใจเป็นกลางไม่ยินดีด้วยที่เห็นเขาได้ทุกข์ และไม่พลอยเหยียบย่ำซ้ำเติมเขาให้ฉิบหาย โดยตนไม่เสียด้วย หรือกลับจะเลิศลอยขึ้น

เชิญท่านมา กั้นร่ม พรหมวิหาร สี่ประการ กันทุกข์ ให้สุขใส
เชิญทุกเผ่า เจ้าถิ่น แผ่นดินไทย มาอยู่ใน ร่มพรหม ให้ร่มเย็น
คือเมตตา หวังสุข ทุกถ้วนหน้า เพื่อนเกิดมา ร่วมสุข ร่วมทุกข์เข็ญ
ผูกไมตรี ทวีรัก เป็นหลักเกณฑ์ ไม่จองเวร เข่นฆ่า รบรากัน
กรุณา เผื่อแผ่ เหลียวแลเอื้อ หวังช่วยเหลือ เพื่อนยาก ลำบากขันธ์
เห็นเพื่อนทุกข์ ทุกข์ด้วย เข้าช่วยพลัน ให้เพื่อนนั้น พ้นทุกข์ ได้สุขใจ
มุทิตา หน้าแย้ม จิตแช่มชื่น เห็นคนอื่น ดีจริง ยศยิ่งใหญ่
พลอยปรีดา สาธุโห่ ไชโยชัย อวยพรให้ เจริญสุข ทุกคราวกาล
อุเบกขา มุ่งจ้อง คอยมองเป้า รวมจิตเข้า ตั้งเที่ยง ไม่เอียงฐาน
ปรารภกรรม ดีชั่ว เป็นตัวการณ์ ไม่ลนลาน เสริมดี ป้ายสีใคร
สี่นี้คือ ร่มพรหม นิยมเถิด จะได้เกิด เป็นเสน่ห์ มิเฉไฉ
เมื่อกั้นร่ม พรหมแล้ว ย่อมแคล้วภัย เชิญชาวไทย กางกั้น ทุกวันเทอญ

หัวหน้าผู้มีพรหมวิหารนี้เป็นนิสัย ย่อมไม่ใจจืด ไม่ใจดำ ไม่ใจแข็งกระด้าง ไม่ใจลำเอียง, มีน้ำใจกว้างขวาง โอบอ้อมอารีเผื่อแผ่ เห็นอกเขาอกเรา เป็นผู้หลักผู้ใหญ่เพียง

ดังเทวดาอารักษ์ของบ้านเมือง โปรยความร่มเย็นลงมายังผู้น้อยในบังคับบัญชา ให้ได้ความสุขเกษมเปรมปรีดิ์ทั่วกัน ประหนึ่งเมฆโปรยฝนลงมาอาบแผ่นดินหล่อเลี้ยงพืชพันธุ์และบรรดาสัตว์ให้ชื่นบานหรรษา นี่หัวหน้าผู้มีนิสัยเป็นเมฆเมือง

นิสัยของหัวหน้า ๑๔ ประการนี้ เป็นนิติธรรมที่เก่าโดยชื่อ แต่ใหม่เอี่ยมโดยคุณภาพ ยังเหมาะสมอยู่ทุกกาลเทศะ เมื่อหัวหน้างานทุกแผนก หวังความสุขสมบูรณ์อุ่นหนาฝาคั่งแห่งชาติแล้วยึดเป็นแนวปฏิบัติจนเป็นจารีตประเพณี ก็จะเพรียบพร้อมด้วยความดี ชนิดดีของเพชรในเรือนแหวนมิใช่ดีของเพชรในหิน อันความดีของเพชรในหินนั้น เป็นดีลี้ลับ ดีอับดีปกปิด มักจะทำให้ผู้มีนานดีหรือดีช้า ส่วนความดีของเพชรในเรือนแหวน เป็นดีเด่น ดีเยี่ยมดีนาน ช่วยให้ผู้มีดีเร็วและดีอยู่ได้นาน

เพราะฉะนั้น เพื่อความดีของเพชรในเรือนแหวน หัวหน้าผู้หวังความเจริญรุ่งเรืองวัฒนาสถาพรแห่งชาติบ้านเมือง จึงควรถือนิสัยของหัวหน้า ๑๔ ประการนี้ปฏิบัติและฝึกหัดอบรมอนุชนให้มีความดีของเพชรในเรือนแหวน เขาจะได้เป็นหัวหน้าผู้มีนิสัยเป็น ตาเมือง หูเมือง แก่นเมือง หลักเมือง ฐานเมือง ใจเมือง ขื่อเมือง แปเมือง ฝาเมือง เขตเมือง ประตูเมือง สติเมือง ค่าเมือง และ เมฆเมือง ของชาติบ้านเมืองสืบต่อไป

ทุกคน ถ้าเป็นหัวหน้าที่ดีมีเกียรติคุณคงพอใจ ถ้ามีความสุข คงชอบ ถ้ามีบุญวาสนาคงยินดี ถ้ามีความสงบคงยิ้มได้เสมอ เมื่อทุกคนตัด ถ้า และ คง ออก ก็ต้องปลื้มอกเย็นใจยิ่งกว่าเป็นไหน ๆ

หัวหน้าปฏิบัติตามกฎหมาย ประชาชนปฏิบัติตามหัวหน้าอยู่ตราบใด บ้านเมืองย่อมตั้งอยู่ยั่งยืนตราบนั้น

คนโง่ไม่รู้สึกว่าตัวโง่ จะต้องถูกกฎธรรมดาพิพากษาโทษว่า ท่านโง่มานานแล้วก็โง่ต่อไปให้ตลอดเถิด.

ตายแล้วเกิด

พระมหาถวัลย์ อาจารสุโภ

คำว่า มัจจุ แปลกันว่า สัตว์ผู้จะต้องตายเป็นสภาพ มีกล่าวไว้ในอภิธรรมว่า สรรพสัตว์ย่อมตายลงด้วยเหตุ ๔ อย่าง ๆ ใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างก็ได้ เหตุที่ว่านี้เรียกว่า มรณุปปัตติ คือ

๑. อายุกขยะ ตายเพราะสิ้นอายุ

๒. กัมมักขยะ ตายเพราะสิ้นกรรม

๓. อุภยักขยะ ตายเพราะสิ้นทั้งอายุและกรรม

๔. อุปัจเฉทกกรรม ตายเพราะมีกรรมมาตัดรอน

อายุกขยะ ที่ตายลงเพราะสิ้นอายุนั้น คำว่าอายุก็คือช่วงระยะเวลาที่สัตว์ดำรงชีพอยู่ตั้งแต่เกิดจนตาย ความยาวนานของอายุนั้น ย่อมแตกต่างกันไปตามยุคตามสมัย คือในสมัยหนึ่ง ๆ ในยุคหนึ่ง ๆ ในกัปป์หรือกัลป์หนึ่ง ๆ ช่วงอายุของสัตว์มีสั้นมียาวกว่ากัน เช่นมนุษย์ที่เกิดในยุคนี้ประมาณอายุเอาไว้ว่า ๗๕ ปี ประมาณที่ว่านี้ถือว่าเป็น อายุขัย คือกำหนดสิ้นสุดอายุของสัตว์ ถ้าสัตว์ตายลงเพราะชราในระยะประมาณที่ว่านี้ก็เรียกว่า ตายเพราะสิ้นอายุ ถึงจะมีอายุเกินนี้ไปบ้างก็ทำอะไรไม่ได้แล้ว ได้แต่นอนนับอายุต่อสังขารกลิ้งเกลือกอยู่อย่างนั้นเอง ตายหรือยังก็มีความหมายเท่ากัน มือหรือเท้าก็เป็นอย่างที่ท่านว่า หัตถปาทา อนัสสวา บอกไม่ได้ ใช้ก็ไม่ไหวแล้ว ตายเสียได้ก็ดี จะได้ไม่ทรมานตนเองและลูกหลาน

กัมมักขยะ ที่ตายเพราะสิ้นเวรสิ้นกรรมก็มี กรรม ในประเด็นนี้หมายเอาตัวกรรมที่นำปฏิสนธิจิตให้เกิดในภพปัจจุบันที่เรียกว่า ชนกกรรม และกรรมที่ช่วยสนับสนุน ที่เรียกว่า อุปัตถัมภกกรรมเท่านั้น เมื่อกรรมทั้งสองนี้หมดฤทธิ์ลงเมื่อใด สัตว์ก็ตายลงในลักษณะต่าง ๆ กันทันที เรามักเรียกคนที่ตายในทำนองนี้ว่า ตายยังไม่ถึงคราว คือตายก่อนจะถึงอายุขัย นี้เรียกว่า ตายเพราะสิ้นเวรสิ้นกรรม (ทั้งสองอย่างนั้นเท่านั้น)

อุภยักขยะ ตายเพราะสิ้นทั้งอายุและกรรม เมื่อสัตว์เกิดมามีอายุเต็มอัตราคืออายุขัยของตนแล้ว และกรรมทั้งสองอย่างนั้นก็พอดีมาหมดกำลังลงในระยะเดียวกันพอดี สัตว์นั้นจึงตายลงอย่างนี้เรียกว่า ตายเพราะสิ้นอายุและกรรมพร้อมกัน

อุปัจเฉทกกรรม ตายเพราะมีกรรมมาบั่นทอน เมื่อสัตว์เกิดมามีอายุอยู่ยังไม่ถึงอายุขัย กรรมทั้งสองอย่างที่กล่าวแล้วก็ยังไม่หมดกำลังลง แต่หากบังเอิญมีกรรมอื่นได้โอกาสเข้ามาตัดรอนหรือมีอันเป็นไปเช่นอุบัติเหตุเกิดขึ้นในทันทีทันใด ทำให้สัตว์นั้นต้องมาตายลง อย่างนี้เรียกว่า ตายเพราะกรรมบั่นทอน

ในขณะที่สัตว์จะตายลงนั้น อารมณ์ ๓ อย่าง ๆ ใดอย่างหนึ่ง จะปรากฏแก่สัตว์นั้นทางทวารใดทวารหนึ่ง ในบรรดาทวารทั้ง ๖ อันได้แก่ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ ทั้งนี้ก็ด้วยอำนาจกรรม อารมณ์ ๓ อย่างนั้น ได้แก่

๑. กัมมารมณ์

๒. กัมมนิมิตตารมณ์

๓. คตินิมิตตารมณ์

กัมมารมณ์ อารมณ์คือกรรมนั้นได้แก่ กุศลหรืออกุศลที่สัตว์นั้น ๆ ได้กระทำไว้ พอกพูนคอยโอกาสอยู่มากมายหลายชนิดด้วยกัน กรรมใดได้โอกาสจะให้ผลปฏิสนธิในภพใหม่ กรรมนั้นก็จะปรากฏแก่สัตว์นั้นตามสภาพของกรรมนั้น เช่นผู้ใดเคยฆ่าสัตว์ตัดชีวิตคนอื่นมาก่อนเหตุการณ์อันทารุณโหดร้ายนั้นก็จะมาปรากฏให้เห็นในเวลาจวนจะตายลงนั้น หรือแม้ผู้ใดเคยได้ทำคุณความดีมาก่อน จะเป็นการทำบุญ ทำสาธารณกุศลอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม เหตุการณ์อย่างนั้นก็จะมาปรากฏให้เห็นในยามจะตายนั้นแล

กัมมนิมิตตารมณ์ คืออารมณ์อันเป็นเครื่องหมายแห่งกรรม ถ้ากรรมดังกล่าวแล้วในข้อแรกนั้นไม่สามารถแสดงโดยเหตุใด ๆ ก็ดี กรรมนั้นก็จะแสดงหรือปรากฏมาให้เห็นในรูปอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำกรรมนั้น ๆ เช่นอาจเห็นเป็น หอก ดาบ หรืออาวุธต่าง ๆ ที่ใช้ในเวลาทำกรรมนั้นก็ได้ หรืออุปกรณ์การทำความดีอื่น ๆ เช่น พระพุทธรูป เครื่องไทยธรรมต่าง ๆ หรือสิ่งก่อสร้างที่ตนเคยทำไว้เช่น โบสถ์วิหาร ศาลา เป็นต้น

คตินิมิตตารมณ์ นี่หมายถึงสัญญลักษณ์แห่งภพใหม่ที่สัตว์นั้นจะไปบังเกิด เช่นอาจเห็นครรภ์มารดา เห็นวิมานลอยฟ้า เห็นเปลวไฟนรก หรือภาพหุบเขา ป่าไม้ดงหนา แม่น้ำเป็นต้น

ชวนจิตในมรณาสันนวิถีของสัตว์ผู้อยู่เฉพาะหน้าความตายนั้น ย่อมยึดอารมณ์ ๓ อย่างนี้อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นอารมณ์ดังนั้น จิตของสัตว์ผู้กำลังจะตายอยู่นั้น จะบริสุทธิ์หรือเศร้าหมอง ก็ด้วยอำนาจกรรมที่ตนเข้าไปเสวยผลอยู่นั่นเอง เมื่อจุติจิตอันเป็นดวงสุดท้ายดับลงแล้ว ปฏิสนธิจิตย่อมเกิดขึ้นในภพใหม่ต่อไป จะเป็นภพดีหรือชั่วก็สุดแล้วแต่กรรมจะจำแนกให้เป็นไป เหตุของปฏิสนธิจิตนั้นมีอยู่ ๓ อย่างด้วยกัน คือ

๑. อวิชชา ได้แก่โมหะ

๒. ตัณหา ได้แก่โลภะ

๓. สังขาร ได้แก่กรรมเจตนา

อวิชชา ในมรณาสันนกาลปิดบังมิให้สัตว์เห็นโทษของอารมณ์ในภพใหม่ **ตัณหา** น้อมจิตของสัตว์ให้ยินดีพอใจไปสู่ภพใหม่ **สังขาร**ปรุงแต่งขันธสันดานของสัตว์ให้เป็นไปในภพใหม่แล.

แด่คุณเติม ภาแก้ว

อดีตปลัดอำเภอตรี อำเภอพนา จังหวัดอุบลราชธานี

โดย เลียง ไชยกาล

เป็นที่รับกันว่า :—

การทำชั่วนั้นง่าย ทำเมื่อไรก็ได้เมื่อนั้น ส่วนการทำดีทำยาก ทั้งการรักษาความดีให้มั่นคงยืนนานก็ยิ่งเป็นสิ่งที่ยาก เพราะทุกระยะที่เผลอ ความไม่ดีจะเล็ดลอดเข้ามาแทรกแซงอยู่เนืองนิตย์ หรือบางทีความดีอาจถูกบั่นทอนด้วยความไม่เป็นธรรมก็มี สิ่งนี้หักกลบลบความดีให้ด้อยลงได้เสมอ ๆ

ดังนั้น บุคคลที่มุ่งดี จึงต้องพยายามทำความดีเผื่อไว้ให้มาก ๆ และขจัดความชั่วละเว้นในสิ่งที่ไม่ควรด้วยความเคร่งครัด เพื่อให้ความดีทรงตัวและก้าวหน้าอยู่ร่ำเรื่อย เพราะทุกระยะ ๆ ที่ทำความดีขึ้น, แล้วความชั่วก็มาทอนลง, แล้วก็ทำความดีใหม่, ชีวิตจะสลับซับซ้อนติดต่อกันไปจนเข้าอยู่ในกั้นหรือมาตรฐานได้ชื่อว่าเป็น "คนดี" ดังนั้น การสร้างชีวิต จึงต้องใช้เวลาระยะยาวนานไม่น้อย เพราะในระยะต่าง ๆ ของวิวัฒนาการแห่งชีวิตของแต่ละคน ๆ จะต้องประสบทั้งกรณีที่ควรจะต้องกระทำ ทั้งกรณีที่ไม่ควรกระทำ

ผู้มีใจเข้มแข็งที่มุ่งมั่นในการที่จะสร้างแต่ความดีนั้น จะต้องอดทน ละเว้นการกระทำในสิ่งที่ไม่ควร และใฝ่ผ้นจดจ่อที่จะกระทำแต่สิ่งที่สมควร

อะไรสมควร อะไรไม่สมควรนั้น มีแล้วในธรรมะของพระพุทธองค์ ซึ่งทุกคนรู้อยู่แล้ว

ชีวิตใดที่เจ้าของมุ่งมั่นแน่วแน่ในหลักการนี้แล้ว ผู้นั้นย่อมจะผ่าพ้นจนบรรลุผลที่สุด จนมีผลลัพธ์ ได้ชื่อว่าเป็นคนดีในตอนจบชีวิต

บุคคลประเภทนี้ จะเป็นผู้มีใจอันสงบไม่ร่าวร้อน อารมณ์จะชุ่มชื่นเยือกเย็นเป็นสุขนิรันดร จนอวสาน จะล้อมรอบด้วยกลิ่นไอของความรักใคร่ไมตรีอันสุจริตใจจากปวงชน,

ครั้นเมื่อถึงมรณกรรมก็มีความสุขสงบ ไร้กังวล, วิญญาณก็สะอาดและสู่สวรรค์ด้วยความร่มรื่น ภาวกรรมอันนี้ ได้แก่ :–

"คุณเติม ภาแก้ว" อดีตปลัดอำเภอตรี อำเภอพนา จังหวัดอุบลราชธานี เพราะปรากฏมาแล้วว่าได้สร้างสมแต่ความดี ไม่เคยมีใครตำหนิติเตียน มีแต่เคารพยกย่องสรรเสริญ ผลบุญอันนี้ย่อมมีอิทธิพลกระจายไปสู่ญาติมิตร ลูกศิษย์ ลูกหลานและวงศาคณาญาติ

ข้าพเจ้าและบรรดาญาติมิตรสหายของคุณเติม ภาแก้ว ย่อมรู้สึกภาคภูมิใจเป็นอันมาก ที่ปรากฏว่า เรามีคนดีที่เป็นญาติวงศ์ของเราในจังหวัดอุบลราชธานี ที่ได้รับการยกย่องเคารพในลักษณะและฐานะที่ดีตามสภาพของพวกเรา

ชีวะประวัติของ คุณเติม ภาแก้ว จึงเป็นชีวะประวัติที่เป็นตัวอย่างอันดี ทั้งในวงศ์ญาติของเรา และโดยทั่วไปในหมู่สาธุชน

เมื่อเทียบกับชีวะประวัติของบุคคลอื่นที่ยิ่งใหญ่บางคน จะพบว่าท่านผู้นั้นมีประวัติที่เต็มด้วยความยิ่งใหญ่ชนิดที่มีแต่เหยียบอยู่บนฐานของความพิบัติ, ความเดือดร้อนทรมานของผู้อื่น ท่านผู้นั้น จะถูกแช่งชักหักกระดูกจากปวงประชาชนชาวไทย, แม้เขามั่งมีดียศ ก็ได้มาจากความไม่เป็นธรรม ไม่เป็นที่รักอันจริงใจของประชาชนแท้ ความมั่งมีของเขาเป็นผล "กระท้อน" ซึ่งส่วนรวมในทัศนะที่ว่า ทำให้คนส่วนอื่นทุกข์, ยากจนค่นแค้น เพราะทรัพย์สมบัติไปคับคั่งอยู่ในเขา คนชนิดนั้น แม้ยังมีชีวิตก็ไม่กล้าดูหนังดูละคร ไปไหนมาไหนก็ล้อมด้วยบริวารที่จะป้องกันชีวิตเขา เพราะเขาตระหนักว่า เขาถูกประชาชนเกลียดชัง เขามีความสุขแต่เพียงส่วนในครอบครัว มีเงินใช้มากซึ่งก็ล้วนได้มาโดยไม่สุจริตจากหยดเหงื่อประชาชน เพราะฉะนั้น ตามหลักธรรมแล้ว เขาจะต้องพินาศย่อยยับลงในวันเวลาไม่ช้า คือตายในกาละและสภาวะที่ยังไม่ควรจะตาย เขาจึงระวังชีวิตของเขา โดยป้องกันคนทำร้าย แต่เขาจะหนีภัยจากเทพยดาฟ้าดินหาได้ไม่ เพราะฉะนั้น ชีวิตของคนชนิดนั้น จึงมักจะมีอันเป็นไปในทางที่ไม่เป็นที่นิยมในบั้นปลาย คือเมื่อตายแล้วเขาก็จะถูกแช่งชักหักกระดูกจากคนทั้งเมืองและทั้งโลก สรุปแล้ว เราจึงไม่เลือกชีวิตคนเลวร้ายชนิดที่กล่าวเป็นตัวอย่าง

ชีวิตที่เป็นตัวอย่างคือ :–

"คุณเติม ภาแก้ว" ผู้มีชีวิตที่ล้อมด้วยความรักนับถือเคารพจากดวงใจตั้งแต่ต้นจนจบชีวิต ตายแล้วก็มีญาติมิตรและลูกหลานยกย่อง อาลัยรักด้วยน้ำใจอันสุจริตแท้

คนเราเกิดมาก็ต้องตาย, แต่เขาตายในฐานะที่คนทั้งหลายอาลัยรักและเสียดาย, ไม่ถูกแช่งสาป ไม่ขุดค้นทรัพย์สินมหาศาล ว่าเขาได้มาอย่างไร ? ฯ ล ฯ

ขอให้ญาติมิตรชาวจังหวัดอุบลราชธานี จงถือชีวะประวัติของ "คุณเติม ภาแก้ว" เป็นตัวอย่างชีวิตของเราและอนุชน

เราจะมีความสุขสดชื่น จะไม่เร่าร้อนในยามจะตาย เพราะว่าเรามิได้ประกอบความชั่วช้าอะไรไว้ในประชาชน, ในประเทศและในโลก

ในที่สุดด้วยอำนาจคุณพระรัตนตรัย, ผมขอให้ญาติพี่น้องชาวจังหวัดอุบลราชธานีจงได้รับจตุรพิธพร จากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลก ด้วยอำนาจแห่งคุณพระพุทธศาสนา ให้มีชีวิตความเป็นมาและความจากไปนั้น จงเป็นชีวิตที่ร่มเย็นไม่เร่าร้อน ไร้กังวล เพราะว่าได้ประกอบแล้วล้วนกุศลธรรม, และยังความเป็นที่รักเคารพในดวงใจอันบริสุทธิ์ของประชาชนเยี่ยง คุณเติม ภาแก้ว ในแง่นี้ เทอญ.

เลียง ไชยกาล

๑๐–๑๐–๑๑

คำนำ

คุณสุพัฒน์ ไทยธวัช และร้อยเอกเพิ่มศักดิ์ ภาแก้ว ได้ขออนุญาตพิมพ์หนังสือ "การใช้ถ้อยคำ" ของข้าพเจ้า ในงานรับพระราชทานเพลิงศพ คุณเติม ภาแก้ว ข้าพเจ้ายินดีอนุญาต เพราะนอกจากจะมีส่วนร่วมในการแสดงกตเวทิคุณต่อผู้ถึงแก่กรรมแล้ว ยังได้มีส่วนช่วยให้ระเบียบการใช้ถ้อยคำได้แพร่หลายกว้างขวาง อันเป็นการจรรโลงภาษาไทยให้ถูกต้องและเจริญรุ่งเรืองเป็นสมบัติวัฒนธรรมประจำชาติสืบไป ด้วยกุศลเจตนานี้ จงเป็นผลสนองให้วิญญาณของคุณเติม ภาแก้ว ได้ประสพสุขในสัมปรายภพโดยควรทุกประการ.

บี๋ย มาลากุล

(ม. ล. บี๋ย มาลากุล)

สำนักพระราชวัง

การใช้ถ้อยคำ

ปัจจุบันนี้ ปรากฏว่ามีผู้สนใจในเรื่องกิริยามารยาทและการใช้ถ้อยคำเป็นอย่างมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมอันเป็นสมบัติอันดีงามประจำชาติไทยกำลังเจริญขึ้น มิได้เสื่อมลง ทั้ง ๆ ที่ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ ได้แพร่หลายอยู่ในประเทศไทยขณะนี้ สังเกตเห็นว่าความจริงแล้วการแสดงกิริยามารยาท หรือการใช้ถ้อยคำตามระเบียบประเพณีของไทยนั้นมิได้ถูกทอดทิ้ง หรือไม่มีผู้ใดสนใจ แทบทุกคนประสงค์ที่จะทำกิริยามารยาทแบบไทย พูดจาแบบไทย แต่โดยที่ประเพณีไทยยังนิยมถือความลดหลั่นกันในทางชาติวุฒิ วัยวุฒิ และคุณวุฒิ ซึ่งแสดงว่าเป็นชาติที่มีความอ่อนน้อมเป็นคุณสมบัติ การแสดงกิริยามารยาทต่อกันก็ดี การพูดจาต่อกันก็ดี ย่อมมีลดหลั่นสูงต่ำแตกต่างกันตามวุฒิของแต่ละบุคคล เช่นจะไหว้หรือพูดกับผู้สูงอายุกว่า หรือฐานะสูงกว่า เช่นเป็นพระภิกษุ หรือผู้บังคับบัญชา กิริยาไหว้หรือถ้อยคำที่ใช้พูดก็ย่อมแตกต่างกับเมื่อพูดหรือแสดงกิริยาต่อบุคคลที่เท่า ๆ กัน อีกประการหนึ่ง เวลานี้ประเทศไทยมีการคบค้ากับนานาชาติมาก ขนบประเพณีและวัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ จึงมาผสมผสานและปะปนกับของไทย จึงทำให้เกิดสงสัยในการที่จะแสดงกิริยาอาการหรือการใช้ถ้อยคำในเมื่อ "เป็นทางการ" ว่าจะใช่หรือไม่ ถูกหรือไม่ เมื่อเกิดปัญหาใช่หรือไม่ ถูกหรือไม่ขึ้นเช่นนี้ ก็เป็นธรรมดาที่จะต้องขวนขวายค้นคว้าเพื่อให้ได้คำตอบว่าใช่หรือไม่ใช่ ถูกหรือไม่ ฉะนั้น เมื่อมีคำอธิบายเกี่ยวกับระเบียบประเพณี จึงได้รับการสนใจเป็นอย่างมาก เป็นข้อพิสูจน์ว่าขนบประเพณีไทยไม่ได้อยู่ในสมัยเสื่อมหากอยู่ในสมัยสงสัย คือสมัยของการค้นคว้านั่นเอง และโดยกฎธรรมดา เมื่อมีการค้นคว้าแล้วก็ย่อมมีการยึดถือ ดังนั้น เมื่อมีผู้สนใจในคำอธิบายเรื่องกิริยามารยาทก็ดี การใช้ถ้อยคำก็ดี ในอีกไม่ช้าประชาชนไทยทุกคน ย่อมจะเป็นผู้ที่แสดงกิริยามารยาท และใช้ถ้อยคำถูกต้องตามระเบียบแบบแผนประเพณีไทยทุกประการ

ความแตกต่างในการใช้ถ้อยคำ

การใช้ถ้อยคำในภาษาไทยแตกต่างกว่าภาษาอื่น คือไม่ใช้คำเดียวกันต่อบุคคลที่ต่างวุฒิกัน ขอย้ำอีกครั้งว่า คำว่า "วุฒิ" ในที่นี้หมายความถึงชาติวุฒิ วัยวุฒิ และคุณวุฒิ

เช่นเมื่อจะกราบบังคมทูล กราบทูล พูดกับพระภิกษุ พูดกับผู้บังคับบัญชา บิดา มารดา ครูอาจารย์ ก็ใช้ถ้อยคำแตกต่างกันออกไป เช่นคำว่า ฉัน ใช้ ข้าพระพุทธเจ้า กระหม่อม กระผม ผม และยังมีคำที่มีความหมายอย่างเดียวกัน แต่ถือเป็นคำหยาบ เช่น ข้า กู เป็นต้น

เมื่อกล่าวถึง "คำหยาบ" และ "คำสุภาพ" นั้น ความหมายที่แท้จริงมิใช่เช่นนั้น ที่เรียกว่า "คำหยาบ" หาใช่หมายถึงเฉพาะคำโลนหรือคำที่ใช้ในการกล่าวผรุสวาจาเท่านั้นไม่ ที่ถูกแล้วน่าจะเรียกว่าคำสามัญ และวิสามัญมากกว่า เช่นคำว่า มือ ตีน กิน เดิน นอน ก็ไม่น่าจะเป็นคำหยาบอะไร แต่เมื่อนำคำเหล่านั้นไปใช้พูดกับคนที่อาวุโสกว่า คำเหล่านั้นถือว่าเป็นคำหยาบ ต้องเปลี่ยนใช้คำอื่น เช่นจะพูดคำว่า ตีน ก็ต้องเปลี่ยนเป็นเท้า เป็นต้น

ถ้าจะแยกลักษณะคำพูดในภาษาไทยออกแล้ว จะได้ส่วนที่แตกต่างกันตามฐานะของบุคคลที่พูดด้วยดังนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินี

พระบรมวงศานุวงศ์

พระภิกษุ

ข้าราชการ

บุคคลสามัญทั่วไป

เมื่อคำพูดมีส่วนแตกต่างตามฐานะบุคคลดังกล่าวแล้ว ในตำราไวยากรณ์ไทยจึงมีหลักเกณฑ์หรือระเบียบการใช้คำพูดแตกต่างกัน ซึ่งตำราไวยากรณ์ไทยของพระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนชีวะ) รวมเรียกว่า "ราชาศัพท์"

ราชาศัพท์

"ราชาศัพท์" ตามความเข้าใจโดยทั่วไปแล้ว หมายถึงภาษาไทยส่วนหนึ่งที่ใช้ในการกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินี และใช้เมื่อกราบทูลพระบรมวงศานุวงศ์ บ้างก็เข้าใจว่าเป็นคำพูดที่พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ทรงใช้โดยเฉพาะ ดูราวกับเป็นอีกภาษาหนึ่งทีเดียว

ราชาศัพท์ ที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรฉบับแรก เห็นจะเป็นกฎมนเทียรบาลในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ กรุงศรีอยุธยา ในกฎมนเทียรบาลฉบับนี้มีพระราชกำหนดถ้อยคำที่จะใช้กราบบังคมทูล กราบทูล คำที่ใช้เรียกสิ่งของเครื่องใช้และวิธีใช้คำรับ อาจถือเป็นตำราราชาศัพท์ฉบับแรกได้

ตำราราชาศัพท์ในรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีบานแผนกว่า "ราชภาษาสำหรับกราบทูลเจ้าชีวิต สมมุติเรียกว่าราชาศัพท์เป็นเยี่ยงอย่างมาแต่ก่อน อุตส่าห์ดูสังเกตไว้เป็นคุณอยู่"

ในตำราภาษาไทยของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจาริยางกูร) กล่าวถึงราชาศัพท์ว่า "ต่อไปนี้จะว่าด้วยราชภาษาราชาศัพท์ที่ใช้สำหรับราชตระกูล ราชภาษาราชาศัพท์สำหรับผู้ที่จะทำราชการจะได้ใช้กราบทูลพระเจ้าอยู่หัว สมมุติเรียกว่าราชาศัพท์เป็นแบบแผนเยี่ยงอย่างมีมาแต่ก่อนให้ข้าราชการทั้งปวงเรียนรู้สังเกตจำคำไว้ให้แน่นอนอย่าพลั้งพลาดในการที่กราบทูลพระกรุณา และเมื่อจะแต่งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน จะได้ใช้คำให้ถูกสมความ"

ตามความเข้าใจของข้าพเจ้า เข้าใจว่ามูลรากของราชาศัพท์นั้นคือ ศัพท์ที่จะใช้เมื่อกราบบังคมทูลพระมหากษัตริย์ หรือกราบทูลพระราชวงศ์ ไม่ใช่ศัพท์ที่พระมหากษัตริย์หรือพระราชวงศ์ทรงใช้สำหรับพระองค์ท่านโดยเฉพาะ หรือพูดง่าย ๆ ก็คือศัพท์สำหรับใช้กับบุคคลที่เคารพสูงสุด

ดูจะเป็นขนบธรรมเนียมของไทยไม่ว่าในสมัยไหน ไม่ละลาบละล้วงต่อบุคคลที่เคารพ เช่นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระปรมาภิไธยทุกพระองค์ แต่เมื่อกล่าวขานถึงพระองค์ ก็ไม่กล่าวพระปรมาภิไธยออกมาตรง ๆ มักจะกล่าวว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบ้าง พระเจ้าอยู่หัวบ้าง หรือจะเรียกครู ก็ไม่กล้าเรียกตรง ๆ ว่านายนั่น นายนี่ มักจะเรียกโดยมีคำว่าครู อาจารย์ นำหน้าซึ่งแสดงถึงความเคารพคารวะ ดังนั้น เมื่อจะใช้ศัพท์ในการกราบบังคมทูล หรือกราบทูล ก็ใช้ศัพท์ที่แตกต่างไปจากคำที่ใช้อยู่โดยทั่วไป ตลอดจนการใช้ถ้อยคำสำนวนก็ให้แตกต่างไป อันนี้คงเป็นมูลเหตุแห่งราชาศัพท์ ศัพท์ก็ดี ถ้อยคำก็ดี ในชั้นต้นก็คงมุ่งหมายเพียงให้เป็นถ้อยคำที่พระมหากษัตริย์หรือพระราชวงศ์ทรงฟังได้ ต่อมาคง

เนื่องจากการคลี่คลายของภาษา ราชาศัพท์จึงขยายออกไป มีศัพท์สำหรับใช้กับพระภิกษุ ข้าราชการ และกว้างขวางออกไปจนถึงคำสุภาพ

ตำราไวยากรณ์ไทยซึ่งยึดถือเป็นแบบฉบับในปัจจุบันนี้ คือฉบับของพระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนชีวะ) กล่าวว่า "ราชาศัพท์แปลว่าศัพท์สำหรับพระราชาหรือศัพท์หลวง แต่ในที่นี้หมายความว่าศัพท์ที่ใช้ในราชการ เพราะในตำรานั้น บางคำไม่กล่าวเฉพาะกษัตริย์หรือเจ้านายเท่านั้น กล่าวทั่วไปถึงคำที่ใช้สำหรับบุคคลใช้อื่นด้วย เช่นขุนนาง พระสงฆ์"

เท่าที่กล่าวมาแล้วนี้พอจะอนุมานได้ว่า เนื่องจากความคลี่คลายของภาษาราชาศัพท์จึงหมายถึงศัพท์หรือถ้อยคำที่ใช้กับ ๑. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินี ๒. พระราชวงศ์ ๓. พระภิกษุ ๔. ข้าราชการ และ ๕. คำสุภาพสำหรับบุคคลทั่วไป

ก่อนที่จะกล่าวอย่างอื่นต่อไป ขอให้เข้าใจว่าราชาศัพท์นั้น
ใช้เมื่อพูดกับบุคคลหนึ่ง หรือกล่าวถึงบุคคลหนึ่ง แต่บุคคล
นั้นนอกจากพระภิกษุแล้วไม่ใช้ราชาศัพท์สำหรับตนเองเลย
เช่นเราทูลพระราชวงศ์ว่า " ฝ่าพระบาทจะเสด็จไหน"
ท่านจะตอบเราว่า "ฉันจะไปโน่นไปนี่" ไม่ใช่ "ฉันจะเสด็จโน่น เสด็จนี่"

คำสุภาพ

คำสุภาพพอจะอนุมานได้ว่าเป็นคำที่มีลักษณะดังนี้

๑. **ไม่เป็นคำห้วนหรือคำกระด้าง** ซึ่งพูดแล้วดูเป็นแสดงว่าไม่เคารพ เช่นพูดคำอุทาน เออ โว้ย หา เป็นต้น หรือคำพูดห้วน ๆ เช่น เปล่า ไม่มี ไม่ใช่ เมื่อจะพูดคำเหล่านี้ก็เปลี่ยนให้เป็นคำที่มีสำเนียงอ่อน เช่น มิได้ หามิได้ ไม่อยู่มิได้ เป็นต้น

๒. **ไม่เป็นคำหยาบ** เช่น ขี้ เยี่ยว อ้าย อี เมื่อจะพูดถึงคำเหล่านี้ก็เปลี่ยนใช้คำอื่นเสีย เช่น อุจจาระ ปัสสาวะ อ้ายนี่ อ้ายนั่น ก็เปลี่ยนเป็น สิ่งนี้ สิ่งนั้น บางคำก็มี อ้าย อี เป็นชื่อ เช่น ปลาอ้ายบ้า อีเลิ้ง ก็เปลี่ยนเป็น ปลาบ้า นางเลิ้ง เช่นนี้เป็นต้น

๓. **ไม่เป็นคำที่นิยมเปรียบเทียบกับของหยาบ** คำที่นิยมเปรียบเทียบกับของอันไม่บังควรก็เปลี่ยนเสีย แต่ในปัจจุบันนี้รู้สึกว่าไม่ค่อยถือในเรื่องนี้เคร่งครัดนัก เพราะดูจะเป็นคน

ที่มีใจสกปรกอยู่เสมอ เช่นปลาช่อน ซึ่งกำหนดให้เปลี่ยนเรียกว่าปลาหาง เดี๋ยวนี้ก็นิยมเรียกว่า ปลาช่อนมากกว่า บางคำก็เปลี่ยนใช้คำอื่นได้ก็เปลี่ยนเสีย เช่น สากกะเบือ เปลี่ยนเป็นไม้ตีพริก เป็นต้น

การพูดกับบุคคลที่อาวุโสกว่า

การพูดกับบุคคลที่สูงกว่า เช่นบุตรพูดกับบิดา ศิษย์พูดกับครูอาจารย์ หรือผู้อยู่ในบังคับบัญชาพูดกับผู้บังคับบัญชา ก็พูดด้วยคำสุภาพดังได้กล่าวมาแล้ว ที่ต้องระมัดระวังก็คือ คำแทนตัวผู้พูด คำแทนตัวผู้พูดด้วย กับ คำรับ ทั้ง ๓ ประการนี้ใช้ต่างกันตามอาวุโส เช่น คำแทนตัวผู้พูดว่า "ฉัน" ก็ควรใช้กับบุคคลที่มีวุฒิต่ำกว่าผู้พูด หรือเสมอกัน เช่นหัวหน้าครอบครัวพูดกับคนในครอบครัว เพื่อนพูดกับเพื่อน ก็ใช้สรรพนาม "ฉัน" ถ้าผู้ที่พูดด้วยสูงกว่า เช่นอายุมากกว่า ตำแหน่งหน้าที่สูงกว่าก็เปลี่ยนเป็น ผม หรือ กระผม ตามความเหมาะสม คำแทนตัวผู้ที่พูดด้วยก็มีหลายคำ เช่น ท่าน ใต้เท้า ใต้เท้ากรุณา คำรับมี จ้ะ ครับ ค่ะ ครับผม ขอรับกระผม เป็นต้น

ถ้อยคำที่ควรงดใช้

การพูด ไม่ว่าจะพูดกับบุคคลธรรมดาหรือกับใครก็ตาม นอกจากไม่ใช้คำที่ไม่สุภาพแล้วควรงดใช้ถ้อยคำสำนวนที่นิยมในภาษาต่างประเทศ ถึงแม้จะเป็นการแปลถ้อยคำจากภาษาต่างประเทศก็ควรเปลี่ยนใช้ให้ถูกต้องตามภาษาและสำนวนไทย ในปัจจุบันนี้นิยมใช้สำนวนที่ไม่ใช่สำนวนไทยอยู่มากเช่น ให้การรับรอง หรือให้การต้อนรับอย่างอบอุ่น นำแสดงภายใต้การนำ สำนวนเหล่านี้ถ้าเปลี่ยนใช้สำนวนไทยจะดูไพเราะนุ่มนวลกว่า เช่น นาย ก. รับรองนาย ข. ประชาชนต้อนรับอย่างหนาแน่น ภาพยนตร์เรื่องนี้นาย ก. แสดงเป็นตัวเอก เหล่านี้เป็นต้น อีกประการหนึ่งคำพูดที่ไม่ควรใช้อย่างยิ่งแม้แต่จะเป็นเพียงการพูดจาระหว่างเพื่อนก็คือสรรพนามที่ไม่ใช่ภาษาไทย เช่นใช้ ไอ หรือ อั๊วแทนคำว่าฉันเป็นต้น

การพูดกับพระภิกษุ

พระภิกษุมีคำพูดสำหรับท่านโดยเฉพาะเป็นส่วนมาก ต่างกับราชาศัพท์อยู่อย่างหนึ่ง

คือใครพูดกับท่าน ผู้พูดก็ใช้ ท่านพูดเอง ท่านก็ใช้ เช่นอาตมภาพจำวัด อาตมภาพอาพาธ เป็นต้น การพูดกับพระภิกษุต้องให้มีคารวะ สำรวม ไม่พูดในถ้อยคำที่เป็นคำพูดเล่น พูดพล่อย ซึ่งดูเป็นการขาดความเคารพไป

พระภิกษุที่มีราชทินนามเรียกว่าพระภิกษุทรงสมณศักดิ์ สมณศักดิ์มีลดหลั่น ดังนี้

สมเด็จพระสังฆราช

สมเด็จพระราชาคณะ คือพระภิกษุที่มีราชทินนามนำหน้าด้วยคำว่า "สมเด็จพระ" เช่น สมเด็จพระวันรัต สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ สมเด็จพระมหาวีรวงศ์

พระราชาคณะ มีราชทินนามนำหน้าด้วยคำว่า "พระ" แบ่งออกเป็นชั้นคือ

- ชั้นเจ้าคณะรอง พระราชาคณะชั้นนี้รองลงมาจากชั้นสมเด็จพระราชาคณะ เมื่อได้รับเลื่อนสมณศักดิ์ ก็เลื่อนเป็นชั้นสมเด็จพระ ชั้นเจ้าคณะรองมีเช่น พระสาสนโสภณ พระพรหมมุนี พระธรรมวโรดม พระธรรมปัญญาบดี พระอุบาลีคุณูปจารย์
- ชั้นธรรม พระราชาคณะชั้นนี้ส่วนมากมี "ธรรม" นำหน้า เช่น พระธรรมเจดีย์ พระธรรมปาโมกข์
- ชั้นเทพ มีคำ "เทพ" นำหน้า เช่น พระเทพเมธากร
- ชั้นราช มีคำ "ราช" นำหน้า เช่น พระราชเมธี
- ชั้นสามัญ มีแต่พระนำหน้าราชทินนาม เช่น พระจุลนายก

พระครูเป็นตำแหน่งรองพระราชาคณะลงมา เช่น พระครูญาณประกาศ

การใช้คำพูดกับพระภิกษุทรงสมณศักดิ์ ที่ผิดกันมากคือกับชั้นสมเด็จพระราชาคณะ เห็นจะเป็นเพราะมีคำว่า "สมเด็จ" นำหน้า จึงเข้าใจว่าต้องใช้ราชาศัพท์ เช่นพูดว่า "วันนี้ไปเฝ้าสมเด็จพระวันรัต ท่านรับสั่งว่า" ซึ่งผิด ความจริงแล้วพระภิกษุทรงสมณศักดิ์ที่จะต้องใช้ราชาศัพท์มีเฉพาะสมเด็จพระสังฆราชเท่านั้น เว้นแต่พระภิกษุรูปนั้น ๆ ท่านจะมีฐานันดรศักดิ์ทางพระราชวงศ์อยู่แล้ว เช่นหม่อมเจ้า, พระองค์เจ้า ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ จึงใช้ราชาศัพท์สำหรับท่าน

เมื่อสมเด็จพระราชาคณะที่มิใช่เป็นพระราชวงศ์ได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช ฐานันดรศักดิ์ของท่านก็เป็นเสมือนพระราชวงศ์ชั้นพระองค์เจ้า คำที่ใช้พูดกับท่าน คำกิริยาสำหรับท่านต้องเปลี่ยนเป็นราชาศัพท์ชั้นพระองค์เจ้าทั้งสิ้น ถ้าเป็นสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ซึ่งแสดงว่าท่านมีฐานันดรศักดิ์เดิมชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปอยู่แล้ว หรือทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาจากสมเด็จพระสังฆราช เช่นสมเด็จพระสังฆราช (หม่อมราชวงศ์ชื่น) วัดบวรนิเวศ พระราชอุปัธยาจารย์ ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็น สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ฐานันดรศักดิ์ของพระองค์ท่านเปลี่ยนเป็นระดับพระเจ้าบรมวงศ์ ราชาศัพท์ก็ต้องใช้ตามชั้นนั้น

การใช้คำพูดกับพระภิกษุทรงสมณศักดิ์ ต้องให้เป็นการเหมาะสมแก่สมณศักดิ์ของท่าน เช่นคำว่า "ท่าน" ถ้าใช้กับสมเด็จพระราชาคณะก็ควรใช้ "พระคุณเจ้า" พระราชาคณะชั้นธรรม ใช้ "พระคุณท่าน" ชั้นรอง ๆ ลงมาใช้ "ท่าน" สำหรับคำพูดที่ใช้พูดกับพระภิกษุจะสูงต่ำแตกต่างกันอย่างไรก็สุดแต่สมณศักดิ์ อาวุโส หรือความเคารพนับถือเป็นส่วนสำคัญ

ราชาศัพท์สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, สมเด็จพระบรมราชินี และ พระบรมวงศานุวงศ์

ต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงราชาศัพท์ที่ใช้สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินี กับ พระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งจะอธิบายลดหลั่นตามลำดับดังนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินี

ชั้นพระเจ้าบรมวงศ์ขึ้นไป

ชั้นพระเจ้าวรวงศ์ หรือ พระวรวงศ์ที่ทรงกรม

ชั้นพระวรวงศ์ลงไป

การเปลี่ยนคำสามัญเป็นราชาศัพท์นั้น เปลี่ยนได้ดังนี้

๑. เปลี่ยนรูปศัพท์ เช่น รับประทาน เปลี่ยนเป็น เสวย

๒. เติมคำนำหน้านาม หรือหลังนาม ให้เป็นราชาศัพท์ เช่น พระบรมนามาภิไธย พระราชวัง พระที่นั่ง เรือหลวง ม้าต้น เป็นต้น

๓. เติมคำ "ทรง" หน้าคำกิริยาที่ไม่ใช่ราชาศัพท์ เช่นทรงม้า ทรงกราบ

ผู้ที่สนใจในเรื่องนี้ขอให้ศึกษาจากหนังสือหลักภาษาไทย ของพระยาอุปกิตศิลปสาร ซึ่งอธิบายเรื่องราชาศัพท์ไว้โดยละเอียด

การกราบบังคมทูล กราบทูล และทูล

ในการกราบบังคมทูล กราบทูล หรือทูล มีข้อที่ต้องระมัดระวังนอกจากการใช้ราชาศัพท์ก็คือ สรรพนาม คำรับ คำขึ้นต้นและลงท้าย ซึ่งจะต้องใช้ให้ถูกต้องตามฐานันดรศักดิ์ ดังจะชี้แจงโดยสังเขปดังนี้

สรรพนาม

สรรพนามบุรุษที่ ๑ (คือคำว่า ฉัน, ข้าพเจ้า ฯลฯ)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระราชินี	ข้าพระพุทธเจ้า
สมเด็จพระราชชนนี	ข้าพระพุทธเจ้า
พระราชโอรส, พระราชธิดา	ข้าพระพุทธเจ้า
(ถ้าเป็นการลำลอง ผู้หญิงใช้ "เกล้ากระหม่อมฉัน" ก็ได้)	
พระเจ้าวรวงศ์เธอ หรือพระวรวงศ์ที่ทรงกรม	เกล้ากระหม่อม
พระวรวงศ์, หม่อมเจ้า	กระหม่อม
(ถ้าเป็นการลำลองผู้หญิงใช้ "หม่อมฉัน" ก็ได้)	

สรรพนามบุรุษที่ ๒ (คือคำว่า "ท่าน" ฯลฯ)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินี	ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท
สมเด็จพระราชชนนี	ใต้ฝ่าพระบาท
พระราชโอรส พระราชธิดา	ใต้ฝ่าพระบาท
พระราชวงศ์อื่น ๆ	ฝ่าพระบาท

คำรับ (คือคำ ครับ, ค่ะ ฯลฯ)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินี พระพุทธเจ้าข้า

(คำว่า "พระพุทธเจ้าข้า" ย่อมาจาก "พระพุทธเจ้าข้าขอรับรับใส่เกล้าใส่กระหม่อม ถ้าเป็นการลำลองผู้หญิงใช้ "เพค่ะ" ก็ได้)

สมเด็จพระราชชนนี พ่ะย่ะค่ะ

(คำว่า "พ่ะย่ะค่ะ" คงเพี้ยนมาจาก "พระพุทธเจ้าข้า")

พระราชโอรส, พระราชธิดา พ่ะย่ะค่ะ

พระราชวงศ์อื่น ๆ กระหม่อม

คำขึ้นต้น

เมื่อกราบบังคมทูลเป็นทางราชการใช้ "ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม"

คำลงท้าย

สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินี คำพูดใช้ "ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ" ถ้าเป็นหนังสือใช้ "ควรจะควรมิควรประการใด สุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม"

สมเด็จพระราชชนนีหรือพระราชโอรส, พระราชธิดา ใช้ "ควรมิควรสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า"

พระราชวงศ์อื่น ใช้ "แล้วแต่จะโปรด"

คำขึ้นต้นสำหรับกราบบังคมทูลมักจะใช้ผิดอยู่เสมอว่า "ขอเดชะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท" คำว่า "ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท" ใช้เฉพาะคำที่แปลว่า "ท่าน" เท่านั้น ถ้าเป็นกราบบังคมทูลตามธรรมดาก็ไม่ต้องใช้คำขึ้นต้นดังกล่าว เช่นมีกระแสพระราชดำรัสถามว่า "ชื่ออะไร" ก็กราบบังคมทูลแต่เพียงว่า "ข้าพระพุทธเจ้าชื่อ.........พระพุทธเจ้าข้า"

นอกจากนี้ยังนิยมว่า เมื่อจะกราบบังคมทูลในเรื่องอะไร ควรมีความที่แสดงถึงเรื่อง

ที่กราบบังคมทูล เช่นกล่าวถึงความสะดวกสบาย การผิดพลาด ขอพระมหากรุณา ฯลฯ ขึ้นต้นข้อความที่จะกราบบังคมทูลด้วย

ถ้าจะกราบบังคมทูลถึงความสะดวกสบายหรือรอดอันตรายของตน ใช้ขึ้นต้นว่า "เดชะพระบารมีปกเกล้าปกกระหม่อม" แล้วจึงกราบบังคมทูลความอื่นต่อไป

ถ้าจะกราบบังคมทูลถึงข้อความที่หยาบหรือน่าเกลียด ใช้คำนำว่า "ไม่ควรจะกราบบังคมทูลพระกรุณา"

ถ้าจะกราบบังคมทูลถึงการที่ได้ทำผิดพลาด หรือทำในสิ่งที่ไม่ควรทำลงไป ใช้คำนำว่า "พระราชอาญาไม่พ้นเกล้าพ้นกระหม่อม"

ถ้าจะกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระมหากรุณา ใช้คำนำว่า "ขอพระบารมีปกเกล้าปกกระหม่อม"

คำกราบบังคมทูลซึ่งเป็นการขอบพระเดชพระคุณใช้ว่า "พระเดชพระคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อม" หรือ "พระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อม"

คำกราบบังคมทูลเป็นกลาง ๆ เพื่อจะได้ทรงเลือก ลงท้ายว่า "การจะควรมิควรประการใดสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม"

ถ้าจะกราบบังคมทูลความเห็นของตน ใช้ว่า "เห็นด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม"

คำกราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาต ใช้คำนำว่า "ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต"

ถ้าจะกราบบังคมทูลถึงสิ่งที่ทราบมา ใช้คำว่า "ทราบเกล้าทราบกระหม่อมว่า"

คำกราบบังคมทูลถึงการทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดถวาย ใช้ว่า "สนองพระมหากรุณาธิคุณ"

ถ้าจะขอพระราชทานโอกาสทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ใช้ว่า "ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาส"

ต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงการใช้ราชาศัพท์ที่ไม่ถูกต้องบางประการ เท่าที่ได้พบเห็นหรือได้ยินได้ฟังอยู่เสมอ

๑. "ถวายการต้อนรับ" "ถวายความจงรักภักดี" ชอบใช้กันมาก คำนี้ผิด

ภาษาไทยมีอยู่แล้วคือ "เฝ้า ฯ รับเสด็จ หรือ "รับเสด็จ" เช่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ ฯ ไปที่ใด มีราษฎรมาชุมนุมหนาแน่น ก็ใช้ว่า "ราษฎรมาเฝ้า ฯ รับเสด็จ ฯ อย่างหนาแน่น" ความจงรักภักดีเป็นของที่ถวายกันไม่ได้ เป็นสิ่งที่มีประจำตน จึงควรใช้ว่า "มีความจงรักภักดี" หรือ "จงรักภักดี"

๒. คำกิริยาใดที่เป็นราชาศัพท์อยู่แล้ว เช่น เสด็จ, เสวย, ตรัส, ห้ามใช้คำ "ทรง" นำหน้า จะใช้ ทรงเสวย ทรงเสด็จ ทรงตรัส ไม่ได้ แต่ถ้าคำกริยานั้นเป็นคำไทย เช่น ถือ, จับ, วาด เมื่อจะใช้เป็นราชาศัพท์ เติม "ทรง" ข้างหน้าได้ เช่น ทรงถือ, ทรงจับ, ทรงวาด เป็นต้น

๓. การใช้ "พระราช" หรือ "พระ" นำหน้า ให้ถือหลักว่าเฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินี ใช้ "พระราช" นำหน้า เช่น พระราชหัตถเลขา พระราชโทรเลข แต่ถ้าเป็นอวัยวะก็ใช้เพียง "พระ" นำหน้า เช่น พระหัตถ์ พระกร พระพาหา คำนามที่ไม่มีราชาศัพท์ใช้ "พระ" นำหน้าเป็นราชาศัพท์ เช่น พระเก้าอี้ เป็นต้น

๔. การใช้คำ "พระบรม" นำหน้านั้น ใช้เฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เช่น พระบรมราชานุเคราะห์ พระปรมาภิไธย (พระบรมนามาภิไธย) พระบรมราโชวาท สำหรับสมเด็จพระบรมราชินีตัดคำว่า "บรม" ออก เช่น พระนามาภิไธย พระราโชวาท ถ้าจะกล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถทรงลงชื่อ ก็ต้องใช้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถทรงลงพระปรมาภิไธยและพระนามาภิไธย

๕. พระราชวงศ์ที่ทรงฐานันดรศักดิ์มีพระนำหน้า (พระวรวงศ์เธอ, พระเจ้าวรวงศ์เธอ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ) ใช้ "พระ" นำหน้าราชาศัพท์ เช่น พระหัตถ์ พระกร ถ้าเป็นชั้นหม่อมเจ้า ไม่ต้องมีพระนำหน้า ใช้เพียงราชาศัพท์เฉย ๆ เช่น หัตถ์ กร เป็นต้น

"พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า.........ประชวรพระโรคพระหทัย สิ้นพระชนม์ พระ

ราชทานน้ำสรงพระศพที่วัด........"

"หม่อมเจ้า........ประชวรโรคหทัยถึงชีพิตักษัย พระราชทานน้ำสรงศพที่วัด........"

๖. เมื่อกล่าวถึงแสดงใด ๆ ถวายทอดพระเนตร มักจะใช้ว่า "แสดงหน้าพระพักตร์" ซึ่งผิด ต้องใช้ว่า "แสดงเฉพาะพระพักตร์" หรือ "แสดงหน้าที่นั่ง"

๗. ในเมื่อประมุขต่างประเทศมาเยือนประเทศไทย หรือเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยือนประเทศใด มักใช้คำว่า "ราชอาคันตุกะ" หรือ "อาคันตุกะ" ผิด คำนี้จะมีคำ "ราช" นำหน้าหรือไม่แล้วแต่บุคคล แขกของบุคคลที่เป็นพระมหากษัตริย์ใช้ราชนำหน้า ถ้าไม่ใช่แขกของพระมหากษัตริย์ก็ไม่ต้องมีราชนำ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ ฯ ไปทรงเป็นแขกของผู้ใด ถ้าผู้นั้นเป็นพระมหากษัตริย์ ก็ใช้ว่า "ทรงเป็นราชอาคันตุกะ" เช่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระราชอาคันตุกะของสมเด็จพระราชินีอลิซาเบธ" ถ้าเป็นแขกของประธานาธิบดีจะใช้ว่า ทรงเป็นพระราชอาคันตุกะของประธานาธิบดีไม่ได้ เพราะประธานาธิบดีไม่ใช่พระมหากษัตริย์ ต้องใช้ว่า ทรงเป็นอาคันตุกะของประธานาธิบดี

๘. การกล่าวขานถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ มักใช้กันไม่ถูกต้อง เช่น "พระเจ้าอยู่หัวและพระราชินี" "ในหลวงและราชินี" ใช้เช่นนี้ไม่ถูกต้องและไม่งดงามอย่างยิ่ง การกล่าวขานถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขอให้ใช้ว่า "พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว" หรือ "พระเจ้าอยู่หัว" และไม่ควรใช้ว่า "ล้นเกล้าล้นกระหม่อม" ซึ่งไม่มีความหมายอะไรเลย เมื่อจะกล่าวขานถึงสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ก็กล่าวเต็มว่า "สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ" หรือ "สมเด็จพระบรมราชินีนาถ" อย่าใช้คำว่า "พระราชินี" หรือ "ราชินี" ซึ่งแปลว่าพระเจ้าแผ่นดินผู้หญิง ถ้าจะเรียกสมเด็จพระราชินีอลิซาเบธ เรียกได้ แต่อย่าเรียกสมเด็จพระนางเจ้าอลิซาเบธ เพราะพระราชสวามีของพระองค์ท่านมิใช่พระมหากษัตริย์ ถ้าจะพูดลำลองว่า "ในหลวง – สมเด็จ" อย่างนี้ไม่ผิด

ทูนกระหม่อมชาย ใช้ว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ ทูนกระหม่อมหญิง ใช้ว่า

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ถ้าจะเรียกรวมใช้ว่า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ถ้าขานพระนามสั้น ๆ ใช้ ทูนกระหม่อมชาย ทูนกระหม่อมหญิง ทูนกระหม่อม อย่าใช้ ฟ้าชาย ฟ้าหญิง หรือ พระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าลูกเธอ

การเรียกทูนกระหม่อม ไม่ต้องใช้ว่าทูนกระหม่อมฟ้าชาย ทูนกระหม่อมฟ้าหญิง เพราะคำว่าทูนกระหม่อม หมายถึงสมเด็จพระราชโอรส สมเด็จพระราชธิดา ซึ่งทรงเป็นเจ้าฟ้าอยู่แล้ว ถ้าทรงเป็นเพียงพระราชโอรส พระราชธิดา เรียก ลำลองว่า "เสด็จ" คำว่า "เสด็จ" ใช้เฉพาะพระราชโอรส พระราชธิดา ซึ่ง ทรงเป็นพระองค์เจ้าเท่านั้น เช่น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวาปีบุษบากร เรียกลำลองว่า "เสด็จ" ได้ แต่พระองค์เจ้าที่มิได้ทรงเป็นพระราชโอรสพระ ราชธิดาจะเรียกพระองค์ท่านว่า "เสด็จ" ไม่ได้

๙. การเรียกคำแทนพระองค์เจ้า หม่อมเจ้า หม่อมราชวงศ์ หม่อมหลวง อย่าง ลำลอง พระองค์เจ้า ใช้ พระองค์ชาย – พระองค์หญิง หม่อมเจ้า ใช้ ท่านชาย – ท่านหญิง หม่อมราชวงศ์ ใช้ คุณชาย – คุณหญิง หม่อมหลวง ใช้ คุณทั้งชายและหญิง

๑๐. การเรียกราชทินนามหรือสมณศักดิ์ ถ้าเป็นทางการให้เรียกตามราชทินนาม หรือสมณศักดิ์นั้น ๆ เช่น พระยาอนุรักษราชมณเฑียร ก็เรียก พระยาอนุรักษราชมณเฑียร อย่าเรียก เจ้าคุณอนุรักษราชมณเฑียร พระสาสนโสภณ อย่าเรียกว่า เจ้าคุณสาสนโสภณ เว้นแต่การเรียกลำลอง จะเรียกว่าท่านเจ้าคุณหรือเจ้าคุณนั้นไม่ห้าม ผู้มีบรรดาศักดิ์เป็นนาย เช่นนายจำนงราชกิจ นายวรการบัญชา อย่าเปลี่ยนนายเป็นคุณ เพราะนายเป็นราชทินนาม บรรดาศักดิ์นายนี้ไม่สู้คุ้นกัน บางทีก็เขียนแยกเป็นนามกับนามสกุล เช่น นายจำนง ราชกิจ อย่างนี้ไม่ถูก

บรรดาศักดิ์ของผู้เป็นราชสกุลอีกอย่างหนึ่งไม่สู้คุ้นกัน คือบรรดาศักดิ์ "หม่อม" เช่น หม่อมเทวีวงศ์ถวัลยศักดิ์ หม่อมสนิทวงศ์เสนี หม่อมในที่นี้เป็นบรรดาศักดิ์ เหมือน พระ พระยา ผู้ที่มีบรรดาศักดิ์หม่อมไม่ใช่เจ้า เป็นหม่อมราชวงศ์

๑๑. นางสนองพระโอษฐ นางพระกำนัล ถ้าไม่มีฐานันดรศักดิ์เป็นหม่อมราชวงศ์

หรือหม่อมหลวง ใช้คุณนำหน้าชื่อ แต่ถ้าเป็นหม่อมราชวงศ์ หม่อมหลวง ก็ไม่ต้องเปลี่ยนเป็นคุณ

๑๒. สุภาพสตรีที่ได้รับพระราชทานอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า มักจะเข้าใจว่าต้องเรียกคุณหญิงเสมอ เป็นการไม่ถูก ถ้าสุภาพสตรีนั้นเป็น หม่อมราชวงศ์ หม่อมหลวง ก็คงเรียกหม่อมราชวงศ์ หม่อมหลวง ตามเดิม เช่น หม่อมราชวงศ์เบญจวรรณ วรวรรณ เป็นต้น ถ้าสุภาพสตรีไม่มีฐานันดรศักดิ์และสมรสแล้วเรียกคุณหญิง เช่น คุณหญิงกรันฑ์ สนิทวงศ์ ฯ ถ้ายังไม่สมรสเรียก คุณ เช่น คุณเพียร เวชบุล ถ้าได้รับพระราชทานทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ เป็น ท่านผู้หญิง เช่น ท่านผู้หญิงจงกล กิตติขจร

สุภาพสตรีที่สมรสแล้วแต่ไม่ได้เป็นภริยาของพระยา หรือไม่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า อย่าเรียกว่า คุณหญิง คงเป็น "นาง" หรือเรียกลำลองก็เรียกว่า คุณนาย

๑๓. คำว่า "ภริยา" มีที่ใช้แตกต่างกัน คือ

ก. สำหรับหม่อม (ภริยา) ของพระราชวงศ์ ถ้ามีฐานันดรศักดิ์ ก็เรียกตามฐานันดรศักดิ์เดิม เช่น หม่อมเจ้าสุวินิต กิติยากร และพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธศิริโสภา, หม่อมเจ้าภีศเดช และหม่อมราชวงศ์ดัชรีรัตน์ รัชนี เป็นต้น

ข. ถ้าเป็นสตรีธรรมดาเรียกว่า "หม่อม" นามสกุลของหม่อมเปลี่ยนเป็นราชสกุล แต่มี "ณ อยุธยา" ต่อท้าย เช่น หม่อมเจ้าชุมปกบุตร ชุมพล และ หม่อมสมจิตร ชุมพล ณ อยุธยา เป็นต้น

ค. ถ้าสุภาพสตรีเป็นหม่อมเจ้าเรียกว่า "ชายา" ถ้าเป็นพระองค์เจ้าเรียกว่า "พระชายา"

๑๔. คำที่เป็น "คำสั่ง" "คำพูด" "ความดำริ" สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ใช้ "พระบรมราชโองการ" "พระราชกระแส" "กระแสพระราชดำรัส" "พระราชดำริ" "กระแสพระราชดำริ" สำหรับสมเด็จพระบรมราชินีใช้เช่นเดียวกัน เว้นแต่คำสั่งใช้ว่า "พระราชเสาวนีย์"

(คำ "พระบรมราชโองการ" นั้นใช้เมื่อทรงรับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้ว)

ขอให้ระมัดระวังการใช้คำว่า พระบรมราชโองการ หรือพระราชเสาวนีย์ สองคำนี้เป็นการพูดที่เป็นคำสั่ง คือมีผลบังคับ ไม่ใช่เป็นการพูดธรรมดา อย่างเช่นนิสิตกราบบังคมทูลขอให้พูด ต้องใช้ว่า "ขอพระราชทานพระราชกระแส" หรือ "ขอพระราชทานกระแสพระราชดำรัส" ไม่ใช่ขอพระราชทานพระบรมราชโองการ หรือพระราชเสาวนีย์

๑๕. การใช้คำ "ถวาย" ถ้าสิ่งของนั้นเป็นของเล็ก ใช้ "ทูนเกล้า ฯ ถวาย" ถ้าเป็นของใหญ่ ใช้ "น้อมเกล้า ฯ ถวาย" หรือ "ถวาย" เฉย ๆ

๑๖. คำว่า "บอก" มักใช้ผิดเสมอ คือชอบใช้ว่า "กราบถวายบังคมทูล" ที่ถูกต้องใช้ว่า "กราบบังคมทูล" "กราบบังคมทูลถวายรายงาน" "กราบบังคมทูลรายงานกิจการ"

๑๗. คำว่า "ขอบใจ" ถ้าจะกล่าวว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงขอบใจก็ใช้ว่า "ทรงขอบใจ" หรือ "พระราชทานพระราชกระแสขอบใจ" ไม่ใช่ "ขอบพระทัย" เว้นแต่ผู้ที่ทรงขอบใจนั้นเป็นพระราชวงศ์ จึงทรงใช้ "ขอบพระทัย"

"พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชกระแสขอบใจประชาชน"

"พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสขอบพระทัย พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร"

๑๘. การใช้ราชาศัพท์ต้องระมัดระวังในทุกด้าน เช่น ทูนกระหม่อมชายเสด็จร้านค้า เจ้าของร้านถวายหมวก เช่นนี้ จะใช้ว่าถวายพระมาลาไม่ได้ เพราะหมวกนั้นยังไม่ได้เป็นของพระองค์ท่าน คำว่าฉลองพระองค์ระวังอย่าใช้ว่า "ทรงฉลองพระองค์ขาสั้น" เพราะฉลองพระองค์คือเสื้อ หรือคำว่า พระภูษา แปลว่า ผ้านุ่ง อย่าใช้ในกรณีแปลว่า ผ้าคลุม ต้องใช้ว่า "ทรงพระสนับเพลาขาสั้น" "ผ้าคลุมพระเกศา"

๑๙. คำใหม่ ๆ ที่ไม่มีราชาศัพท์โดยเฉพาะ เช่น กระเป๋า เครื่องสำอาง ลิปสติก เซ็ทผม สเปรผม เมื่อจะใช้ให้เป็นราชาศัพท์ คำใดที่เปลี่ยนได้ก็เปลี่ยน ที่เปลี่ยนไม่ได้

ก็ควรคงรูปศัพท์เดิมไว้ เช่น กระเป๋าทรงถือ เครื่องพระสำอาง ลิปสติก ทรงแต่งพระเกศา ทรงฉีดพระเกศา ทรงฉีดเส้นพระเกศา เป็นต้น

ก่อนจบคำอธิบาย ใคร่ได้กล่าวถึงเรื่องที่มีผู้สงสัยอยู่เสมอ คือเมื่อกล่าวถึงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อกล่าวถึงพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ต่างประเทศ และเมื่อกล่าวถึงตัวละคอนในวรรณคดีที่เป็นเจ้า เช่นอิเหนา จะต้องใช้ราชาศัพท์หรือไม่ ในเรื่องนี้ขอสรุปว่าต้องใช้ตามฐานันดรที่แท้จริง เว้นแต่คำว่า "บรม" ใช้สำหรับสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์แห่งประเทศไทยเท่านั้น.

ราชาศัพท์

ร่างกาย

หัว	พระมหากษัตริย์	พระเจ้า
	พระราชวงศ์	พระเศียร
	คนสามัญ	ศีรษะ
ผม	พระมหากษัตริย์	เส้นพระเจ้า หรือ พระเจ้า
	พระราชวงศ์	พระเกศา, พระเกศ, พระศก
ไรผม		ไรพระเกศา
จุก		พระโมลี, พระเมาลี
ไรจุก, ไรผม		พระจุไร
หน้าผาก		พระนลาฏ
คิ้ว		พระขนง, พระภมู
ขนระหว่างคิ้ว		พระอุณาโลม
ดวงตา		พระเนตร, พระนัยนะ, พระจักษุ
ขอบตา		ขอบพระเนตร
หลังตา		หลังพระเนตร
จมูก		พระนาสา, พระนาสิก
ช่องจมูก		ช่องพระนาสิก
แก้ม		พระปราง
กระพุ้งแก้ม		พระกำโบล
หนวด		พระมัสสุ
เครา		พระทาฐิกะ, พระทาฒิกะ
ปาก, ริมฝีปาก		พระโอษฐ์

ฟัน	พระทนต์
ไรฟัน	ไรพระทนต์
เขี้ยว	พระทาฐะ, พระทาฒะ
ลิ้น	พระชิวหา
ต้นลิ้น, ลิ้นไก่	มูลพระชิวหา
คาง	พระหนุ (อ่านพระหะนุ)
ขากรรไตร	ต้นพระหนุ
หู, ใบหู	พระกรรณ
ช่องหู	พระโสต, ช่องพระกรรณ
ดวงหน้า	พระพักตร์
คอ	พระศอ
ไหปลาร้า	พระรากขวัญ
บ่า, ไหล่	พระอังสา
จะงอยบ่า	พระอังสกุฏ
ต้นแขน (ตั้งแต่ไหล่ถึงข้อศอก)	พระพาหา, พระพาหุ
ปลายแขน (ตั้งแต่ข้อศอกถึงข้อมือ)	พระกร
ข้อศอก	พระกัปประ (อ่าน กัปปะระ), พระกโบระ
มือ	พระหัตถ์
ข้อมือ	ข้อพระกร, ข้อพระหัตถ์
ฝ่ามือ	ฝ่าพระหัตถ์
นิ้วมือ	พระองคุลี, นิ้วพระหัตถ์
นิ้วหัวแม่มือ	พระอังคุฐ
นิ้วชี้	พระดัชนี
นิ้วกลาง	พระมัชฌิมา

นิ้วนาง	พระอนามิกา
นิ้วก้อย	พระกนิษฐา
เล็บ	พระนขา
อก	พระอุระ, พระทรวง
นม	พระถัน, พระเต้า
รักแร้	พระกัจฉะ, หว่างพระพาหา
ท้อง	พระอุทร
สะดือ	พระนาภี
สะเอว	พระกฤษฎี, บั้นพระองค์
สีข้าง	พระปรัศว์
หลัง	พระปฤษฎางค์, พระขนอง
ตะโพก	พระโสณี
ก้น, ที่นั่งทับ	พระที่นั่ง
ตับ	พระยกนะ (อ่าน ยะกะนะ)
ไต	พระวักกะ (โบราณว่าม้าม)
ม้าม	พระปิหกะ (โบราณว่าไต)
ไส้ใหญ่	พระอันตะ
ไส้น้อย, ไส้ทบ	พระอันตะคุณะ
เส้น, เอ็น	พระนหารุ
พังผืด	พระกิโลมกะ (อ่านกิโลมะกะ)
ส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย	พระองคาพยพ
มันในสมอง	พระมัตถลุงค์
น้ำไขข้อ	พระลสิกา
น้ำดี (น้ำจากต่อมตับ)	พระปิตตะ

น้ำลาย	พระเขฬะ
เสลด	พระเสมหะ
น้ำตา	น้ำพระเนตร
น้ำมูก	มูลพระนาสิก
เหงื่อ	พระเสโท
ไคล	พระเมโท
น้ำหนอง	พระปุพโพ
เลือด	พระโลหิต
เลือดประจำเดือนหญิง	พระอุหลบ
กระดูก	พระอัฐิ
เถ้ากระดูก	พระอังคาร
รก	พระสกุล
อุจจาระ	พระบงคนหนัก
ปัสสาวะ	พระบังคนเบา
ต้นขา	พระอุรุ
ขา, ตัก	พระเพลา
เข่า	พระชานุ
แข้ง	พระชงฆ์
น่อง	หลังพระชงฆ์
ตาตุ่ม	พระโคปผกะ
เท้า	พระบาท
ข้อเท้า	ข้อพระบาท
หลังเท้า	หลังพระบาท
ฝ่าเท้า	ฝ่าพระบาท

ส้นเท้า	พระปราษณี
ผิวกาย	พระฉวี
เงา	พระฉายา
ขน	พระโลมา
ผิวหน้า	พระราศี
เนื้อ	พระมังสา
หนัง	พระตจะ
สิว	พระอสา
ไฝ, ไข่แมลงวัน	พระปีฬกะ
หัวใจ	พระหทัย, พระกมล
ปอด	พระปัปผาสะ

เครื่องภาชนะใช้สอย, เครื่องประดับ, และเครื่องตกแต่ง

กระโถนเล็ก	พระมหากษัตริย์	พระสุพรรณศรี
กระโถนใหญ่	พระมหากษัตริย์	พระสุพรรณราช
กระโถน	พระราชวงศ์	บ้วนพระโอษฐ์

โต๊ะเท้าช้างเป็นภาชนะคล้าย
โต๊ะทองเหลืองทำด้วยทองคำ
ที่เชิงมีลักษณะคล้ายเท้าช้าง
สำหรับวางจานเชิงบรรจุอาหาร พระมหากษัตริย์ พระสุพรรณภาชน์

พานหมาก	พระมหากษัตริย์	พานพระศรี
	พระราชวงศ์	พานหมากเสวย
หีบหมาก	พระมหากษัตริย์	หีบพระศรี
	พระราชวงศ์	หีบหมากเสวย

กระเป๋าหมากบุหรี่		พระล่วม
ตลับเพชร		พระรัตนกรัณฑ์
ถาดน้ำร้อน		ถาดพระสุธารส
พานรองสังข์, จอกหมาก		พระมังสี
คนโทน้ำ, หม้อน้ำ		พระตะพาบ, พระเต้า
หม้อกรวดน้ำ		พระเต้าทักษิโณทก
หม้อน้ำที่ทำด้วยทองคำ	พระมหากษัตริย์	พระสุวรรณภิงคาร
หมาก	พระมหากษัตริย์	พระศรี
น้ำกิน		พระสุธารส
น้ำชา		พระสุธารสชา
ของกิน, กับข้าว		เครื่องคาว
ของหวาน		เครื่องหวาน
ของว่าง		เครื่องว่าง
ข้าว	พระมหากษัตริย์	พระกระยาเสวย
ยารักษาโรค		พระโอสถ
ยาถ่าย		พระโอสถประจุ
ยาเส้นสำหรับสูบ		พระโอสถเส้น
บุหรี่		พระโอสถมวน
เหล้า		น้ำจัณฑ์
แว่นตา		ฉลองพระเนตร
เสื้อ		ฉลองพระองค์, พระกัญจุกะ
	พระราชวงศ์	เสื้อทรง
ช้อน		ฉลองพระหัตถ์
ซ่อม		ฉลองพระหัตถ์ซ่อม

ตะเกียบ		ฉลองพระหัตถ์ตะเกียบ
รองเท้า	พระมหากษัตริย์	ฉลองพระบาท
	พระราชวงศ์	รองพระบาท
ถุงเท้า		ถุงพระบาท
ไม้เกาหลัง		ฉลองได, นารายณหัตถ์
ศัสตราวุธ		พระแสง
มีดโกน, มีดเจียนหมาก		พระแสงกรรบิด
กรรไตร		พระแสงปนาค, พระแสงกรรไตร
แหนบ		พระแสงกัสสะ
ไม้เท้า, ไม้ว่า		ทานพระกร
ตรา (สำหรับใช้ประทับ)	พระมหากษัตริย์	พระราชลัญจกร
	พระราชวงศ์	พระตรา
ตราราชอิสริยาภรณ์		พระตรา
กระจกส่อง		พระฉาย
หวี		พระสาง
น้ำอบ, น้ำหอม, น้ำปรุง		พระสุคนธ์
เครื่องหอมเช่นกระแจะ, แป้งร่ำ, แป้งหอม, สะบู่หอม		เครื่องพระสำอาง
ห้องแต่งตัว, ห้องสุขา		ห้องพระสำอาง
เตียง		พระแท่น
เตียงนอน		พระแท่นบรรทม
ที่สำหรับนั่ง, เครื่องลาด, เครื่องปู	พระมหากษัตริย์	พระราชอาสน์
ที่นอน	พระมหากษัตริย์	พระบรรจถรณ์

ที่นอน, ที่นั่ง, ฟูก, นวม	พระมหากษัตริย์	พระยี่ภู่
ที่นอน	พระราชวงศ์	พระที่
ผ้ามีลายปักตามขอบสำหรับรองนั่ง		พระสุจหนี่
เก้าอี้		พระเก้าอี้
หมอนหนุน		พระเขนย
หมอนอิง		พระขนน
ม่าน, มุ้ง		พระวิสูตร, พระสูตร
เปล		พระอู่
ผ้านุ่ง	พระมหากษัตริย์	พระภูษา
	พระราชวงศ์	ผ้าทรง
กางเกง		พระสนับเพลา
ร่ม		พระกลด
เครื่องประดับเกียรติยศได้แก่		
ฉัตร, พัดโบก, จามร, บังสูรย์, กลด		เครื่องสูง
หน้าต่าง	พระมหากษัตริย์	พระบัญชร
	พระราชวงศ์	พระแกล
ประตู		พระทวาร
เรือน	พระมหากษัตริย์	พระที่นั่ง
	พระราชวงศ์	ตำหนัก
บ้าน	พระมหากษัตริย์	พระบรมมหาราชวัง, พระราชวัง
	พระราชวงศ์	วัง
ที่พักชั่วคราว	พระมหากษัตริย์	พลับพลา
ผ้าไหม		พระโกไสยพัสตร์
ผ้าฝ้าย		พระกัปปาสิกพัสตร์

ผ้าใยมะเดื่อ		พระอุทุมพรพัสตร์
ผ้าส่านแดง (ผ้าขนสัตว์สีแดง)		พระรัตกัมพล
ผ้าส่าน (ผ้าขนสัตว์)		พระกัมพล
ผ้าห่มตัว, สไบ		พระสพัก
ผ้าห่มนอน		คลุมบรรทม
ผ้าเช็ดตัว		ซับพระองค์
ผ้าเช็ดหน้า		ซับพระพักตร์
ผ้าอาบน้ำ	พระมหากษัตริย์	พระภูษาชุบสรง
	พระราชวงศ์	ผ้าชุบสรง, ผ้าสรง
ผ้าโพก, ผ้าพันหัว		พระเวฐนะ
หมวก		พระมาลา
หมวกลักษณะเหมือน		
ดอกทับทิมคว่ำ	พระราชวงศ์	พระตุ้มปี่
ปิ่นประดับเพชร		พระจุฑามณี
กรอบหน้า, มงกุฎ		พระอุณหิส
ตุ้มหู		พระกุณฑล
จอนหู, ดอกไม้ทัดหู		พระกรรเจียก
สร้อยอ่อน, สายสร้อย, กำไล		พระเกยูร
เครื่องประดับคล้ายกำไลสวมต้นแขน		พาหุรัด
กำไลข้อมือ		ทอง (ข้อ) พระกร
กำไลข้อเท้า		ทอง (ข้อ) พระบาท
แหวน		พระธำมรงค์
สร้อยยาวสวมสะพายแล่ง		พระสังวาล
เข็มขัด		พระปั้นเหน่ง, รัดพระองค์

อาการต่าง ๆ

คำสั่ง	พระมหากษัตริย์	พระบรมราชโองการ
	สมเด็จพระบรมราชินี	พระราชเสาวนีย์
	พระราชวงศ์	รับสั่ง
คำสอน	พระมหากษัตริย์	พระบรมราโชวาท
	สมเด็จพระบรมราชินี	พระราโชวาท
	พระราชวงศ์	พระโอวาท
ทักทายปราศรัย	พระมหากษัตริย์	พระราชปฏิสันถาร
	พระราชวงศ์	ทรงปฏิสันถาร
คำพูด, พูด	พระมหากษัตริย์	พระราชดำรัส, พระราชกระแส
	พระราชวงศ์	ตรัส, รับสั่ง
แต่ง (แต่งหนังสือ, แต่งเพลง)	พระมหากษัตริย์	ทรงพระนิพนธ์
	พระราชวงศ์	ทรงนิพนธ์
จดหมาย	พระมหากษัตริย์	พระราชหัตถเลขา
	พระราชวงศ์	ลายพระหัตถ์
จดหมายที่เขียนด้วยมือ	พระมหากษัตริย์	ลายพระราชหัตถ์
ชื่อ	พระมหากษัตริย์	พระปรมาภิไธย
	สมเด็จพระบรมราชินี	พระนามาภิไธย
	พระราชวงศ์	พระนาม
ลงชื่อ	พระมหากษัตริย์	ลงพระปรมาภิไธย
	พระราชวงศ์	ลงพระนาม
โทรเลข	พระมหากษัตริย์	พระราชโทรเลข
ให้	พระมหากษัตริย์	พระราชทาน

	พระราชวงศ์	ประทาน
ทำบุญ	พระมหากษัตริย์	ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล
	พระราชวงศ์	ทรงบำเพ็ญพระกุศล
ฟังเทศน์		ทรงธรรม, ทรงสดับพระธรรมเทศนา
โกรธ, เคือง		ทรงพระพิโรธ, กริ้ว
ชอบ, รัก, เอ็นดู		โปรด
ยิ้ม		แย้มพระโอษฐ์
จะพูดแล้วนิ่งเสีย		เยื้อนพระโอษฐ์
หัวเราะ		ทรงพระสรวล
ร้องไห้		ทรงพระกรรแสง
อ่านหนังสือ, เรียนหนังสือ, เขียนหนังสือ		ทรงพระอักษร
เรียน		ทรงเล่าเรียน, ทรงศึกษา
ฝัน		ทรงพระสุบิน
สบายกายสบายใจ		ทรงพระสำราญ
อ้วน		ทรงพระเจริญ, ทรงพ่วงพี
ผอม		ซูบพระองค์
มีครรภ์		ทรงครรภ์
เจ็บ	พระมหากษัตริย์	ทรงพระประชวร
	พระราชวงศ์	ประชวร
ฝี		พระยอด
ลม		วาโย, วาตา
บวม		โศผะ, โศถะ
อาเจียน		ทรงพระอาเจียน
เสียงกระแอม		พระขิปปสัทโท

ไอ		ทรงพระกรรสะ, ทรงพระกาสะ
เสียงไอ		พระกาสสัทโท
จาม		ทรงพระปินาสะ
เรอ		ทรงพระอุเทกะ, ทรงพระอุเหตุ
ใช้น้ำหอม (เช่นทาน้ำอบ)		ทรงพระสุคนธ์
ใช้เครื่องหอม (เช่นผัดหน้า, ถูตัวด้วยสบู่หอม)		ทรงพระสำอาง
ตัดผม	พระมหากษัตริย์	ทรงพระเครื่องใหญ่
	พระราชวงศ์	เจริญพระเกศา, ทรงเครื่อง
แต่งตัว		ทรงเครื่อง, แต่งพระองค์
เล่นกีฬา		ทรงกีฬา
ขี่ช้าง		ทรงช้าง
ขี่ม้า		ทรงม้า
ขี่รถ		ทรงรถ
ขี่เรือ		ทรงเรือ
เกิด	พระมหากษัตริย์	ทรงพระราชสมภพ
	พระราชวงศ์	ประสูติ
วันเกิด	พระมหากษัตริย์	วันพระราชสมภพ
	พระราชวงศ์	ประสูติ
งานเลี้ยง, งานรื่นเริง		สมโภช
อายุ		พระชนมพรรษา, พระชนมายุ
ดวงชาตา		ดวงพระชาตา, ดวงพระชนมพรรษา
อาบน้ำ		สรงน้ำ
ล้างหน้า		สรงพระพักตร์

ล้างมือ		ชำระพระหัตถ์
ล้างเท้า		ชำระพระบาท
นั่ง, อยู่		ประทับ
กิน		เสวย
ชิมอาหาร		เทียบเครื่อง
ตั้งของรับประทาน		ตั้งเครื่อง
ไปนอน	พระมหากษัตริย์	เข้าในที่พระบรรทม
	พระราชวงศ์	บรรทม
ปูที่นอน		ลาดพระที่
โกนจุก	พระราชวงศ์ชั้นพระองค์เจ้าขึ้นไป	โสกันต์
	หม่อมเจ้า	เกศากันต์
ตาย		สวรรคต
		ทิวงคต
		สิ้นพระชนม์
	หม่อมเจ้า	ถึงชีพิตักษัย
	เจ้าประเทศราช,	
	สมเด็จเจ้าพระยา	
	เจ้าคุณราชินีกูล	ถึงแก่พิราลัย
	เจ้าพระยาหรือเทียบเท่า	ถึงแก่สัญกรรม, ถึงอสัญกรรม
	พระยาหรือเทียบเท่า,	
	เจ้าจอมมารดา	ถึงแก่อนิจกรรม, ถึงอนิจกรรม
	ภิกษุ, สามเณร	ถึงแก่มรณภาพ, มรณภาพ
บังสุกุล		สดับปกรณ์
บอก	พระมหากษัตริย์	กราบบังคมทูลพระกรุณา

	พระราชวงศ์	กราบทูล, ทูล
ลา	แด่พระมหากษัตริย์	กราบถวายบังคมลา
	แด่พระราชวงศ์	ทูลลา
ไปหา, ไปพบ	พระมหากษัตริย์	เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท
	พระราชวงศ์	เฝ้า
ไหว้		ถวายบังคม
	พระภิกษุ	นมัสการ
นวดให้		ถวายอยู่งานนวด
พัดให้		ถวายอยู่งานพัด
ปั๋ดด้วยแส้ให้		ถวายอยู่งานปั๋ดแส้, อยู่งานปั๋ดแส้
กั้นร่มให้		ถวายพระกลด, อยู่งานพระกลด
เชิญไปหรืออุ้ม		เชิญเสด็จ
ถือ, ยก, นำไป	ขัตติยตระกูล	เชิญ
ปู่ทวด, ตาทวด (พ่อของปู่หรือตา)		พระปิตามหัยกา
ย่าทวด, ยายทวด (แม่ของปู่ของตา)		พระปิตามหัยยิกา
ปู่ทวด, ตาทวด (พ่อของย่าของยาย)		พระมาตามหัยยิกา
ย่าทวด, ยายทวด (แม่ของย่าของยาย)		พระมาตามหัยกา
ปู่, ตา		พระอัยกา
ย่า, ยาย		พระอัยกี
ลุง (พี่ชายของพ่อ)		พระปิตุลา
ป้า (พี่สาวของพ่อ)		พระปิตุจฉา
ลุง (พี่ชายของแม่)		พระมาตุลา
ป้า (พี่สาวของแม่)		พระมาตุจฉา
พ่อ		พระชนก, พระบิดา, พระบิดร

แม่	พระชนนี, พระมารดา, พระมารดร
อา (น้องชายของพ่อ)	พระปิตุลา
อา (น้องสาวของพ่อ)	พระปิตุจฉา
น้า (น้องชายของแม่)	พระมาตุลา
น้า (นองสาวของแม่)	พระมาตุจฉา
พี่ชาย	พระเชษฐา, พระเชษฐภาดา
พี่สาว	พระเชษฐภคินี
น้องชาย	พระอนุชา, พระขนิษฐา, พระขนิษฐภาดา
น้องสาว	พระขนิษฐภคินี
ลูกชาย	พระโอรส, พระราชโอรส
ลูกสาว	พระธิดา, พระราชธิดา
หลาน (ลูกของลูก)	พระนัดดา
หลาน (ลูกของพี่ชาย, น้องชาย)	พระภาติยะ
หลาน (ลูกของพี่สาว, น้องสาว)	พระภาคิไนย
เหลน (หลานของลูก)	พระปนัดดา
พ่อตา, พ่อผัว	พระสัสสุระ
แม่ยาย, แม่ผัว	พระสัสสุ
ผัว	พระสามี, พระสวามี, พระภัสดา
เมีย พระมหากษัตริย์	สมเด็จพระบรมราชินี, สมเด็จพระอัครมเหษี
พระราชวงศ์	พระชายา, ชายา, หม่อม
ลูกเขย	พระชามาดา
ลูกสะใภ้	พระสุณิสา

อธิบดีกรมการศาสนา

กระทรวงศึกษาธิการ

โทร. ๔๖๔๑๑

๑๒ กันยายน ๒๕๑๑

เรียน ร้อยเอก เพิ่มศักดิ์ ภาแก้ว

จดหมายลงวันที่ ๙ กันยายน นี้ แจ้งความประสงค์ขอบทความไปพิมพ์ เพื่อเป็นธรรมบรรณาการ ในงานพระราชทานเพลิงศพนายเติม ภาแก้ว ผมได้ทราบความประสงค์แล้ว ยินดีสนองความต้องการทุกประการ แต่บังเอิญขณะนี้จะหาเวลาเขียนขึ้นใหม่ยังไม่ได้ รอไปก็จะช้าไม่ทันการ จึงได้เลือกบทความที่เคยออกอากาศส่งมาให้สองเรื่องคือ

๑. เรื่องหลักธรรมในการพัฒนาตัวเอง เป็นหลักปฏิบัติของสามัญชน

๒. เรื่องธงพระพุทธศาสนา เป็นความรู้ที่คนทั่วไปควรทราบ จึงได้จัดส่งมาให้พิจารณาดู หากพอใจจะพิมพ์เรื่องเดียวหรือสองเรื่องก็ได้ ซึ่งก็คงจะเป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านพอสมควร

ด้วยความนับถืออย่างสูง

ผ.อ.ป. มุทุกันต์

(ปิ่น มุทุกันต์)

หลักธรรมในการพัฒนาตัวเอง

พันเอก ปิ่น มุทุกันต์ อธิบดีกรมการศาสนา

บรรยายทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

๑๘ *มีนาคม* ๒๕๑๑

ท่านผู้ฟังที่เคารพ

ตกหน้าแล้งมีข่าวดีหนาหูขึ้นมาอย่างหนึ่ง คือเรื่องการพัฒนากิจการต่าง ๆ ทางราชการก็พัฒนาท้องถิ่น ประชาชนก็พัฒนาหมู่บ้าน พระสงฆ์ก็พัฒนาวัดวาอาราม วันที่ ๑ เมษายนนี้ ธนาคารออมสิน ก็จะช่วยพลเมืองพัฒนาเศรษฐกิจของแต่ละบุคคล ใช้เวลาติดต่อกันถึงเจ็ดวัน เรียกว่าสัปดาห์แห่งการออมทรัพย์ ที่โน่นก็พัฒนา ที่นี่ก็พัฒนา การบรรยายวันนี้ข้าพเจ้าก็เลยขอเสนอเรื่องหลักธรรมในการพัฒนาตัวเองอีกทางหนึ่ง ด้วยความมุ่งหมายสองประการคือ สำหรับท่านที่ประสงค์จะพัฒนาตัวเอง แต่ยังจับหลักอะไรไม่ได้มั่นเหมาะ จะได้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ และสำหรับท่านที่มีหน้าที่ช่วยคนอื่นพัฒนา แต่ยังเคลือบแคลงสงสัยอยู่ว่าพระพุทธศาสนามีบทบาทในการพัฒนาอย่างไรบ้าง จะได้หมดความสงสัย และใช้เป็นหลักปฏิบัติได้เช่นเดียวกัน เพื่อความสะดวกในการพูดการฟังเรื่องนี้ ข้าพเจ้าขอแยกประเด็นบรรยายเป็น ๓ หัวข้อ คือ:–

๑. เรื่องความหมายของการพัฒนาเปรียบเทียบวิทยาการใหม่กับหลักธรรมของพุทธศาสนา

๒. เรื่องหลักธรรมในการพัฒนาตัวเอง และ

๓. เรื่องบทบาทของพุทธศาสนิกชนต่อการพัฒนา

ความหมายของการพัฒนา

คำว่า "พัฒนา ๆ" ที่เราพูดกันอยู่อย่างดกดื่นทุกวันนี้มีความหมายอย่างไร เป็นปัญหาแรกที่ท่านผู้สนใจในการพัฒนาควรทำความเข้าใจให้ชัดเจน มิฉะนั้นอาจเข้าใจคลาดเคลื่อนไปได้ ดังเช่นปรากฏว่าบางแห่งเอาคำว่าพัฒนาไปใช้แทนคำว่าก่อสร้างก็มี คือแทน

ที่จะพูดว่าก่อสร้างสิ่งนั้นสิ่งนี้ก็ไม่พูด แต่พูดว่าพัฒนาสิ่งนั้นสิ่งนี้ไป คงจะเข้าใจว่าเป็นคำที่ใช้แทนกันได้ หรือไม่ก็คงจะคิดว่า คำว่าพัฒนาเป็นคำทันสมัย ใครพูดบ่อย ๆ รู้สึกว่าโก้ดีอย่างนี้ก็เป็นได้

ความจริงคำว่า พัฒนา ๆ นี้ ก็แผลงออกมาจากคำบาลีว่า วัฒนา ที่แปลว่า ทำให้เจริญนั่นเอง เราใช้มาในศาสนาพุทธนานนักหนาแล้ว ไม่ได้เอามาจากฝรั่งมังค่าที่ไหนเลย หลักเดิมของเรามีอยู่พร้อมแล้ว แต่ที่เราเอามาจากฝรั่งนั้นเป็นวิธีในการพัฒนาเท่านั้น เช่นการพัฒนาระดับประเทศจะทำอย่างไร การพัฒนาระดับท้องถิ่นจะทำอย่างไร อย่างนี้เป็นต้น คือทางฝรั่งเขาก็มีงานอย่างนี้เหมือนกัน เขาเรียกขบวนงานประเภททำให้เจริญนี้ว่า ดีเวลล็อพเม้นท์ (Development) เรื่องก็เลยมาผสมผสานกันเข้า ซึ่งความจริงเราก็ต่างคนต่างมีมาเดิมเหมือนกัน แต่งานอย่างนี้เราแลกเปลี่ยนวิธีการกันก็ทำให้ได้ผลดีมากกว่าที่จะคิดทะนงตัวแล้วไม่ดูของคนอื่นเขาบ้าง

ทีนี้ว่าถึงความหมายในทางปฏิบัติ ลักษณะที่เรียกว่าพัฒนาของทางพระพุทธศาสนาหมายถึงการทำสิ่งที่มีอยู่แล้วให้เจริญงอกงามขึ้น เช่นอายุพัฒนา การทำให้อายุยืน ก็หมายความว่าคนผู้นั้นมีอายุอยู่แล้ว มีชีวิตอยู่แล้ว แต่ทำให้อายุหรือชีวิตที่มีอยู่แล้วนั้นยืนยาวออกไป ในกิจการอื่น ๆ ก็เหมือนกัน คือหมายความว่า ทำขึ้นจากของเดิมซึ่งไม่ดีหรือไม่ค่อยดีนักให้ดีขึ้น เช่นหมู่บ้านเดิมมีอยู่แล้วแต่มันรุงรัง ไม่เป็นระเบียบก็จัดระเบียบเสียใหม่ ให้มันหายรุงรัง วัดเดิมมีอยู่แล้วแต่มันรุ่มร่าม ก็ปรับปรุงเสียใหม่ ตั้งกฎเกณฑ์ในการดูแลรักษาไม่ให้รกรุ่มร่ามต่อไป ถนนหนทางเดิมมีอยู่แล้วแต่มันเป็นหลุมเป็นบ่อคด ๆ เคี้ยว ๆ ก็แก้ไขเสียใหม่ให้มันไปมาได้สะดวก อย่างนี้เป็นต้น เรียกว่า การพัฒนา โดยนัยนี้ก็เป็นอันลงรอยเดียวกันกับการพัฒนาในวิทยาการแผนใหม่ ซึ่งก็หมายถึงการปรับปรุงทรัพยากรที่มีอยู่แล้วให้เกิดผลดีเต็มที่เต็มทางเหมือนกัน

มีข้อที่น่าสังเกตอยู่อีกอย่างหนึ่งเหมือนกัน คือระดับของการพัฒนา ตามวิชาการพัฒนาสมัยใหม่ การพัฒนาจะต้องทำลงมาเป็นระดับ ๆ ตั้งแต่การพัฒนาส่วนรวมร่วมกันกับคนอื่นลงมาจนถึงการพัฒนาตัวเองของแต่ละบุคคล การพัฒนาจึงจะบังเกิดผลแก่ผู้รับ หลักวิชา

ทางพระพุทธศาสนาก็เหมือนกัน คือในระดับส่วนรวมเราจะต้องเสนอตัวเข้าไปร่วมกับคนอื่นทำการพัฒนา วิธีนี้เรียกว่าสามัคคี พระพุทธเจ้าตรัสว่า "สามคฺคี วุฑฺฒิสาธิกา" แปลว่า ความพร้อมใจกัน ช่วยให้การทำความเจริญสำเร็จได้ ส่วนในระดับการพัฒนาตัวเอง พระองค์ตรัสว่า "อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ" แปลว่า ตนเป็นที่พึ่งของตน คือแม้ว่าคนอื่นจะช่วยพัฒนาในส่วนรวมสักเท่าไรก็ตาม ถ้าตัวเองไม่พัฒนาตัวเองด้วยแล้ว ผลจากการพัฒนาในส่วนรวมก็ไม่อาจตกทอดมาถึงได้ หรือได้ก็เพียงผิวเผิน เหมือนนาคให้น้ำสักห้าร้อยห่าทั้งกลางวันกลางคืน แต่ตัวเราเองไม่ได้ตั้งตุ่มตั้งถังไว้รองน้ำ เราก็ไม่อาจเก็บน้ำนั้นไว้ได้แม้แต่หยดเดียว ถึงจะมีน้ำตกค้างอยู่บ้างตามยถากรรมก็จะไม่เพียงพอเยียวยาความต้องการไปได้ตลอด หลักการอันนี้สอดคล้องกันทั้งทางโลกทางธรรม และวิธีช่วยประชาชนพัฒนาเศรษฐกิจของธนาคารออมสินก็ใช้หลักการนี้เหมือนกัน คือพยายามป่าวประกาศชักชวนราษฎรให้เข้าใจในหลักแห่งความจริงที่ว่า ทุกวันนี้รัฐบาลของเรากำลังเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อนำความสมบูรณ์พูนสุขมาสู่ราษฎร แต่ในโอกาสเดียวกัน ราษฎรทุกคนก็จะต้องพัฒนาเศรษฐกิจของตนเอง คือตั้งใจทำงาน ตั้งใจเก็บเงิน แล้วก็ตั้งใจนำเงินที่เก็บได้สะสมไว้ในธนาคารออมสิน ความอุดมสมบูรณ์ที่รัฐบาลท่านสร้างสรรค์ขึ้นจึงจะตกมาที่เรา และมาอยู่กับเรา ถ้าพลาดจากแนวทางที่ธนาคารออมสินเสนอแนะนี้แล้ว ความอุดมสมบูรณ์ที่รัฐบาลท่านอุตส่าห์สร้างสรรค์ขึ้น ก็ตกไปเป็นประโยชน์แก่คนอื่นเขาหมด เราก็ได้แต่นั่งดูตาปริบ ๆ เท่านั้นเอง

หลักธรรมในการพัฒนาตัวเอง

บัดนี้เรามาถึงจุดหมายสำคัญในการบรรยาย คือเรื่องหลักธรรมในการพัฒนาตัวเอง ปัญหาก็คือว่า ทางศาสนาได้วางหลักในการพัฒนาตัวเองไว้หรือไม่ ? ถ้าวางไว้ท่านวางอย่างไร ? แน่นอน พระพุทธศาสนาวางหลักธรรมในการพัฒนาไว้ทุกระดับ ตั้งแต่ระดับประเทศ พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนให้ใช้หลัก "ปฏิรูปเทสะ" ลงมาถึงการพัฒนาตัวเอง ท่านก็ให้ใช้หลัก "อัตตสัมมาปณิธิ" ในที่นี้จะตัดตอนออกมาพูดเฉพาะหัวข้อในการพัฒนาตัวเองตามหลักนั้น เท่าที่จะมีเวลา

หลักในการพัฒนาตัวเองตามแบบพุทธศาสนา คือพรพัฒนา ๗ ประการ ที่พระท่านสวดว่า "อายุวัฑฒโก ธนวัฑฒโก สิริวัฑฒโก ยสวัฑฒโก พลวัฑฒโก วัณณวัฑฒโก สุขวัฑฒโก โหตุ" ซึ่งทุกท่านคงจะได้ยินมาแล้ว คำว่า วัฑฒโก ๆ นั้น ท่านแปลงศัพท์ให้เป็นคำพูด ๆ กับคนฟังสวด ส่วนศัพท์เดิมก็ไม่ใช่อื่นไกล คือคำว่า วัฒนา หรือพัฒนา นั่นเอง ถ้าเอาคำเหล่านี้กลับมาใช้เป็นหลักวิชาก็มีดังนี้

๑. อายุวัฒนา พัฒนาอายุ
๒. ธนวัฒนา พัฒนาทรัพย์
๓. สิริวัฒนา พัฒนามิ่งขวัญ
๔. ยสวัฒนา พัฒนาความดีเด่น
๕. พลวัฒนา พัฒนากำลัง
๖. วัณณวัฒนา พัฒนาผิวพรรณ
๗. สุขวัฒนา พัฒนาความสะดวกสบาย

พรทั้งเจ็ดประการนี้ เป็นหลักในการพัฒนาตัวเองอย่างครบถ้วน และกระทัดรัดดีมาก ศัพท์แสงทางหลักวิชาก็สละสลวย สมกับที่นักปราชญ์กล่าวสรรเสริญคำสอนของพระพุทธเจ้าว่า งามทั้งอรรถ งามทั้งพยัญชนะ ที่ว่างามทั้งอรรถ คือใช้การได้ดี ที่ว่างามทั้งพยัญชนะ คือแม้แต่พูดกันก็ฟังไพเราะสละสลวย

ความหมายย่อ ๆ ในพรพัฒนาทั้งเจ็ดประการ มีดังนี้:—

อายุวัฒนา การพัฒนาอายุ ได้แก่การพัฒนาทางด้านสุขภาพ การอนามัย ซึ่งจะทำให้ตัวเรามีชีวิตอยู่ได้นาน ๆ อันเป็นยอดปรารถนาของคนทุกคน เรื่องสุขภาพร่างกายนี้มาเป็นลำดับหนึ่ง วิธีปฏิบัติในส่วนตัวบุคคลก็คือตรวจสอบดูร่างกายของตัวเองเสียให้แน่ ถ้าพบว่ามีสิ่งใดจะบั่นทอนอายุของตนก็ปรับปรุงแก้ไขเสีย ถ้ามันแก่เหล้าก็ลดเหล้า ถ้ามันอ่อนยาก็เพิ่มยา อย่างนี้เรียกว่าพัฒนาอายุ

ธนวัฒนา การพัฒนาทรัพย์ ได้แก่การทำให้ตัวเองมั่งมีขึ้น เพราะทรัพย์เป็นที่อาศัยของชีวิต วิธีพัฒนาก็เริ่มด้วยการสำรวจทรัพย์ของตนเอง สำรวจดูบ้าน สำรวจดูนา

สำรวจดูงานการ สำรวจรายได้รายจ่าย เห็นว่ารายได้ยังน้อยก็หาทางเพิ่ม เห็นว่ารายจ่ายมากไปก็หาทางลด เห็นว่าการเก็บรักษาไม่ปลอดภัยก็หาทางแก้ ถ้าลำพังตัวเองแก้ไม่ตก เพราะบางอย่างต้องแก้จากนิสัย หรือแก้ด้วยการชนะใจตัวเอง เช่นการสะสมทรัพย์ให้เป็นกอบเป็นกำเป็นต้น ก็ให้หันเข้าหาธนาคารออมสินของรัฐบาล น้ำหยดทีละหยด ๆ ถ้าหยดสม่ำเสมอบ่อย ๆ ก็เต็มตุ่มเต็มไหได้ เงินที่เราส่งฝากธนาคารไว้ทีละเล็กละน้อย ถ้าฝากบ่อย ๆ อย่างสม่ำเสมอก็กลายเป็นเงินถุงเงินถังได้เหมือนกัน อย่างนี้เรียกว่าพัฒนาทรัพย์

สิริวัฒนา การพัฒนามิ่งขวัญ ได้แก่การพัฒนาทางด้านจิตใจ ทางศาสนา ทางศีลธรรม หาทางให้ความเจริญงอกงามแก่ใจของเราเอง วิธีพัฒนาก็เริ่มต้นจากการสำรวจทุนเดิมของเราเหมือนกัน คือสำรวจดูการถือศาสนาของเรา สำรวจความเชื่อถือของเรา สำรวจการประพฤติธรรมในตัวเรา ถ้าเห็นตนเองยังมีความเชื่องมงายเลอะเทอะลุ่มหลงไม่เข้าเรื่อง ก็เลิกเสีย จะได้ไม่เสียเวลากับสิ่งเหลวไหลไร้สาระ ถ้าเห็นการถือในทางถูกนั้น เราถืออยู่แล้วแต่ถืออย่างหมิ่น ๆ ถือแต่ปากถืออย่างเสียไม่ได้ ก็พยายามถือให้มั่นเข้า ถือให้จริงจังเข้า อย่างนี้เป็นการพัฒนาสิริ

ยสวัฒนา การพัฒนายศ ที่ว่าพัฒนายศถือพัฒนาสามอย่าง ได้แก่เกียรติยศ คือชื่อเสียงในทางดี มีผู้นิยมนับถือ บริวารยศ คือพรรคพวกเพื่อนฝูงพร้อมหน้า และอิสริยยศ คือความมีอิสรภาพในชีวิตของตน วิธีพัฒนาก็คือเริ่มสำรวจดูในสามอย่างนี้ จากทุนเดิมที่เรามีอยู่แล้ว เช่นทางเกียรติยศ ก็สำรวจดูว่าตนได้ทำสิ่งใดเป็นนิสัยในทางเสื่อมเสียเกียรติบ้าง ก็แก้ไขเสียใหม่ คนเราอยู่ในสังคมจะต้องเป็นผู้มีเกียรติอย่างน้อยที่สุดก็เกียรติแห่งความเป็นมนุษย์ คือเป็นคนกับเขา ไม่ให้ใครตอกหน้าตราชื่อว่าเป็นเสือเป็นโจรเป็นพาล ในทางบริวารคือสมัครพรรคพวกก็ตรวจดู ถ้าบังเอิญเผลอไผลไปคบเพื่อนชั่วเอาไว้ก็เลิกตีตัวออกห่างเสีย ไปคบค้าสมาคมกับคนดี ๆ ในทางอิสรภาพก็สำคัญมาก ตรองดูเอง คิดดูเองว่าเวลานี้เราเสีย

อิสรภาพในทางใดบ้างหรือไม่ ถ้าเสีย ๆ เพราะอะไร เช่นกำลังหลบหนีเจ้าหน้าที่ กำลังตกเป็นทาษของยาเสพติด กำลังตกอบายมุข หรือตกไปเป็นเครื่องมือของฝ่ายที่เป็นศัตรูของบ้านเมืองของเรา ก็กู้คืนซึ่งอิสรภาพในตัว ทำตัวให้เป็นไทยแท้ อย่างนี้เป็นการพัฒนายศ

พลวัฒนา การพัฒนากำลัง คือคนเราต้องมีพลังในตัว จึงจะทำการงานได้สำเร็จ พลังสำคัญคือ พลังความรู้ และพลังความสามารถ เริ่มด้วยการสำรวจดูว่า เรามีความรู้พอแก่การทำงาน ดำรงชีวิตหรือไม่ และเมื่อมีความรู้แล้ว เรามีความสามารถเพียงพอหรือไม่ ถ้าเห็นยังขาดก็ให้เพิ่มเติม เรียนเพิ่ม ฝึกเพิ่ม อบรมเพิ่ม เป็นการเพิ่มพลังให้แก่ตัวเอง อย่างนี้เรียกว่าพัฒนากำลัง

วัณณวัฒนา การพัฒนาผิวพรรณวรรณะ โดยตรงคือปรับปรุงส่วนที่เห็นด้วยตาให้ดูหมดจดเรียบร้อย นับแต่การชำระร่างกาย การตัดผมตัดเล็บ แปรงฟัน การแต่งตัวเลยเข้าไปถึงกิริยามารยาท การพูดจาปราศรัยให้เป็นที่น่าเลื่อมใส เรื่องเหล่านี้ทางศาสนาถือว่าสำคัญเหมือนกัน เช่นที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเสขิยวัตรให้พระ ให้ครองผ้าเรียบร้อย ให้อยู่ในอาการสำรวม ก็เป็นเรื่องพัฒนาวรรณะนี้เหมือนกัน

สุขวัฒนา การพัฒนาความสุข ได้แก่เพิ่มความสะดวกสบายให้แก่ตนเอง เช่นจัดที่อยู่ให้สบาย วางข้าวของในบ้านเรือนให้เป็นที่เป็นทาง หยิบสบายใช้สบาย กำจัดสิ่งสกปรกรกรุงรัง เวลาดูจะได้สบายตา ทำทางเดินไปมาให้ราบเรียบ เวลาเดินไปมาหากันจะได้สะดวก หาน้ำหาไฟไว้ให้พอใช้อย่างนี้เป็นต้น เป็นการพัฒนาความสุข

ท่านผู้ฟังลองโปรดตรองดูสิครับ หลักธรรมในการพัฒนาตัวเองเจ็ดประการ คืออายุ ทรัพย์ มิ่งขวัญ ยศ กำลัง ผิวพรรณ และความสุข เป็นการสอดคล้องและครบถ้วนตามความต้องการของสามัญชนเพียงใด หลักที่พระพุทธศาสนาใช้กันมาหลายร้อยหลายพันปีแล้ว ก็ยังทันสมัยอยู่ใช่หรือไม่ นี่แหละครับ ที่ว่าธรรมะของพระพุทธเจ้าเป็นอกาลิโก คือไม่ล้าสมัย

บทบาทของพุทธศาสนิกชนต่อการพัฒนาตัวเอง

ก่อนที่เวลาอันมีค่าของท่านผู้ฟังจะผ่านไป ข้าพเจ้าขอนำท่านกลับไปมองดูบทบาทในทางปฏิบัติสักนิดหนึ่ง เรามีความนิยมกันอยู่อย่างหนึ่งในวงการพุทธศาสนิกชน คือเมื่อมีการทำบุญ เฉพาะอย่างยิ่งในการฉลองความสำเร็จต่าง ๆ พระท่านจะสวดให้พรในบทนี้เสมอ ๆ ซึ่งท่านผู้ฟังเองก็คงจะเคยผ่านหูมามากแล้ว คือบทสวดที่ขึ้นต้นว่า อายุวัฑฒโก ธนวัฑฒโก ฯลฯ ซึ่งอยู่ในบทยถาสัพพี ก่อนที่พระจะกลับวัด การที่พระสวดบทนี้ บางคนเข้าใจว่าท่านเสกพรให้ เพียงแต่ตนนั่งฟังท่านเสกจบแล้วก็จะเกิดอายุ เกิดทรัพย์ และพรอื่น ๆ ความเข้าใจเช่นนี้ก็ถูกเหมือนกัน แต่ว่าถูกเพียงบางส่วน หากจะให้ถูกทั้งหมดแล้วก็จะต้องนึกถึงหลักพระพุทธศาสนาที่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดจากกรรม คือการกระทำ และนึกไปถึงว่าที่พระท่านสวดบทพัฒนาทั้งเจ็ดนั้น ท่านกำลังทำหน้าที่ของผู้ชี้ทาง ผู้บอกให้ทำ เท่ากับท่านทวนแก่สัปปุรุษก่อนจะกลับวัดว่า อย่าลืมพัฒนาตัวเองในหัวข้อสำคัญทั้งเจ็ดนี้ และโดยนัยนี้ก็แปลว่า พระสงฆ์พุทธสาวกได้อนุเคราะห์แก่ประชาชนในด้านการพัฒนาตัวเองมาเป็นเวลาช้านานแล้ว

ก่อนจบการบรรยายวันนี้ ขอเรียนเตือนความจำแก่ท่านผู้ฟังอีกครั้งว่า ระหว่างวันที่ ๑-๗ เมษายน นี้ เป็นสัปดาห์แห่งธนะวัฒนาคือการพัฒนาทรัพย์ตามหลักธรรมของศาสนา โปรดอย่าลืมเตือนเด็กเล็กลูกหลานให้สำรวจทรัพย์สินของตน และติดต่อฝากเงินสะสมไว้กับธนาคารออมสินซึ่งจะเปิดบริการรับฝากเป็นพิเศษทุกแห่งทั่วราชอาณาจักร.

คำนำ

ด้วย ร.อ. เพิ่มศักดิ์ ภาแก้ว กรมเสมียนตรา ผู้เป็นเจ้าภาพขอพระราชทานเพลิงศพ คุณเติม ภาแก้ว ผู้พี่ชาย ณ วัดโสมนัสวิหาร ในวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๑ นี้ ได้ปรารภพิมพ์หนังสือที่เห็นว่าจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการสุขภาพอนามัย เพื่อเป็นบรรณาการแก่ญาติมิตร และท่านผู้เป็นที่เคารพนับถือทั้งหลาย ได้ปรารถนาจะมีเรื่องทั้งทางสุขภาพกาย เช่น โรคของตับ, โรคของปอดเป็นต้น และเรื่องสุขภาพจิต เช่น ปัญหายุ่งยากทางจิตใจอันเกิดต่อเด็กและครอบครัว เป็นต้น เรื่องหลังนี้ได้ขอให้ข้าพเจ้าเป็นผู้เขียน หรือเป็นผู้จัดหา. ทั้ง ร.อ. เพิ่มศักดิ์ ภาแก้ว และข้าพเจ้าได้มีความเห็นต้องกันว่าปัจจุบันนี้มีปัญหาสุขภาพจิตเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาครอบครัวและเด็ก การเศรษฐกิจสังคมบีบรัดเปลี่ยนแปลงมากขึ้น หัวหน้าครอบครัวทั้งพ่อและแม่ต้องพากันช่วยทำมาหากินออกนอกบ้านทั้งคู่ ไม่เหมือนแต่กาลก่อน, ภาวะเช่นนี้มีผู้กล่าวหาว่าเด็กที่ถูกทอดทิ้ง เพราะแม่ไม่ดูแลเองทั้งวันจะเดือดร้อน จิตใจไม่อบอุ่น ไม่มั่นคง โตขึ้นมาอาจเกเร และเป็นโรคจิต โรคประสาทได้ แต่การที่จะตั้งสมมุติฐาน และลงความเห็นแน่นอนเช่นนั้น จำเป็นต้องมีการศึกษาค้นคว้าให้จริงจังยิ่งขึ้น และมีความยินดีที่การนี้ได้มีการศึกษาและวิจัยมาแล้ว จึงได้ลงความเห็นนำเรื่อง "สุขภาพจิตของสตรีทำงานนอกบ้าน" มาพิมพ์เผยแพร่ ณ ที่นี้อีก เพื่อการศึกษาส่งเสริมให้ชาวเรามีสุภาพจิตดีขึ้นต่อไป.

ฝน แสงสิงห์แก้ว

(*ศาสตราจารย์นายแพทย์ ฝน แสงสิงห์แก้ว*)

สุขภาพจิตของสตรีทำงานนอกบ้าน

ปัญหานี้ได้เคยพูดที่สมาคมจิตแพทย์ และสภาสตรีแห่งชาติ และบางตอนมีการศึกษาเพิ่มเติมอีก

ทั่วโลกมีการเปลี่ยน ปัจจุบันเป็นยุคอุตสาหกรรม หนุ่มสาวชนบทหนีเข้ากรุงทิ้งไร่นาสำคัญไว้กับพ่อแม่ วัฒนธรรมเก่าและใหม่กำลังต่อสู้กัน สตรีออกทำงานนอกบ้านมากขึ้น ฯลฯ

ทุกประเทศพบปัญหาคล้ายกันนี้ไม่มากก็น้อย สำหรับปัญหาผู้หญิงออกทำงานนอกบ้านนั้น ถกเถียงกันมาก บ้างก็ว่าดี เช่นว่า ช่วยภาวะเศรษฐกิจและอื่น ๆ บ้างก็ว่าไม่ดีควรระงับ เพราะทิ้งลูก ทิ้งบ้านและอื่น ๆ เหมือนกัน ลูกเล็กไม่มีใครดูแล เด็กไม่มีความอบอุ่น มีเหตุผลที่น่าฟังทั้งสองฝ่าย แต่มีข้อเท็จจริงอยู่ข้อหนึ่งว่าเหตุการณ์ก็ต้องเป็นเหตุการณ์นาฬิกาเดินผ่านไปแล้วจะหมุนกลับมานั้นไม่ถูก จึงเพียงแต่ควรศึกษาว่าที่เดินไปนั้นจะให้เดินดีเช่นไรบ้าง นี่คือหลักการของการสุขภาพจิต และยังมีข้อเท็จจริงอีกข้อหนึ่งว่า เราจะตัดสินอะไรลงไปยังไม่ได้ ถ้าไม่มีสถิติและการสืบค้นคว้าที่เพียงพอ

สถิติที่นำมาศึกษาครั้งนี้ ได้มาจากทั้งที่มีผู้ศึกษาในประเทศไทยและจากผลของการค้นคว้าของสมาคมสุขภาพจิตยุโรป ซึ่งถ้าได้จากหลายแหล่งกว่านี้จะยิ่งสมบูรณ์ยิ่งขึ้นเป็นธรรมดา

ข้อคิดทางสุขภาพจิต

การศึกษาเรื่องผู้หญิงออกทำงานนอกบ้านนี้ จุดมุ่งไปทางสุขภาพจิตของครอบครัวและเด็ก ว่าแม่และเด็ก และครอบครัวจะมีความผาสุกเท่าใดประการใด ลูกที่อยู่ทางบ้านจะได้รับการเลี้ยงดูให้ดีได้เพียงใด ในอันที่จะเติบโตเป็นพลเมืองดีของชาติ มีคำกล่าวโดยทั่วไปอยู่เสมอว่า "ผู้หญิงต้องอยู่เลี้ยงลูกที่บ้าน" ข้อนี้เป็นความจริง แต่ก็ยังมีความจริงต่อไปว่า

ผู้ชายไม่มีหน้าที่ในบ้านบ้างเลยหรือ และมีเหตุผลพอไหมที่ผู้หญิงจะออกจากบ้านไม่ได้

ประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์ของการทำมาหาเลี้ยงชีพกล่าวว่า ในสมัยโบราณมีสตรีออกทำงานนอกบ้านน้อยมาก สำหรับในยุโรปตะวันตก เริ่มเมื่อศตวรรษที่ ๑๔ เมื่อมีงานเกี่ยวกับเครื่องจักรขึ้น ต่อมาก็มีงานปั่นฝ้าย, ทอไหม, ทำหมวก, จัดดอกไม้, ช่างทำเชือกผูกรองเท้า, และช่างแต่งผม ซึ่งภายหลังเกิดมีสมาคมเพื่อนหญิง รับหญิงสาวไปช่วยปฏิบัติงานในครัวบางแห่ง ในศตวรรษที่ ๑๗ เกิดมีนางละครขึ้น ก่อนนั้นไม่มีผู้หญิงเล่นละครเลย ในตอนปลายศตวรรษที่ ๑๘ มีกฎหมายห้ามมิให้มีสหกรณ์รวมการงานหญิง เพื่อเรียกร้องสิทธิพิเศษ ในศตวรรษที่ ๑๙ และ ๒๐ เป็นสมัยอุตสาหกรรมเฟื่องฟู มีหญิงออกทำงานนอกบ้านมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นไปตามวิวัฒนาการโดยแท้ สำหรับในด้านเกษตรกรรมนั้นหญิงมีส่วนทั้งในบ้านและนอกบ้านมาแต่ดึกดำบรรพ์แล้ว

สถิติ

จากสถิติการเทียบส่วนปรากฏว่า ฝรั่งเศสเป็นประเทศที่มีจำนวนผู้หญิงออกทำงานนอกบ้านสูงสุดยิ่งกว่าประเทศอื่น ส่วนของหญิงที่ทำงานในหน้าที่กรรมกรมีร้อยละ ๒๐ ของหญิงที่ทำงานนอกบ้านอื่น ๆ มีข้อสังเกตว่า สตรีผู้มีอันจะกินทำงานในบ้านของตนน้อยลงแต่กลับไปทำงานเป็นนายจ้าง ลูกจ้าง และผู้จัดการของบริษัทอื่น ๆ มากขึ้น

การเทียบส่วนระหว่างเพศ พบว่าจำนวนหญิง ๑ ต่อชาย ๒

ในเรื่องสภาพของการแต่งงานปรากฏว่า ในฝรั่งเศสนั้น ผู้หญิงแต่งงานมีร้อยละ ๒๒ ของพลเมืองหญิง และในจำนวนนั้นออกไปทำงานนอกบ้านเสีย ๑๙ คือคงอยู่ในบ้านแท้ ๆ เพียงร้อยละ ๓

ในเรื่องเกี่ยวกับลูก, ปรากฏว่า เมื่อผู้หญิงมีลูกมากขึ้น การไปทำงานนอกบ้านเก็ลดลงตามส่วน จำนวนออกทำงานนอกบ้านเกือบหมดไป เมื่อครอบครัวมีลูก ๔ คนขึ้นไป

จากข้อเท็จจริงเหล่านี้ พออนุมานได้ว่า การทำงานนอกบ้านของผู้หญิงมีอยู่ตลอดมา นับแต่สมัยเกษตรกรรมจนถึงอุตสาหกรรม แต่จำนวนจะลดลงไปเอง ถ้าหากมีความผูกพันกับลูกโดยความจำเป็น เป็นราย ๆ ไป

ข้อศึกษา

การศึกษาถึงสาเหตุว่าทำไมผู้หญิงต้องออกทำงานนอกบ้าน ข้อแรก ที่เห็นได้ชัดก็คือ ปัญหาเศรษฐกิจของตนเองและของชุมชน ตนเองต้องการเพิ่มมาตรฐานการครองชีพ และชุมชนหรือโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งมีอุปกรณ์การผลิตภัณฑ์มาก ไม่ต้องการคนชำนาญงานเท่าไรจึงใคร ๆ ก็ออกไปทำได้ ข้อสอง ซึ่งสำคัญเหมือนกัน คือปัญหาทางจิตวิทยาผู้หญิงออกทำงานข้างนอกเพราะทำให้ผู้หญิงมีจิตใจเป็นอิสระ เป็นอิสระแก่ตนเอง ชื่นชมตนเองและมีค่าตัวสูงขึ้น การรักษาระดับของเศรษฐกิจ ก็เป็นความจำเป็นเหมือนกันที่ต้องทำงานเป็นหลักไว้ เมื่อจำเป็นต้องเลิกร้างกับสามี แต่ถ้าไม่มีความจำเป็นประกอบหลาย ๆ อย่างผู้หญิงก็คิดทำงานน้อยลง

ข้อนี้ สมาคมฝรั่งเศสได้ตั้งคำถามต่อนักเรียนหญิงในโรงเรียนว่า ออกจากโรงเรียนแล้วต้องการทำงานไหม ? ได้รับคำตอบเหมือนกันทั้งหมดว่า ต้องการทำงาน แต่ไม่ตลอดเวลา ข้อคิดที่ว่าผู้หญิงทำงานนอกบ้านเพราะอิสระแก่ตัวถือเป็นเรื่องสำคัญ เพราะสังเกตว่าผู้หญิงทำงานมากขึ้นทุกทีในเมื่อมีการศึกษาสูงขึ้น ได้ถือเงินเอง ได้ฐานะในสังคมเด่นขึ้นแต่แรงดันเช่นนี้จะกระทบกระเทือนลดน้อยลงไปเอง ถ้าหากต้องรับผิดชอบในความเป็นแม่ของลูกขึ้น

บุคลิกภาพ หรือนิสัยใจคอของบุคคลย่อมเปลี่ยนแปลงไปบ้างเป็นธรรมดา สตรีที่ทำงานย่อมได้เพิ่มความรู้ความคิดจากงานและการสังสรรค์ภายนอก ทำให้เกิดความสามารถและเชื่อตนเองมากขึ้น แล้วการปฏิบัติต่อสามี ต่อบุตรหรือครอบครัวทางบ้านก็ดีขึ้นด้วย แต่ถ้าหากเป็นบุคคลที่มีความกังวลมากเป็นทุนอยู่แล้ว แล้วไม่ทราบจังหวะชีวิตเช่นไร การออกไปทำงานนอกบ้านก็เป็นกังวลขึ้น สำหรับผู้หญิงที่ไม่ทำงาน โดยเฉพาะคนชั้นกลาง

โดยมากจะหงุดหงิด ส่วนคนที่ได้รับการศึกษาแต่น้อยนั้น มันจะทำงานหนักเรื่อยไปโดยไม่คิดอะไร สถิติของชั้นกรรมกรทำงานถึง ๖๐ ชั่วโมงในหนึ่งสัปดาห์ ไม่รู้จักตนเอง จนต้องมีองค์การเข้าช่วยลดจำนวนชั่วโมงทำงานลง และจัดหาอุปกรณ์ช่วยแรงงานให้เบาลง

ปัญหาคู่สมรส ปรากฏว่าเมื่อสตรีไปทำงานนอกบ้านสามีมักไม่พอใจ อย่างน้อยก็เชื่อโดยธรรมเนียมว่า สตรีต้องอยู่ช่วยเหลือสามีในบ้าน การที่หญิงมีอิสระไปนอกบ้านทำให้เดือดร้อน งานนอกบ้านบางสิ่งซึ่งหญิงมีสังคมก้าวหน้าขึ้นทำให้สามีอิจฉา มีจำนวนไม่น้อยที่ผู้ชายยินดีให้ภรรยาทำงานนอกบ้าน เพียงเฉพาะแต่ในโรงงานที่มีแต่ผู้หญิง และไม่น้อยที่สามีตั้งข้อแม้ว่า ให้ทำไปก่อนชั่วขณะ แต่เมื่อฐานะดีขึ้น ภรรยาต้องลาออกจากงาน กรณีเช่นนี้ก็มีค่าเท่ากับผู้หญิงว่างเหมือนกัน การว่างงานมีส่วนเสียพอ ๆ กับการออกไปทำงานชนิดที่สามีและภรรยามีความเห็นไม่ตรงกัน

ปัญหาเรื่องเด็ก เรื่องนี้ถกกันมากหน่อย เพราะความสำคัญของสุขภาพจิตแห่งครอบครัวอยู่ตรงนี้ด้วย จึงได้ศึกษาถึงสถิติการเลี้ยงเด็กและปัญหาการป่วยการตายของเด็กด้วย ปรากฏจากสถิติทั่วไปว่า อัตราตายของเด็กลดลง ถ้าแม่ได้รับการศึกษาสูง ส่วนแม่ซึ่งไม่เคยทำงานมาก่อน ถ้าออกไปทำงานนอกบ้านในขณะมีครรภ์ จะมีทารกตายมากกว่า แต่ตรงข้ามในครอบครัวของกรรมกรนั้น อัตราตายของเด็กกลับลดลง ซึ่งอาจเป็นเพราะถ้าเศรษฐกิจดีขึ้นก็เป็นความหมายทุก ๆ สิ่งของกรรมกร ถึงอย่างไรก็ตาม ถ้าแม่มีเวลาอยู่กับลูก และเลี้ยงดูลูกด้วยตนเองมาก, อัตราตายของลูกก็ลดลงเป็นธรรมดา

มาถึงตอนนี้มีความสำคัญ ซึ่งต้องพิจารณาถึงอารมณ์และท่าทีของแม่ ซึ่งมีต่อลูกด้วย อารมณ์และท่าทีที่ดีของแม่ ซึ่งมีต่อลูกนั้น คือเครื่องชี้ชะตาของลูกว่าจะได้รับการเลี้ยงดูดีเพียงไร ปรากฏจากสถิติว่าแม่ที่อยู่บ้านตลอดเวลามักหงุดหงิดเก่ง และทำโทษลูกมากที่สุด ส่วนแม่ที่ทำงานนอกบ้านกลับมีอารมณ์ต่อลูกมั่นคงกว่า และทำโทษลูกแต่น้อยหรือไม่ทำเลย แต่มีอีกประเภทหนึ่ง คือผู้ดีจัดมักจะแยกเด็กไว้ต่างหาก หรือให้อยู่กับคนใช้ตลอดเวลาประเภทนี้ถึงแม้แม่จะอยู่บ้านด้วย ก็มีค่าเหมือนไม่ได้อยู่เหมือนกัน การขาดความเอาใจใส่ไม่ให้น้ำรักต่อลูกนั้น ย่อมเป็นอันตรายต่อความเจริญเติบโตของเด็ก และท่าทีหงุดหงิดของแม่

ที่มีต่อลูกนั้นยิ่งเป็นอันตรายหนักยิ่งกว่าการขาดการเอาใจใส่เสียอีก

เพื่อให้ได้รับการศึกษากระจ่างมากขึ้น จำต้องศึกษาสถิติจากคลีนิคเด็ก คือ คลีนิคสุขวิทยาจิต ซึ่งบิดามารดานำบุตรซึ่งมีความประพฤติปรวนแปรไปหาแพทย์ ปรากฏว่า เป็นที่น่าสนใจว่า อัตราของเด็กที่ไปหาแพทย์นั้นสูงในครอบครัว ซึ่งแม่อยู่กับบ้าน คือร้อยละ ๕๒ ส่วนร้อยละ ๔๘ นั้นเป็นเด็กในครอบครัวซึ่งแม่ไปทำงานนอกบ้าน นอกจากนั้นยังพบอีกว่าการศึกษาของเด็กที่เรียนช้าหรือเรียนไม่ดีนั้น ก็พบมากในรายที่แม่ไม่ได้ทำงานนอกบ้าน

ทัศนคติลูกต่อแม่

ท่าทีของลูกต่อแม่มีอย่างไร ในรายที่แม่ไปทำงานข้างนอก เรื่องนี้แตกต่างกันแล้วแต่สภาพของบุคคล ในชนชั้นกลางลูกไม่ต้องการให้แม่ออกทำงานข้างนอก แต่ในชั้นชนกรรมาชีพ เด็กภาคภูมิที่แม่ได้ทำงานข้างนอก ส่วนประเภทที่แม่และลูกทำงานร่วมกันนั้นปรากฏว่าลูกสาวอยากทำงานนอกบ้าน แต่ไม่อยากทำที่เดียวกับแม่

การดูแลเด็ก

การเอาใจใส่ดูแลเด็กขณะที่แม่ทำงานข้างนอกนั้น พอจะรวบรวมได้ว่ามี ๔ ประเภท คือ

๑. ญาติเลี้ยง

๒. คนใช้หรือจ้างคนเลี้ยง

๓. เพื่อนบ้าน

๔. ที่รับฝากเด็กหรือสถานอนุบาล

ซึ่งแต่ละประเภทนั้นมีทั้งผลดีและเสีย ในจิตวิทยาของเด็กนั้น เด็กต้องการความรักต้องการแม่ ต้องการความสัมพันธ์ใกล้ชิด และต้องการความสัมพันธ์ทางอารมณ์ตลอดเวลา เด็กต้องการความอบอุ่นและความมั่นคงของจิตใจ จากจุดนี้ขอให้เราแยกศึกษาเพิ่มเรื่องนี้อีกเล็กน้อย

๑. ให้ญาติเลี้ยง ซึ่งก็แล้วแต่บุคลิกภาพของญาติอาจดีและไม่ดี คนยังไม่แต่งงาน

หรือป้า ย่า ยาย อาจอันตราย เพราะความสัมพันธ์ของอารมณ์ของผู้เลี้ยงกับเด็กไม่สมดุลย์กัน เด็กพยายามรักและให้ความรักผู้เลี้ยง เพื่อชดใช้ความรักของแม่ซึ่งไม่ได้ให้ และส่วนแม่นั้น ถ้าลูกไปแสดงความรักกับคนอื่นมากกว่า ก็ไม่พอใจ ปฏิกิริยากึ่งมิตรกึ่งศัตรูเช่นนั้นก็ให้เกิดความไม่สมดุลย์ของอารมณ์ บุตรโตขึ้นหงุดหงิด ฉุนเฉียว เป็นโรคประสาทเก่ง ถ้าย่าหรือยายซึ่งรักเด็ก และเป็นย่าหรือยายที่แม่มีความรักเคารพเช่นวัฒนธรรมตะวันออก สิ่งนี้จะดีขึ้น

๒. จ้างคนเลี้ยง ซึ่งทำงานได้เพราะได้รับสินจ้าง จึงอาจขาดน้ำใจและน้ำรักที่แท้จริง ถ้าเขาได้รับการตำหนิจากนายจ้างในบางสิ่ง เขาอาจโกรธ เคียดแค้นและชิงชังแล้วออกตัวต่อไปยังเด็กที่เลี้ยง เด็กขาดความรักอันแท้จริง ซึ่งจะหาได้จากแม่เท่านั้น แม้แต่โตขึ้นแล้วก็ยังจะรู้สึกขาด ๆ อะไรอยู่เรื่อยไป ไม่สบายใจ

๓. เพื่อนบ้าน ถ้าเพื่อนบ้านที่ดี บางทีก็เป็นตัวแทนที่ดีของแม่ได้เช่นกัน แต่ใครจะมาเป็นให้โดยเฉพาะในสมัยที่ทุกคนต้องช่วยตัวเองอยู่ตลอดเวลาเช่นปัจจุบันนี้

๔. ที่รับฝากเด็ก จะดีถ้าสถานที่นั้นจัดการดีและมีคนเอาใจใส่ โดยเฉพาะมีครูหรือผู้ปกครองที่มีสุขภาพจิตดี และมีลักษณะของความเป็นแม่แทนแม่ได้ ถ้าต้องการให้เด็กรับความอบอุ่นแล้ว สถานเลี้ยงเด็กนั้นไม่ควรรับเด็กมาก ไม่ควรให้ใหญ่โตแต่โปร่งและมีบริเวณเล่น และควรอยู่ในท้องที่คุ้นเคยกับเด็ก อย่าให้มีคนแปลกหน้าบ่อย ให้พบหน้าเก่า ๆ บ้าง ดังนั้น สถานที่เช่นนั้นควรอยู่ใกล้บ้านมากกว่าที่จะคิดว่าให้ใกล้โรงงานอย่างเดียว

บ้านฟอสเตอร์ คือบ้านที่รับเลี้ยงดูเด็กแบบครอบครัวอยู่อย่างแม่ ๆ ลูก ๆ โดยรัฐให้เงินช่วยเหลือบ้าง แต่บ้านหนึ่งต้องรับเด็กไม่เกิน ๓–๔ คน ระบบนี้กึ่งอาชีพและกึ่งกุศลน่าจะเหมาะสมดีสำหรับประเทศไทย

ปัญหาเศรษฐกิจสังคม

เรื่องนี้ได้ศึกษาว่า การทำงานของผู้หญิงนั้น โดยมากเป็นงานเกี่ยวกับทำด้วยมือ และเกิดปัญหาว่าได้ค่าตอบแทนไม่เท่าชาย ซึ่งหญิงไม่พอใจ อีกปัญหาหนึ่งคือนายจ้าง นายจ้างว่าผู้หญิงที่มาทำงานนั้น ไม่แข็งแรงและขาดงานบ่อย ในข้อแรกนั้นไม่น่าเป็นปัญหาใหญ่

เพราะงานมีหลายประเภท อาจเลือกทำหรือให้ทำงานให้เบาได้ ส่วนข้อสองเรื่องขาดงานยังแก้ไม่ค่อยตก เพราะผู้หญิงมีความรับผิดชอบในครอบครัวและการเลี้ยงลูกมาก การขาดงานก็ต้องมีมากขึ้นตามส่วน แต่จากสถิติต่อไปพบว่า หญิงที่ได้รับการศึกษาสูงและสนใจในงานนั้น การขาดงานก็ลดน้อยลง จึงน่าจะเป็นเรื่องของความสนใจในงานมากพอ ๆ กัน การขาดงานนี้มีส่วนสัมพันธ์กับความเข้าใจงานเหมือนกัน ถ้าคนงานได้รับการอบรมเข้าใจงานดีขึ้น การขาดงานจะลดลง อีกอย่างหนึ่งคือค่าแรงงาน ในกรณีหญิงได้รับงานด้อยกว่าชายและได้รับเงินน้อยกว่า การขาดงานก็ย่อมมากขึ้น

สถิติจากการศึกษาชี้ให้เห็นอีกสิ่งหนึ่งว่า ผู้หญิงนั้นทำงานที่ต้องทำซ้ำซากทุกวันได้ดีกว่าและได้มากกว่าผู้ชาย ส่วนการทำงานเป็นทีมเป็นชุดนั้น ผู้หญิงทำได้ไม่ดีเท่า คือชอบทำคนเดียวมากกว่า

ปัญหาโรคประสาทและความเจ็บไข้ในโรงงาน

พบว่าโรคประสาทในคนงานหญิงมากกว่าชาย คือหญิงร้อยละ ๑๓ ชาย ๙.๑ เป็นโรคประสาทอย่างแรงจนทำงานไม่ได้ ส่วนโรคประสาทธรรมดา ปวดท้องเล็ก ๆ น้อย ๆ หญิงร้อยละ ๒๓ และชาย ๑๙.๒๐ ทั้งนี้แสดงว่าหญิงมีเรื่องชีวิตที่ก่อให้เกิดโรคมากกว่า เช่นสภาพการเป็นหม้ายการหย่าร้าง การรับผิดชอบในบ้านมากเกินไปหรือแม้แต่ที่บางคราวต้องทนอยู่กับบ้านเฉย ๆ หรืออาจเกี่ยวกับงานที่ต้องการความสามารถกล้าหาญมาก ๆ ซึ่งผู้หญิงทนไม่ได้

อภิปราย

วิวัฒนาการของโลกในระยะ ๑๕๐ ปี ที่ผ่านมานี้ ทำให้ผู้หญิงออกไปทำงานนอกบ้านมากกว่าเดิม ทางวิชาการสุขภาพจิตไม่วิจารณ์ว่าดีหรือเลว แต่ศึกษาว่าถ้าหากมันเป็นไปเช่นนั้นแล้ว จะส่งเสริมให้เขามีสุขภาพจิตอย่างไรบ้าง ทำอย่างไรจะมีความมั่นคงของจิตใจจัดตัวดี ได้งานดี และชีวิตทางสังคมก็ดีด้วย ทำอย่างไรจึงจะให้มีความรับผิดชอบที่ดีต่อไปโดยไม่ทิ้งความเป็นแม่ และทำอย่างไรจึงจะให้รักษาความรับผิดชอบที่ดีต่อไปได้โดยไม่ทิ้ง

ความเป็นเมีย จากผลของงานและการศึกษาแสดงให้เห็นว่า การจัดตนเองให้มีสุขภาพจิตดีจะทำได้ ถ้าหากว่าบุคคลนั้นมีบุคลิกภาพซึ่งได้รับการอบรมดีแล้ว และได้การศึกษาที่ดีแล้ว เขาอาจทำได้ดีทั้งสองประการ คือ ทั้งงานและหน้าที่

การให้เกิดสุขภาพจิตและจัดตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมนั้น ต้องการศึกษาให้รู้ความจริง ให้สร้างสมรรถภาพตนเองและรู้จักหน้าที่ในครอบครัว ทั้งนี้ย่อมรวมถึงความรู้จักหน้าที่ และความรู้ในการเป็นแม่บ้าน การเป็นแม่ การเลี้ยงลูกและน่าจะมีความรู้ในเรื่องการใช้เครื่องมือเครื่องอุปกรณ์ใหม่ ๆ ประกอบด้วย ทั้งหลายเหล่านี้ ควรได้รับการสนับสนุนให้โอกาสพ่อแม่ลูกได้อยู่ใกล้ชิดกันนาน ๆ ควรให้โอกาสสตรีที่มีครรภ์ ได้พักผ่อนนานตามสมควร ทั้งก่อนคลอดและหลังคลอด การทำงานนั้นน่าจะพิจารณาเป็นงานครึ่งเวลา หรือทำงานส่วนหนึ่งไม่เต็มวัน โดยต้องการให้มีเวลาอยู่กับลูกนาน และเกิดความสัมพันธ์ทางอารมณ์ใกล้ชิดกับลูกมากขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น น่าจะมีหน่วยอบรมคนงานเป็นพิเศษในอันที่จะให้รู้จักงานและมีสมรรถภาพเชื่อตนเองมากขึ้น ตนก็จะเป็นสุขและงานก็จะก้าวหน้า ความยุ่งยากกลุ้มใจขัดแย้งระหว่างธรรมเนียมเก่าและใหม่ก็จะสลายตัวไปเอง

ถ้าจะสรุปเล็กน้อยก็น่าจะเพียงกล่าวว่า สตรีที่ไปทำงานข้างนอกนั้น เป็นไปตามวิวัฒนาการ และจะเกิดประโยชน์สุข ถ้าเขาได้รับการศึกษาอบรมพอ จะเกิดโทษถ้าไม่เข้าใจเรื่องการเลี้ยงบุตรดีหรือไม่ดีนั้นไม่ใช่เรื่องอยู่บ้านหรือไม่อยู่บ้าน หากเป็นเรื่องของอารมณ์และท่าที ซึ่งมารดามีต่อบุตรมากกว่า การให้สตรีที่มีบุตรได้ทำงานครึ่งเวลานั้น กล่าวโดยทั่วไปเพื่ออนาคตของบุตรแล้ว น่าจะได้รับการพิจารณา

ปรัชญาตะวันออกบทหนึ่งกล่าวว่า "อันผึ้งนั้นย่อมแสวงหาน้ำผึ้งจากเกสรดอกไม้ได้โดยมิได้ทำลายดอกไม้เจ้าของเกสรนั้น ๆ เลย ฉันใดคนจะดำเนินชีวิตด้วยความสุขในสังคมปัจจุบันไม่ได้ ทั้งที่มิได้ทำลายวัฒนธรรมดีดั้งเดิมให้เสียไป" นี่คือจุดหมายของวิชาการสุขภาพจิตในโลกปัจจุบัน.

ชีวิตที่เป็นสุขเกิดจากความอบอุ่นในครอบครัว

เรื่องลำดับพัดยศสมณศักดิ์ ฐานานุกรม เปรียญ

ในงานพระราชพิธีและรัฐพิธี

โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม

เนื่องจากคุณพี่เติม ภาแก้ว อดีตปลัดอำเภอพนา ผู้ล่วงลับไปแล้วแต่วันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๑๑ บุตรภรรยาญาติ ๆ ได้พร้อมกันขอพระราชทานเพลิงศพ กำหนดพระราชทานในวันอาทิตย์ที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๑ และได้พิจารณาเห็นว่าคุณพี่เติม ภาแก้ว เป็นผู้นับถือศาสนาพุทธ ดำรงมั่นอยู่ในศีลธรรมคำสั่งสอนทางศาสนาอย่างเคร่งครัด และเป็นผู้อยู่ใกล้ชิดกับพระภิกษุสงฆ์ ในท้องที่อำเภอพนา อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ในฐานะเป็นนักปกครองที่ดีตลอดมาเป็นเวลานาน สมควรจะได้นำเอาเรื่องเกี่ยวกับพระสงฆ์มาพิมพ์เพื่อเป็นบรรณาการแก่แขกผู้ให้เกียรติมาร่วมงาน และเพื่อเป็นการส่งเสริมเผยแพร่เรื่องนี้ให้แพร่หลาย ทั้งจะเป็นการแนะนำผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานพระราชพิธีและรัฐพิธีให้ถูกต้องตามหลักการจัดลำดับพัดยศสมณศักดิ์ ฐานานุกรมและเปรียญชั้นนั้น ๆ ด้วย ทั้งนี้เพราะการจัดลำดับที่นั่งของพระสมณศักดิ์ พระฐานานุกรมและพระเปรียญในเวลาเข้างานนั้นต้องให้เป็นไปตามลำดับพัดยศจากชั้นสูงไปหาชั้นต่ำ หาได้กำหนดเอาอายุพรรษาไม่ เช่นกำหนดจากสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก–สมเด็จพระราชาคณะ–พระราชาคณะเจ้าคณะรองชั้นหิรัณยบัฏชั้นสัญญาบัตร–พระราชาคณะชั้นธรรม–เทพ–ราช–สามัญ และพระครูสัญญาบัตรชั้นพิเศษ–เอก–โท–ตรี และเปรียญ ป. ธ. ๙–๘–๗–๖–๕–๔–๓ เป็นต้นตามลำดับ ดังปรากฏในข้อความที่คัดจากแถลงการคณะสงฆ์ เล่มที่ ๕๔ ตอนที่ ๒ ลงวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๙ ดังต่อไปนี้:–

ก. สมเด็จพระราชาคณะ

– สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

– สมเด็จพระราชาคณะ

ข. พระราชาคณะ

- พระราชาคณะเจ้าคณะรองชั้นหิรัณยบัฏ
- พระราชาคณะเจ้าคณะรองชั้นสัญญาบัตร
- พระราชาคณะชั้นธรรม
- พระราชาคณะชั้นเทพ
- พระราชาคณะชั้นราช
- พระราชาคณะชั้นสามัญเปรียญ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ
- พระราชาคณะชั้นสามัญเปรียญ
- พระราชาคณะชั้นสามัญยก ฝ่ายวิปัสสนาธุระ
- พระราชาคณะชั้นสามัญยก

ค. พระครูสัญญาบัตร ฐานานุกรม เปรียญ

- พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะจังหวัด
- พระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นเอก
- พระครูปลัดของสมเด็จพระราชาคณะ
- พระเปรียญ ๙ ประโยค
- พระครูสัญญาบัตร รองเจ้าคณะจังหวัด
- พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะอำเภอชั้นพิเศษ
- พระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นโท
- พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะอำเภอชั้นเอก
- พระครูสัญญาบัตร รองเจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นเอก
- พระครูสัญญาบัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นพิเศษหรือเทียบเท่า
- พระครูปลัดของพระราชาคณะเจ้าคณะรองชั้นหิรัณยบัฏ
- พระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นตรี
- พระครูสัญญาบัตร รองเจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นโท

- พระครูสัญญาบัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นเอกฝ่ายวิปัสสนาธุระ
- พระครูสัญญาบัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นเอกหรือเทียบเท่า
- พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะอำเภอชั้นโท

  (พระครูสัญญาบัตร รองเจ้าคณะอำเภอชั้นเอก)

  (พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะตำบลชั้นเอก)
- พระครูปลัดของพระราชาคณะ เจ้าคณะรองชั้นสัญญาบัตร
- พระครูฐานานุกรมของสมเด็จพระสังฆราช (ชั้นเอก)
- พระเปรียญ ๘ ประโยค
- พระครูสัญญาบัตร รองเจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นตรี
- พระครูสัญญาบัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นโทหรือเทียบเท่า
- พระครูปลัดของพระราชาคณะชั้นธรรม
- พระครูฐานานุกรมของสมเด็จพระสังฆราช พระครูปริต
- พระเปรียญ ๗ ประโยค
- พระครูสัญญาบัตร รองเจ้าคณะอำเภอชั้นโท
- พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะตำบลชั้นโท

  (พระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ชั้นเอก)
- พระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ชั้นโท ฝ่ายวิปัสสนาธุระ
- พระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ชั้นโท
- พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะตำบลชั้นตรี
- พระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ชั้นตรี
- พระครูปลัดของพระราชาคณะชั้นเทพ
- พระครูปลัดของพระราชาคณะชั้นราช
- พระเปรียญ ๖ ประโยค
- พระครูวินัยธร

- พระครูธรรมธร
- พระเปรียญ ๕ ประโยค
- พระครูคู่สวด
- พระเปรียญ ๔ ประโยค
- พระปลัดของพระราชาคณะชั้นสามัญ
- พระเปรียญ ๓ ประโยค
- พระครูรองคู่สวด
- พระครูสังฆรักษ์
- พระครูสมุห์
- พระครูใบฎีกา
- พระสมุห์
- พระใบฎีกา
- พระพิธีธรรม

หากผลบุญกุศลใด ๆ จะพึงได้รับจากการนำเอาเรื่องการลำดับพัดยศสมณศักดิ์ ฐานานุกรม และเปรียญ มาพิมพ์ออกเผยแพร่ครั้งนี้ และบุญกุศลใด ๆ ที่ได้บำเพ็ญมา ขอประมวลตั้งจิตอธิษฐานอุทิศส่วนบุญกุศลนั้น ๆ แด่คุณพี่เติม ภาะเก้ว ผู้ล่วงลับไปแล้วให้ได้ประสบสิริสมบัติในสัมปรายภพจงทุกประการเทอญ.

นายสุพัฒน์ ไทยธวัช

กองศาสนูปถัมภ์ กรมการศาสนา

๓ ตุลาคม ๒๕๑๑

ทัศนะของผมที่มีต่อ
คุณพี่เติม ภาแก้ว ปลัดอำเภอตรี
อำเภอพนา จังหวัดอุบลราชธานี

ผมมารับราชการในตำแหน่งนายอำเภอพนา จังหวัดอุบลราชธานี ตั้งแต่วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๑๐ ตราบเท่ามาจนทุกวันนี้ (๑๐ ตุลาคม ๒๕๑๑)

พี่เติมเป็นปลัดอำเภอตรีผู้หนึ่งของอำเภอพนา ในจำนวนปลัดอำเภอของอำเภอพนา ซึ่งมีอยู่ ๕ คน

ตลอดเวลาที่พี่เติมได้ร่วมปฏิบัติหน้าที่ราชการอยู่ด้วยกัน ขอกราบเรียนด้วยความบริสุทธิ์ใจว่า

"พี่เติมเป็นนักปกครองที่ดีผู้หนึ่ง มีความประพฤติ ความรู้ ความสามารถในการทำงานเพื่อประชาชนและท้องที่อย่างดียิ่ง ด้วยความอดทนเข้มแข็ง พูดง่าย ๆ ว่าพี่เติมยอมตายเพื่องานทุกอย่าง ถึงแม้อายุจะมากแล้ว ใจพี่เติมยังเข้มแข็ง ขี่ม้าไปทำงานตามท้องที่ได้อย่างดี ซึ่งผิดวิสัยของคนปูนนี้จะกระทำได้ แม้แต่ตัวผมเอง" (ขอรับด้วยความจริงใจ)

ผมเขียนบทความขึ้นเรื่องหนึ่งใช้ชื่อเรื่องว่า "คุยกันเรื่องพัฒนาตามประสาที่จำมาได้" ซึ่งได้แจกจ่ายแก่บรรดาคณะกรรมการสภาตำบล และพัฒนากร และครู ในการอบรมตามโครงการพัฒนาพลเมืองระบอบประชาธิปไตย ตามโครงการของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ในระหว่างเดือน มีนาคม และ เมษายน ๒๕๑๑ นี้เอง ซึ่งพี่เติมเป็นเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องด้วยผู้หนึ่งในการฝึกอบรมคราวนี้

หลังจากนั้นพี่เติมมาคุยกับผมว่า พี่เติมชอบบทความที่ผมเขียนนี้มาก (ซึ่งพี่เติมคงยอผมมากกว่า แต่ความรู้สึกและความสังเกตของผมรู้สึกว่า พี่เติมพูดด้วยความจริงใจของพี่เติมเอง เพราะพี่เติมเป็นคนพูดอะไรอย่างตรงไปตรงมา ไม่มีเล่ห์เหลี่ยมกับใคร)

พี่เติมปรารภกับผมว่า มีอาการป่วยต้องรักษาตัวเวลานาน และขออนุญาตลารักษาตัว

กับผม ผมก็อนุญาตให้ และภายหลังจากลาไปรักษาตัวแล้วประมาณเกือบเดือน ได้มีจดหมายถึงผมว่า ถึงแม้จะรักษาตัวแล้วก็เห็นจะไม่แข็งแรงอย่างเดิม ถ้าจะอยู่ในหน้าที่ราชการต่อไปเกรงว่าจะทำงานให้ทางราชการได้ไม่เต็มที่ และเมื่อกลับมาแล้วจะขอลาออกจากราชการเพื่อพักผ่อนเสียที เพราะอายุ ๕๘ ปีแล้ว

เมื่อกลับมาจากการรักษาตัวดังกล่าวนั้นแล้ว ก็มาปรารภกับผมด้วยวาจาอีกวาระหนึ่ง ผมเห็นว่าพี่เติมพอมีทางจะรักษาตัวให้หายได้ จึงประวิงไว้ไม่ให้ลาออก และได้แนะนำให้ไปรักษาตัวต่อไปอีก แต่พี่เติมก็ยอมรับว่า ถึงแม้รักษาตัวหายแล้วก็ไม่แข็งแรงที่จะปฏิบัติงานอันแสนหนักได้จริง ๆ กลัวคนเขาจะนินทาว่า ทำงานไม่คุ้มเงินเดือน

เมื่อฟังคำปรารภแล้วก็รู้สึกเห็นใจ และในที่สุดพี่เติมขอลาออกจากราชการเพื่อรับบำเหน็จบำนาญ ก่อนจะได้รับคำสั่งอนุญาตจากผู้ว่าราชการจังหวัดตามกฎหมาย ผมก็ได้แนะนำให้ลาพักรักษาตัวต่อไปอีกจนกว่าคำสั่งอนุญาตให้ลาออกจะสั่งการมา

พี่เติมได้ขอลาพักรักษาตัวต่อไปตามที่ได้แนะนำ และได้มารักษาตัวกับนายแพทย์ ณ โรงพยาบาลจังหวัดนนทบุรี ตลอดเวลาที่จากมารักษาตัวนั้น พี่เติมและคุณเพิ่มศักดิ์ได้มีจดหมายติดต่อแจ้งผลให้ผมทราบตลอดมา

และในที่สุดครั้งสุดท้าย คุณเพิ่มศักดิ์ได้ส่งข่าวไปให้ทราบว่า "พี่เติมสิ้นเสียแล้ว" ยังความใจหายต่อตัวผมเป็นอย่างยิ่ง "รู้สึกสงสาร เสียดายมาก เพราะคาดว่าถึงแม้พี่เติมออกจากราชการแล้วก็คงจะได้พึ่งพาอาศัยกันได้บ้างเป็นอย่างมาก" ในที่สุดหักใจเสียได้ว่า "ความตายเป็นสิ่งที่ทุกคนหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่ว่าใครทั้งนั้น แม้แต่ตัวเราเอง"

คุณเพิ่มศักดิ์ ฯ ปรารภไปว่า อยากได้บทความจากความรู้สึกของผมที่มีต่อพี่เติมมาจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพพี่เติม ผมก็ไม่ได้ตอบรับ เพราะรู้ตัวดีอยู่ว่า "ไม่ใช่นักเขียน"

คุณเฉลิมชัย แท่งพรหม น้องภรรยาของพี่เติมได้ไปร้องขอและเร่งเสียด้วยว่า ขอให้ผมเขียนให้ได้ จะเป็นอะไรก็ได้ โดยอ้างว่า ผมกับพี่เติมนั้นลำบากยากเย็นต่อการทำงานมาด้วยกันมากนัก และอ้างกำชับด้วยว่า คุณเพิ่มศักดิ์ต้องการจริง ๆ

เมื่อเป็นดังนี้ก็คิดได้ว่า พี่เติมแกชอบบทความของผมดังกล่าวข้างต้นที่เขียนไว้

เพื่อเป็นอนุสรณ์พี่เติมชอบ จึงได้ส่งเรื่องนี้มาให้เพื่อพิจารณาเอาเองว่า ควรไม่ควรอย่างไร และถ้าควร ความดีและประโยชน์ทั้งหลายที่พึงมี ผมขออุทิศส่วนกุศลอันนี้แด่พี่เติม หากจะไม่ดีไม่ได้ประโยชน์เท่าที่ควรและรวมทั้งการผิดพลาดประการใด ผมขอรับแต่ผู้เดียว

ในที่สุดนี้ ขอตั้งจิตอธิษฐาน ขอให้วิญญาณของพี่เติมจงสู่คติภพ พวกเราชาวอำเภอพนา จะไม่ลืมคุณงามความดีและความเสียสละของพี่เติมที่กระทำมาในอดีตแต่อย่างใดเลย อีกทั้งพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือครอบครัวของพี่เติม ที่ประกอบคุณงามความดีมาแต่อดีตนั้นเสมอ ตลอดไป.

◎ โอ้ว่าอนิจจานะ พ่อขวัญ
ปางพ่อไปสู่สวรรค์ โลกแล้ว
ขวัญหายมิวายวัน ว่างทเวศ
โอ้พ่อทูลกระหม่อมแก้ว กลับฟื้นคืนไฉน.

จาก

ประจวบ ศริ

นายอำเภอพนา

จังหวัดอุบลราชธานี

คุยกันเรื่องการพัฒนาตามประสา
ที่จำเขามาได้

คำนำ

การพัฒนาท้องถิ่นหรือการพัฒนาประเทศนั้น ความมุ่งหมายสำคัญ อยู่ที่ต้องการให้ประเทศชาติ หรือพูดให้ง่ายเข้า คือต้องการให้ท้องถิ่น ตำบล อำเภอ จังหวัด ทุกแห่งเจริญก้าวหน้ามีฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคง ประชาชนดำรงชีพอยู่อย่างเป็นสุข กินดีอยู่ดี หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง "การพัฒนาประเทศ (ซึ่งรวมถึงท้องที่ตำบล อำเภอ จังหวัด) คือการระดมปัจจัยต่าง ๆ เช่นกำลังคน กำลังเงิน ทรัพยากรธรรมชาติ วัสดุเครื่องมือเครื่องใช้ วิธีการ (เทคนิค) ตลอดจนกำลังอำนาจแห่งชาติมาใช้ประกอบการ เพื่อให้บังเกิดความเจริญก้าวหน้าตามแผนและเป้าหมายที่กำหนดไว้"

มนุษย์เป็นตัวการอันสำคัญของการพัฒนา

การดำเนินการเพื่อพัฒนาประเทศนั้น มักจะกระทำทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ซึ่งในการนี้ จำเป็นต้องระดมสรรพกำลังและความพร้อมเพรียงของประชาชนในชาติทั้งด้านกำลังความคิดและกำลังกายมาใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด ในบรรดาสรรพกำลังและทรัพยากรทั้งหลาย ทรัพยากรมนุษย์ (Human Pesource) จัดว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุด เพราะมนุษย์เป็นที่รวมของทุกสิ่งทุกอย่างที่พึงปรารถนา ไม่ว่าเป็นด้านพลังสมองความคิด และหรือด้านวิทยาการก้าวหน้า ล้วนเกิดจากน้ำมือและปัญญาของมนุษย์ทั้งสิ้น มนุษย์นั้น ถ้าพิจารณาในแง่ของแรงงานแล้ว ก็จะเห็นว่ามีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจในฐานะผู้ผลิต ถ้าพิจารณาในแง่ของผู้บริโภค มนุษย์ก็เป็นตลาดใหญ่ที่จะก่อและส่งเสริมให้เกิดการผลิต ดังนั้น มนุษย์จึงพิจารณาได้ ทั้งในฐานะผู้ผลิตและผู้บริโภค และขณะเดียวกันมนุษย์ก็เป็นทั้งมรรค (Means) และจุดมุ่งหมาย (ends) ของสังคมด้วย

ตามที่กล่าวมาแล้วนั้น พอจะสรุปได้ว่า การที่จะพัฒนาหรือปรับปรุงสภาวะของประเทศหรือชนบท ได้ผลดีเลวเพียงใด "คน" เป็นกำลังอันสำคัญที่สุด ด้วยเหตุดังกล่าวมาแล้ว ดังนั้นตามความเห็นส่วนตัวของผมเองมีความเห็นว่า "ตราบใดเรายังพัฒนาคนไม่ได้แล้ว การพัฒนากิจกรรมอย่างอื่นก็ดูออกจะหมดความหมายไป หรือพูดง่าย ๆ ก็คือหาทางสำเร็จด้วยดี มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้ยากเต็มที่"

ก็เมื่อ "คน" เป็นตัวการอันสำคัญในการที่จะดำเนินการพัฒนากิจกรรมด้านต่าง ๆ แล้ว จึงเห็นได้ว่าเราต้องพัฒนาคนเสียก่อน

พัฒนาตัวเองเสียก่อน

หมู่นี้คำว่า "พัฒนาการ" ดูจะปรากฏอยู่ทั่วไป ฟังดูแล้วเป็นถ้อยคำที่ระรื่นหูอยู่ไม่น้อย เราพัฒนาการท้องถิ่น พัฒนาการสังคม พัฒนาการเศรษฐกิจ กันอยู่ทุกวัน โดยหลักการและวิธีการหลายด้านหลายมุม ทั้งเป็นทีมและเป็นบุคคล ทั้งกระทรวงนั้น กระทรวงนี้ กิจกรรมที่ปรากฏในทางวิวัฒนาการเหล่านี้ จะออกมาเป็นเสียงทางวิทยุ ออกมาเป็นหนังสือทางเอกสาร ออกมาเป็นคำพูดจากการปาฐกถาและบรรยายของผู้ทรงคุณ และออกมาเป็นภาพทางวิทยุโทรทัศน์ ถ้าการพัฒนานี้ทำกันได้จริงอย่างคงทนไปอีกสัก ๕ ปี ๑๐ ปี หรือ ๕๐ ปี เท่านั้น บ้านเมืองของเราอาจพ้นจากภาวะการเป็นประเทศล้าหลังในทุกด้าน "ขออย่างเดียวอย่าทำกันอย่างยุงตอมหัวค่ำ"

พูดมาเสียยาวจนเกือบจะไม่ได้ความ และดูท่าจะทำให้ท่านทั้งหลายเขว ๆ ไป แต่เขาเชิญให้เขียนทั้งทีก็ต้องอารัมภบทกันบ้างตามธรรมเนียม ทีนี้หันเข้ามาหาประเด็นเรื่องเสียที

ใคร ๆ เขาจะพัฒนาอะไรก็ช่างเขาก่อน ขอเชิญท่านทิ้งเรื่องหนักสมองเหล่านั้นไว้เสียก่อน เราหันมาพัฒนาตัวเองเสียก่อนจะดีกว่า เพราะกล่าวมาตอนต้นแล้วว่า "คนเป็นตัวการอันสำคัญของการพัฒนา" เราก็เป็นคนกะเขาเหมือนกัน จะไม่พัฒนากะเขาเสียบ้างเชียวหรือ ถ้าเรามัวเผลอตัวคือมัวไปตั้งหน้าตั้งตาพัฒนาคนอื่นเขาอยู่ฝ่ายเดียวแล้ว ตัวของตัวเองไม่พัฒนาเสียบ้าง อีกหน่อย ลุง ๆ ป้า ๆ และน้า อาของเราในชนบทแกจะวิ่งปรูดปราด

ไปข้างหน้า ตัวเราผู้ไม่ได้พัฒนากันกะเขาเสียบ้างก็คงจะอยู่หลังแกเป็นแน่ หรือบางทีจะถูกแกพัฒนาเอาเราเข้าเสียด้วยซ้ำ

พัฒนาตัวเองนั้นทำอย่างไร

เข้าเรื่องเสียที พัฒนาตัวเองนั้นทำอย่างไร บางคนอาจว่าไม่ยาก ตัวของเราเองทำอะไรก็ได้ คนอื่นไม่เกี่ยว จะให้มันเดินมันก็เดิน จะให้มันนอนมันก็นอน จะให้มันกินมันก็กิน จะให้มันหลับมันก็หลับ แต่น่าจะไม่จริงเสมอไป ตัวของเรานี่น่ะมันพัฒนายาก บางทีจะให้มันเดิน ขามันเจ็บมันก็เดินไม่ได้ เพื่อนเขาวิ่งไปไกลแล้ว เรายังเดินเป็นเต่าอยู่ เพราะขามันไม่ดี ต้องศึกษาดูหาวิธีการดูจะได้วิ่งได้ไกล ๆ อย่างเขาบ้าง ทีนี้อยากจะกินท้องมันหิว แต่อาหารมันไม่ค่อยจะมีหรือมีไม่พอ เพราะมันไม่ใช่ปากเราคนเดียว ลูกล่ะ เมียล่ะ ร้อยแปดก็มีปัญหามาอีก จะไปเที่ยวลักเขากิน ขโมยเขากินก็ไม่ดี หรือจะคอรัปชั่นมากินมันก็ยิ่งร้ายใหญ่ เพราะกินเข้าไปมันจะไปเจอของแข็งย่อยไม่ออก บางทีกินเข้าไปไพล่ทะลุออกมาจากท้อง ท้องแตกหรือบางทีก็ท้องเดินเป็นอหิวาต์ไปเลย เพราะกรรมชั่วมันปนมาด้วย ทีนี้จะให้มันนอน มันนอนไม่ลง นอนลงก็นอนไม่หลับ เพราะงานมันไม่เสร็จ เสร็จก็ไม่เรียบร้อย ไม่ดีเหมือนเขา ประชาชนเขาเดือดร้อนในแง่ต่าง ๆ เรากินเงินเดือนจากหยาดเหงื่อของราษฎรเขา ช่วยเขาให้เป็นสุขไม่ได้ ท้องมันขึ้น ตามันแข็ง ไหนกลัวจะไม่ได้ความชอบ ไหนกลัวเจ้าเมืองจะรุกฆาต ไหนกลัวราษฎรจะมากวนหรือร้องเรียนเอาร้อยแปด

ก่อนจะนอนถ้าจะให้หลับสนิทต้องบูชาพระให้ดี ให้ท่านช่วยเป็นกำลังใจของเรา กราบพระแล้วอุทิศส่วนกุศล (คือต้องทำบุญ ทำทานใส่บาตร ถ้าไม่ได้ทำบุญ แต่ทำบาปจะเอาอะไรไปอุทิศ อุทิศบาปให้ใครเขาคงไม่รับแน่ ๆ ต้องรับเอาไว้คนเดียว) ผลบุญไปให้บิดามารดา ผู้มีคุณ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และศัตรูทั้งหลาย (ศัตรูก็ต้องอุทิศให้มันด้วย แต่ที่จริงเราไม่ควรคิดว่ามีศัตรูดีกว่า) เสร็จแล้วลงนอน และใคร่ครวญหาวิธีพัฒนาตัวเองต่อไปจนหลับ หรือบางทีจะไม่หลับจนสว่าง

วิธีพัฒนาตัวเองนั้นอย่างไร

วิธีพัฒนาตัวเองนั้นอย่างไร ตัวเองก็รู้อยู่แก่ตัวเองแล้ว (ถ้าไม่เข้าข้างตัวเองจนเกินไป) ว่าตัวเรายังบกพร่องในข้อไหน เรื่องอะไร เพราะเหตุไร ควรแก้ไขอย่างไร คิดวิธีแก้ไขไม่ออกให้ศึกษาจากคนอื่น ๆ ที่เขาดี ๆ กว่าเราว่าเขาทำอย่างไร

ความไม่ก้าวหน้ามีแก่ตัวเองไหม เพราะอะไร วิชาความรู้ยังไม่ดีพอในเรื่องใด ต้องศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม จากตำรา จากบุคคล จากผลที่เกิดจากการบกพร่องให้มีความรู้ดีพอเหมาะสมแก่หน้าที่อยู่เสมออย่าท้อถอย อย่าหมดมานะ โลกมันยังหมุนอยู่ทุกวัน ถ้าเราไม่หมุนไปตามโลกเราก็อยู่ไม่ได้ ชาลดาวินกล่าวว่า "ผู้ที่เข้มแข็งเหมาะสมเท่านั้น จึงจะเอาตัวรอดได้ (ผู้ที่อ่อนแอก็จะพ่ายแพ้เขาทุกทีไป) พระอาทิตย์ขึ้นมาให้ความร้อนแก่เราไม่ได้ทั้ง ๒๔ ชั่วโมง ขึ้นมาร้อนอยู่บนหัวเราได้เพียง ๑๒ ชั่วโมง พ้นเวลานี้ไปแล้วก็ตกดินลงไป เราย่อมเย็นขึ้น โชคดี โชคร้ายก็เหมือนกัน จะมาปรากฏอยู่แก่เราตลอดไปนั้นไม่มี ต้องผ่านไปสักวันหนึ่ง ต้องอดทนและต่อสู้ไว้ อย่ายอมแพ้ แต่ต้องสู้ด้วยเหตุผล ด้วยความดี อย่าสร้างศัตรู ใครจะมาเป็นศัตรูกับเรา เราก็อย่าเป็นกับเขา พยายามทำศัตรูให้เป็นมิตรด้วยความดีของเรา

ผู้บังคับบัญชาไม่ชอบเราหรือ อย่าไปตกใจ ต้องพากเพียรพยายามอย่างชนิดที่ว่าเสือดุให้เข้าใกล้ ท่านไม่ได้อยู่ค้ำฟ้า ท่านก็เหมือนดวงอาทิตย์นั่นเอง เราอย่าหลงในเรื่องความรู้หรือวิชาการให้มากนัก เพราะความรู้หรือวิชาการอย่างเดียวไม่พอในสมัยนี้ ต้องความเหมาะสมด้วย ความเหมาะสมนี้ก็คือความเหมาะสมที่ผู้บังคับบัญชาจะพึงพิจารณา ไม่ใช่ตัวเรา จึงต้องทำตัวเราให้ท่านเห็นว่าเหมาะสมในสายตาของท่าน ผู้บังคับบัญชามากมายหลายชนิด ท่านต้องดีของท่านในแง่ใดแง่หนึ่ง ท่านจึงก้าวมาเป็นผู้บังคับบัญชาเราได้ อย่าเผลอตัวไปคิดต่อสู้หักหาญกับท่านเข้าจะเจอของแข็งและจุกจบเสียก่อนที่จะควักวิชาจากกระเป๋าออกมาใช้ได้ ข้อนี้เขียนไปตามความคิดที่คิดได้เองว่าคงจะดี ถ้าท่านลองเอาไปทำดูแล้วไม่ดีโปรดลงโทษผู้เขียนได้ เพราะผู้เขียนเองมักจะดีแต่สอนเขา ทำเองก็มักจะไม่ได้ทำ หรือทำก็ทำไม่ได้เสียแหละมากกว่า

ผู้ใต้บังคับบัญชาเรายังทำให้เขารักนับถือไม่ได้เป็นส่วนมากอยู่หรือ (คงจะทำให้รักทุกคนไม่ได้ เพราะพระพุทธเจ้าก็ยังมีศัตรู คือมาร) เพราะอะไรต้องศึกษานิสัยของเขาแต่ละคนเป็นพิเศษ บางคนชอบให้ดุเสียบ้างจึงจะดี บางคนชอบยอ (คนชอบยอมีมากที่สุด) บางคนชอบให้เรียกใช้เรียกสอยบ่อย ๆ บางคนไม่เรียกไม่ขานไม่วานไม่ทำ บางคนค้านผู้บังคับบัญชาเสียเรื่อย (ข้อนี้อาจได้แก่ตัวผู้เขียนเอง แต่เดี๋ยวนี้ชักจะเพลามือ เพราะปลงตก) บางคนแก่วิชา บางคนมีความกตัญญู ต่อหน้าไม่ค่อยดีกับเขา แต่ลับหลังใครติเตียนเราเป็นโจนเข้าใส่แทนทีเดียว บางคนหน้าซื่อดี แต่ใจไม่ตรง บางคนสอพลอเสียเรื่อย พูดอะไรขึ้นมาว่าดีตะบัน ฯลฯ ร้อยแปดแยกไม่ได้หมด ต้องแก้ให้ตกไปทีละคน ๆ เพราะถ้าผู้ใต้บังคับบัญชาชอบนับถือเรามาก ๆ แล้วงานก็เดินไปได้ดี ไว้วางใจได้ ไม่ต้องคอยจี้ไชหรือเผลอไม่ได้ แต่โดยทั่วไปแล้วผู้น้อยก็อยากเอาใจผู้ใหญ่อยู่ พึงดูน้ำใจหรือเจตนาของเขาให้ลึกซึ้ง ต้องยุติธรรม รักเท่ากัน ใช้ทั่วกัน ช่วยผู้น้อยอย่าหวังตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น คือคิดแต่เอาบุญ อย่าเอาคุณ ผู้เขียนเคยเป็นผู้บังคับบัญชามานานพอดู แต่รู้สึกว่าผู้ใต้บังคับบัญชามักจะไม่ชอบนัก เขาว่าหย่อนในด้านต่าง ๆ บางคนว่าดุมากเกินไป บางคนว่าใจดีเกินไปก็มี บางคนว่าจู้จี้ชอบแก้หนังสือราชการของเขา ที่เขาเขียนมาก็มี บางคนว่ารักลูกน้องไม่เท่ากัน บางคนก็ว่าชอบแต่คนประจบสอพลอ บางคนก็ว่าเห็นแก่ตัว มีอะไรเอาเสียเรื่อยลูกน้องไม่ค่อยให้ บางคนก็ว่าวิชาอ่อน บางคนก็ว่าแก่วิชามากไป ความรู้แค่ ธ.บ. เท่านั้นอะไรเหล่านี้เป็นต้น สุดที่จะพรรณนาได้หมดสิ้น สุดแต่ลูกน้องเขาจะว่าเอา ผมเองก็ต้องศึกษาปรับปรุงตัวอยู่เสมอ ๆ ค่อย ๆ แก้ไขไป อะไรที่เขาว่ามากไปก็ค่อยลดลง อะไรเขาว่าน้อยไปก็เพิ่มขึ้นอีก ตามมี ตามได้ ตามสติสัมปชัญญะ เพราะบางทีมันก็เผลอตัวและชักมุมานะทำตามใจตัว ทำอะไรผิดพลาดไปแล้วก็คิดเสียใจภายหลังอยู่เหมือนกัน

ประชาชน งานที่สำคัญอีกด้านหนึ่งซึ่งสำคัญมาก คือ ประชาชน ต้องทำให้ประชาชนชอบ ทำให้ประชาชนรักใคร่นับถือ วิธีทำให้คนรักนี้ก็ไม่ใช่ง่ายนัก เพราะคนเรานานาจิตตังแล้วแต่สถานท้องที่และฐานะตลอดจนนิสัยใจคอเป็นแห่ง ๆ ไป จึงต้องศึกษาดูว่า ส่วนใหญ่ของงานที่นั้นเขาชอบอะไร อย่างไร บางแห่งชอบเป็นกันเอง บางแห่งเป็นกันเองนักไม่ได้

มักจะเข้ามาชิดชอบเพื่อหาประโยชน์ใส่ตัว หลักใหญ่ก็อยู่ที่ว่า เอาใจเขามาใส่ใจเรา เราไม่ชอบทำอะไรคนอื่นก็คงไม่ชอบอย่างนั้น ต้องจับจุดสำคัญให้ได้ ว่าในที่แห่งนั้นใครบ้างที่เขายกย่องนับถือ ต้องเข้าหาสนิทชิดชอบกับคนนั้นให้ได้ก่อนคนอื่น ๆ ก็จะพลอยเป็นกันเองไปด้วย แต่ถ้าบางแห่งมีหลายพวกหลายฝ่ายต้องระวังให้มาก ต้องเข้าทุกพวกเว้นแต่พวกทุจริตอย่าไปเข้าด้วยจะดีกว่ามีแต่ทางเสีย บางแห่งมีบุคคลคล้ายนักเลงโต มีเงิน คนเกรงกลัว แต่ไม่ใช่นับถือเพราะมีอิทธิพล พวกนี้มักไปกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองเช่น ย้ายไปใหม่ ๆ ต้องไปหาเขาก่อนแล้วจึงยกยอปอปั้นให้ต่าง ๆ จนตายใจ ทำสนิทชิดชอบแล้วใช้เอาเป็นเครื่องมือต่อไป คนจำพวกนี้ต้องตัดไม้ข่มหนามให้ลบเสียก่อน คือต้องให้เข้ามาหาเราก่อน อย่าไปหาเขาก่อนให้สมกับที่เขาคุย ไม่ได้ด้วยเล่ห์ต้องเอาด้วยกลให้สำเร็จจนได้ คบแล้วต้องระวังตัวต้องคบอย่างเหนือกว่า อย่ายอมอ่อนให้ทุกเรื่อง ต้องเอาไว้ใช้เป็นเครื่องมือต่อไปก็จะได้ผลแต่ต้องเท่ากับคบงูเห่าเหมือนกัน อีกพวกหนึ่งก็คือ พระสมภารเจ้าวัดมีอิทธิพลมาก ถ้าท่านพูดว่าเราดี ใคร ๆ ก็ว่าเป็นว่าเราดีทั้งหมด อย่าขัดใจท่าน แต่ก็ต้องสงวนท่าทีไว้เหมือนกัน

วิธีทำให้คนชอบ

ต้องศึกษาคนสำคัญ ๆ ในท้องที่นั้น ๆ ว่าใครชอบอะไรเป็นพิเศษ เขามาหาต้องพูดเรื่องนั้นให้มาก แสดงความสนใจตามเขาเสียก่อน จึงพูดเรื่องงานของเราทีหลัง หรือจะไปขอร้องใคร เรื่องอะไรก็เช่นกัน ต้องชวนเขาสนทนาเรื่องที่เขาชอบ เช่น นกเขา ไก่ ต้นไม้ ดนตรี ธัมมะธัมโม พระบูชา พระเครื่อง ฯลฯ จนเขาอารมณ์ดีแล้วจึงพูดเรื่องที่เราต้องการก็จะสำเร็จได้ ต้องจำชื่อคนให้แม่น พบปะต้องพยายามเรียกชื่อให้ถูก เรียกตำแหน่งตำบลที่อยู่ให้ได้ เขาจะเห็นว่าเราสนใจเขา ข้อสำคัญนักพัฒนาการต้องมีความเสียสละมานะ อดทน เห็นทุกข์ยากของราษฎรเหมือนทุกข์ยากของเราเอง สนใจในทุกข์ร้อนของเขาช่วยให้เต็มที่จริงจัง อย่าทุจริตต่อเขาทั้งทางกาย ใจ และทรัพย์สิน อย่าเห็นแก่ได้ อย่าละโมบโลภมาก อย่ากินแต่ของเขาของเราเก็บไว้ ต้องถึงพร้อมซึ่งการให้ตามสมควรแก่ฐานะ ต้องใช้ปากด้วยวาทศิลป์ พูดให้คนนับถือ รักใคร่ พบปะต้องรีบทักทาย เป็นผู้ใหญ่กว่าต้องไหว้

เขาก่อน หมั่นไปเยี่ยมเยียน เขามาหาเราต้องยกย่องต้อนรับ รับปากว่าจะช่วยอะไรเขาต้องสนใจและทำจริง ก่อนจะรับปากต้องคิดดูให้ดีเสียก่อนว่าจะช่วยได้จริง ถ้าจะช่วยไม่ได้อย่ารับปากให้เขาหลง แต่แล้วเราก็ไม่ช่วยจริง อย่างนี้เสียหมด ทีหลังใคร ๆ ก็จะไม่เชื่อถือ กลายเป็นคนดีแต่ปากหรือปากหวานก้นเปรี้ยว ไม่น่าคบหาสมาคมด้วย

เมื่อได้พัฒนาตัวเองในด้านให้เกิดวิชาความรู้ในหน้าที่การงานดังกล่าวข้างต้น ตลอดจนการพัฒนาตัวเอง ให้ผู้บังคับบัญชารักใคร่ในทางที่ดี (คือไม่ใช่ทางเสื่อมเช่นท่านสั่งให้ทำอะไร ถูกผิดก็ยอมทำตะบันไป แม้จะเสียหายก็ยังยอมทำ อย่างนี้ไม่ดี ในที่สุดก็จะตกดังดวงอาทิตย์เวลาเย็น ทั้งตัวเราและนายเราด้วย แล้วก็จะดูตากันปริบ ๆ แล้วรำพันว่า ไม่น่าเลยคุณไม่เตือนผมบ้างนี่) ผู้ใต้บังคับบัญชารักใคร่นับถือ (ไม่ใช่กลัวและเกลียด แต่ก็ไม่ใช่ตามใจผู้ใต้บังคับบัญชาจนเสีย) ประชาชนนิยมรักใคร่เป็นส่วนใหญ่ แล้วเท่านี้ยังไม่พอ ต้องคิดพิจารณาด้านอื่น ๆ ที่ยังบกพร่องอยู่อีกเสมอ โดยไม่เข้าข้างตัวเอง อย่าใช้วิธีมองคนอื่นด้วยตาหน้า มองตนเองด้วยตาหลัง ต้องตักน้ำใส่กะโหลกชะโงกดูเงา หรือส่องกระจกตรวจข้อบกพร่องอยู่เสมอ

ในด้านเพื่อนฝูง ญาติ ต้องให้คงต้นคงปลาย ไม่ใช่ว่าเราจะใหญ่โตเหนือเพื่อนฝูงแล้วลืมเขาเสีย ต้องหมั่นคิดถึงเรื่อง อนิจจัง อนัตตา อยู่เสมอ เพราะ "ใด ๆ ในโลกล้วนอนิจจัง" ทั้งนั้น เพื่อนฝูงที่ดี ๆ นี่แหละจะส่งเสริมเรา ตกทุกข์ได้ยากเพื่อนฝูงก็ช่วย ขาดเงินขาดทองเพื่อนฝูงก็ช่วย รอดปากเหยี่ยวปากกามาได้ก็ด้วยเพื่อนฝูงเขาแนะนำทางเรา เขานำทางเรา เขาตักเตือนว่ากล่าวจริงของเขาเราก็เชื่อ เขาไม่รักเราเขาจะมาเตือนเราทำไม แต่โดยมากคนเรามักไม่ชอบกินยาขม แม้รู้ว่ามันจะแก้ไข้หายเพราะกินยาก มันชอบกินยาหอมชนะลม เพราะกินง่ายดี แต่กินเข้าไปมากโรคก็ไม่หาย โดยมากมักตายแล "คำติคือยาขม คำชมคือยาหอม" จะเผลอตัวเลือกกินอะไรก็สุดแต่ตัวเรา

เมื่อพัฒนาเรื่องข้างต้นให้ดีขึ้นแล้ว (คงจะดีจริงน่ะ ไม่ได้แน่) ก็คิดพัฒนาในเรื่องอื่น ๆ เช่น

การปฏิบัติงานในหน้าที่ นี่ก็เป็นหัวใจสำคัญ งานของเราดีขึ้นหรือยังแข่งกับเพื่อน ๆ

เขาได้ไหม ? มีอะไรก้าวหน้าบ้างในปีนี้ มีอะไรยังถอยหลังอยู่ ทำงานได้ผลดีกว่าคนเก่าเขาบ้างหรือยัง นั่งเก้าอี้ตัวใดต้องพิจารณาเจ้าของเก้าอี้เดิมว่าเขาทำอะไรดีไว้ จะส่งเสริมทำให้ดีขึ้นไปอีก ยกย่องคนเดิมอย่าซ้ำเติมเขา เขาทำอะไรไว้บกพร่องต้องแก้ไขทำให้ดีต่อไป แต่ก็ต้องไม่ตำหนิเขา การทำงานในหน้าที่ต้องแข่งขันกันทำให้ดี เขาทำดี เราทำให้ดีกว่า เขาทำดีกว่า เราทำให้ดีที่สุด อย่าไปเอาตัวอย่างเลว ๆ มาให้รกหัวใจ โดยคิดว่าคนนั้นเขาไม่ทำงานเท่าใด แต่ได้ ๒ ขั้น เพราะเขาวิ่งเต้นดี เพราะวิ่งเต้นดีมาเหนือเมฆอย่างไรก็ช่างเขา เพราะเท่ากับเขาไปได้ชั่วคราวไม่ถาวร เขาวิ่งเต้นไปไม่ได้นานงานเขาไม่ดี เขาคงหกล้มลงกลางคัน เขามาเหนือเมฆเหยียบก้อนเมฆมา เมื่อเมฆลอยไปเขาก็หล่นตุ้บลงจมดิ่งแน่ สู้เอางานของเราให้ดีเด่น เอางานให้มันไปประจบนาย ตัวเราไม่ต้องไปก็ได้ นายดี ๆ เขาคิดกันอย่างนี้แน่ ๆ สุนทรภู่ยังเคยพูดว่า "มีวิชาเหมือนมีทรัพย์อยู่นับแสน จะตกถิ่นฐานใดคงไม่แคลน ถึงยากแค้นก็พอยังประทังตน" ถ้าเรามีวิชาดีทำงานการดี คือ นำวิชามาดำเนินงานได้ผลดี ก็นับว่าลอยตัวแล้ว คงไม่อยู่หลังใครในด้านนี้อีก แต่ต้องพัฒนามันอยู่เสมอและเรื่อย ๆ ไป อย่าหยุดยั้ง ฝรั่งเขาเรียกว่าชีวิตตั้งต้นเมื่อ ๔๐ ปีก็ยังมี และฝรั่งเขาก็เคยเขียนว่า "อายุ ๒๐ ปี ยังไม่ได้เรียนอะไร ยังไม่รู้อะไร อายุ ๔๐ ยังไม่ได้ทำอะไร อายุ ๕๐ ปี จะไม่มีอะไร (คือ เอาตัวไม่รอดแน่ ๆ)

การพัฒนาตัวเองมีหลายประการสุดแต่ว่าในตัวเราอะไรยังบกพร่อง ความประพฤติของตัวเราและครอบครัวเรา (คือภรรยา) ก็สำคัญมาก อย่าให้เกิดลักษณะที่ว่า "ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด" ได้ทีเดียวคือวิชาดี แต่ความประพฤติไม่ดี ข้อนี้ก็รู้กันอยู่ ส่วนความประพฤติของภรรยาเราก็ต้องดูให้ดีไว้ด้วยอย่าหลง เมียดีเป็นศรีแก่ตัว เมียดีช่วยเราได้มากในด้านต่าง ๆ แต่ถ้าไม่ดีก็พาเราลงเหวไปเหมือนกัน เพราะสตรีนั้น บางทีก็เข้าใจผิดง่าย ๆ นึกว่าที่ทำไปนี้พูดไปนั้นดี แต่จะเกิดผลทีหลังไม่ทันคิด เกิดขึ้นแล้วก็แก้ไขไม่ได้ ภรรยาข้าราชการใหญ่ ๆ บางคนเมื่อใครไปหา มักรีบออกมาพบพูดร้อยแปดเรื่อยเปื่อยรับปากอยากได้ของ อยากได้เงิน จะช่วยนั่นช่วยนี่ บางทีรู้มากกว่าผัว ผัวอ้าปากค้างพูดไม่ทัน เมียอย่างนี้ก็มีมากเสียด้วย บางทีก็ออกไปจุ้นจ้านตามร้านตลาดก่อหนี้สินประพฤติเสีย

บางทีก็ขึ้นมายุ่งบัญชาการบนที่ทำการ ดุข้าราชการคนโน้น จะย้ายคนนี้ ที่แตกความสามัคคีกัน เพราะภรรยามีเสียมากต่อมากแล้ว ถ้ามีอย่างนี้ต้องรีบพัฒนา แต่กลัวอย่างเดียวจะไม่รู้ จะไม่เห็น จะไม่ได้ยิน เพราะความรักทำให้เราตาบอด หูหนวกเป็นใบ้ไปได้หมด ถ้าปรากฏอย่างนี้ก็กรรมของสัตว์ และควรเตรียมหลุดเก้าอี้ได้ในไม่ช้านัก

ที่นี้เรามาคุยกันถึงเรื่องสุดท้าย คือเรื่องการสมาคมหรือการสังคม เรื่องนี้สำคัญ ถ้าเราพัฒนาตัวเองให้มีความดี ความสามารถดี ความประพฤติดีแล้วยังไม่พอ ต้องมีการสมาคมหรือการสังคม หรือสมัยนี้เขาเรียกว่า ประชาสัมพันธ์ดีอีกด้วยจึงจะดี จึงจะเรียกว่าครบ ๔ เสา ตั้งเป็นบ้านได้ (มี ๓ เสายังไม่ดีแน่) ยกตัวอย่างเรามีของดี มีสินค้าดี ถ้าโฆษณาไม่ดีใครจะไปรู้ ต้องโฆษณาให้มาก ๆ วิธีโฆษณาก็สุดแต่กาละเทศะ เช่นมีรายงาน มีสถิติผลงาน เป็นรูป เป็นภาพ มีการติดต่อชี้แจงอบรม แนะนำ เผยแพร่ ต้องให้ผู้บังคับบัญชารู้ผลงานของเราสุดแต่ทางใดจะเหมาะสม สุดแต่โอกาสใดจะเหมาะสม เราจะไปสร้างบ้านสร้างเมือง สร้างถนน บ่อน้ำ โรงเรียน พัฒนาการหมู่บ้าน ตำบล อยู่กลางป่ากลางดง ใครจะรู้ ใครจะเห็น ซึ่งก็เท่ากับไม่ได้ทำอะไรเลย ถ้าจะให้ท่านไปรู้เอง ไปเห็นเองนั้นยาก บางทีเราจบไปเสียก่อนแล้ว

สมัยนี้ ผู้บังคับบัญชาก็มีงานมาก แม้ท่านจะมี "หูอย่างอีกา อย่างอีแร้ง" ก็คงรู้เองได้ยาก เพราะอีกาอีแร้งสมัยนี้มันฉลาด มันพูดแต่ความดีของมัน เรื่องของคนอื่นไม่เกี่ยว (คือไม่เกี่ยวเฉพาะที่ดี เพราะกลัวจะดีกว่า แต่ความไม่ดีจึงจะเกี่ยว เพราะตัวมันเองจะเด่นขึ้น) แต่การสังคมก็อยู่ที่ทรัพย์ ทรัพย์ดีก็สมาคมได้ดีกว่า น้อยทรัพย์ก็อับปัญญา จงเอาอย่างขงเบ้ง กำลังทหารน้อยยังเปิดประตูเมืองตีขิม เขียนเสือให้วัวกลัว ข้าศึกตกใจหนีไปไม่กล้าสู้ คือลงทุนน้อยบ่อย ๆ ครั้ง กำไรมันก็งามเหมือนกัน บางคนก็ใช้ปากเป็นเอก แม้เลขจะโทก็ได้ผลในบางโอกาสเหมือนกัน ศิลปศาสตร์เรื่องนี้สอนยาก แล้วแต่พรสวรรค์ของใครเป็นคน ๆ ไป ไปก้นใต้ดินแล้วโผล่ขึ้นอย่างสมัยพระร่วงก็มี แต่ต้องเลือกจังหวะโผล่ให้ดี ไปก้นบนดินเกลัวจะไม่ทันเหยียบเมฆมาก็มี แล้วแต่วิธีการ เพราะสมัยนี้เป็นสมัยจรวดและปรมาณู แต่อะไร ๆ มันก็ชั่วคราว ถ้าของไม่ดีสู้ของดี คือ ธัมมะของพระพุทธเจ้าไม่ได้ เดินสายกลางไปช้า ๆ

แต่แน่นอนดีกว่า ไปเร็วแต่ไม่แน่นอน

การสังคมของคนไทยมีมากกว่าฝรั่ง ฝรั่งจะดูซึมกว่าไทย บางคนสมาคมจนเจ๊ง แต่เอาตัวไม่รอดก็มี เพราะสมาคมผิดทางหรือทางที่ไม่ดี

เขียนมาก็พอหอมปากหอมคอแล้ว จะขอยุติเพียงเท่านี้ เพราะรู้อยู่ว่าบางคนนั้นเขารู้ดี แต่เขาไม่ทำมากไป เขาทำแต่พอสถานประมาณตามลักษณะแห่งนิสัยใจคอของเขา เขายึดหลักพระพุทธเจ้าเป็นสรณะคือ "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว"

ก่อนจะจบใคร่เขียนเป็นปริศนาให้ขบคิดบ้างคือ บางคนแม้จะได้พยายามพัฒนาตัวเองตามควรแล้ว ก็ยังมีข้อบกพร่องอยู่ดังนี้ จะแก้ไขอย่างไร

๑. ผู้บังคับบัญชายังไม่ชอบ เพราะอะไร แม้จะได้ทำดีอยู่แล้วเต็มที่ ใครผิด ผู้บังคับบัญชาหรือตัวเราเอง

๒. ยังมีศัตรูอยู่ ใครผิด ศัตรูหรือตัวเอง

๓. ยังไม่ก้าวหน้าอย่างเพื่อนฝูงที่พอ ๆ กัน ใครผิด

๔. ยังมีทุกข์ร้อนอยู่ ใครผิด

๕. ยังมีหนี้สินอยู่ ใครผิด

๖. ครอบครัวยังไม่ดีพอ ใครผิด

๗. ยังไม่มีฐานะเสมอเพื่อนฝูง ใครผิด

ลองตอบดู ถ้าตอบว่าเพราะคนอื่นยังใช้ไม่ได้ ถ้าตอบว่าเพราะตัวเราเองทุกข้อ นับว่าถูกต้องและใช้ได้ เมื่อได้คำตอบที่ถูกต้องแล้ว ก็พอแนะนำว่า ต้องพัฒนาตัวเองต่อไปอีก ผลดีจะเกิดขึ้นไม่ช้าก็เร็ว

ขอเสนอสุภาษิตตอนหนึ่งเป็นวิทยาทาน ซึ่งได้มาจากคุณถนอม วิบูลมงคล สมัยท่านเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ท่านส่งมาเป็น ส. ค. ส. กุศลใดจะมีจากสุภาษิตบทนี้ ขอจงบังเกิดแก่คุณถนอม วิบูลมงคลด้วย สุภาษิตมีดังนี้

"ตนเตือนตนของตนให้พ้นผิด ตนเตือนจิตของตนได้ใครจะเหมือน ตนเตือนตนเองไม่ได้ใครจะเตือน ตนอย่าเชือนเร่งเตือนตนให้พ้นภัย"

พัฒนาการนั้นเขาทำอะไรกันบ้าง

สมัยนี้มีการพัฒนากันมากมายเหลือเกิน เราก็เป็นนักพัฒนาการกะเขาคนหนึ่งด้วยเหมือนกัน แต่บรรดานักพัฒนาการทั้งหลาย และก็มีจำนวนมากเสียด้วย ยังไม่รู้เลยว่า เขาพัฒนาการอะไรกันบ้าง เขาพูดว่า "พัฒนา ๆ" ก็ว่าตามเขาไป แต่ไม่รู้หรอกว่า เขาพัฒนาอะไรกัน ยังงี้ก็มี ฉะนั้น จึงขออธิบายความหมายของงานที่จะพัฒนากันไว้เพื่อรู้ดังต่อไปนี้

ดังได้กล่าวมาแล้วในบทนำว่า การพัฒนาท้องที่หรือการพัฒนาประเทศนั้น ความมุ่งหมายสำคัญอยู่ที่ต้องการให้ประชาชนมีฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคง ประชาชนดำรงชีพอยู่อย่างเป็นสุข กินดี อยู่ดี รวมความแล้ว ต้องพัฒนาในด้าน เศรษกิจ สังคม และท้องถิ่น ซึ่งมีความหมายดังนี้

พัฒนาเศรษฐกิจ หมายความว่า การพัฒนาการรายได้ของประชาชาติ หรือของคนแต่ละคนในชาติ ทำอย่างไรคนจึงจะมีรายได้เพิ่มขึ้นทุกปีตามส่วนของพลเมืองที่เพิ่มขึ้น วิธีการที่ทำให้คนมีรายได้สูงขึ้นนั้น ก็ได้แก่มีการผลิตมากขึ้น และคนเราทุกคนมีงานทำ รายได้ของประเทศชาตินั้นจะเท่ากับจำนวนเงินที่ราษฎรในประเทศหาได้ พูดง่าย ๆ ก็คือ ต้องส่งเสริมอาชีพของพลเมือง

พัฒนาสังคม ความหมายของพัฒนาสังคมมีอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. พัฒนาการศึกษา จัดในเรื่องการศึกษาให้มีแผนในเรื่องการศึกษาชาติให้แน่นอน

๒. พัฒนาการทางสาธารณสุข หมายถึงการป้องกันโรคและการรักษาโรคด้วยป้องกันให้คนตายน้อยลง ให้การเกิดเป็นไปโดยปกติ (ไม่ใช่ทำแต่เว็จขึ้อย่างเดียว)

๓. การสังคมสงเคราะห์ หมายถึงการสงเคราะห์ต่าง ๆ เช่น ช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัย อัคคีภัย สงเคราะห์ในเรื่องที่อยู่อาศัย

พัฒนาท้องถิ่น การพัฒนาการท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจ คือการทำให้คนในท้องถิ่นพร้อมใจช่วยเหลือกันในการบำรุงท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้า โดยมีหัวหน้าในท้องถิ่นเป็นผู้นำ

แต่การจะพัฒนาใด ๆ ก็ตาม สำคัญอยู่ที่ "คน" อย่างเดียวเท่านั้น ถ้าคนไม่ดี จะพัฒนาใด ๆ ไม่มีทางสำเร็จ การพัฒนาคนนั้นเราจะทำอย่างไร จะต้องฝึกอบรมให้เปลี่ยนจิตใจและให้มีความรู้ความชำนาญ

การฝึกอบรมคนนั้นจะไม่สำเร็จเลย ถ้าเราไม่ฝึกหรือพัฒนาตัวเราเองเสียก่อน ดังที่คุยมาให้ฟังแล้ว

สรุป

ราษฎร์ก่อ..

รัฐสาน...

คืองานพัฒนาท้องถิ่น..............................

และจะสำเร็จลงได้ด้วยดีก็ต้อง

"จงขยันหมั่นเพียร"

หลักฐานอ้างอิง

จำมาได้จาก

– คุณสมพงษ์ เกษมสิน ศส. บ. M. P. A. รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต (เกียรตินิยมดี) บรรยายในโรงเรียนนายอำเภอพนา ปีการศึกษา ๒๕๐๙

– คุณสนิท วิไลจิตร์ ธบ. รม. รองอธิบดีกรมการปกครอง ในการประชุมปลัดจังหวัดและนายอำเภอทั่วราชอาณาจักร ปี ๒๕๐๒

– คุณบุญชนะ อัตถากร หัวหน้าฝึกอบรมคณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ บรรยายในการฝึกอบรมข้าราชการ ปี ๒๕๐๓

– และคุณเมาลัย ทุวนันท์ เรื่องข้อคิดในการพัฒนาข้าราชการ จากวารสารรัฐประศาสนศาสตร์ ฉบับพิเศษ ๒๕๐๗ ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๐๙ หน้า ๔๒๕

บทความที่น่ารู้สำหรับประชาชน

รวบรวมโดย พรจันทร์ ภู่กำชัย

พยาบาล โรงพยาบาลนนทบุรี

บทความที่น่ารู้สำหรับประชาชน ซึ่งจัดรวมรวมโดยแพทยสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อพิมพ์แจกให้ประชาชนทราบทั่วกัน เพราะเป็นโรคซึ่งบั่นทอนสุขภาพของประชาชนเป็นอย่างยิ่ง และเป็นโรคซึ่งป้องกันได้ ฉะนั้นประชาชนควรมีความรู้ไว้บ้างตามสมควร เพื่อจะได้ช่วยกันลดอัตราป่วยด้วยโรคนี้ลง ซึ่งบทความต่าง ๆ เหล่านี้แพทยสมาคม ฯ ไม่สงวนลิขสิทธิในการที่ผู้ใดจะจัดพิมพ์แจกเป็นวิทยาทานให้แพร่หลายต่อไป เจ้าภาพในงานพระราชทานเพลิงศพของคุณเติม ภาแก้ว ได้พิจารณาแล้วเห็นเป็นประโยชน์ต่อปวงชนชาวไทยทั้งมวล ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ข้อหนึ่งของแพทยสมาคม ฯ

เรื่องวัณโรค

วัณโรคคืออะไร ?

เป็นโรคที่ประชาชนนิยมเรียกกันในสมัยก่อนว่า "ผีในท้อง" ปัจจุบันทราบกันดีว่าเป็นโรคติดต่อเรื้อรังชนิดหนึ่ง ซึ่งเกิดจากเชื้อจุลินทรีย์ที่มีชื่อว่า ทูเบอร์เคิลแบซิไล หรือที่เรียกชื่อย่อว่า ที. บี.

เชื้อนี้สามารถทำให้เกิดโรคกับอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกายได้ อาทิเช่น ปอด ตับ ไต ลำไส้ ผิวหนัง กระดูก ต่อมน้ำเหลือง เยื่อหุ้มสมอง และไขสันหลัง แต่อวัยวะที่พบว่าเกิดโรคนี้ได้บ่อยที่สุดก็คือปอด

วัณโรคติดต่อกันได้อย่างไร ?

แหล่งที่คอยแพร่เชื้อที่สำคัญ ก็คือคนหรือสัตว์ เช่น วัว ควาย ที่เป็นโรคนี้ คนเราอาจติดเชื้อวัณโรคได้ ๓ ทางด้วยกัน คือ

๑. ทางการหายใจ เป็นทางที่เข้าสู่ร่างกายได้ง่ายสะดวกที่สุด ถ้าผู้ป่วยไม่ระมัดระวังในการไอและจาม บ้วนเสมหะ

๒. ทางปาก โดยทางอาหาร คือจากนมของวัวที่เป็นวัณโรค จากพ่อครัวแม่ครัวที่เป็นโรคนี้ หรือจากการที่มารดาจูบปากบุตร เป็นการนำเชื้อโดยตรงได้

๓. ทางผิวหนัง ผ่านผิวหนังที่ถลอก มีบาดแผล

ฉะนั้น จะเห็นว่า มีการติดต่อได้ง่ายภายในครอบครัว เพราะถ้าสมาชิกของครอบครัวป่วยลง ก็จะแพร่เชื้อและเป็นกันหมดทั้งบ้าน จึงควรระมัดระวัง และแยกผู้ป่วยไปสถานพยาบาล จนแน่ใจว่าหายดีเสียก่อน

วัณโรคเป็นกรรมพันธุ์หรือไม่ ?

วัณโรคมิได้เป็นโรคกรรมพันธุ์ เพราะไม่เคยปรากฏว่าทารกที่อยู่ในครรภ์มารดาที่กำลังเป็นวัณโรคจะต้องป่วยด้วย เด็กจะเป็นได้ก็ต่อเมื่อคลอดแล้วคลุกคลีหรืออยู่ใกล้ชิดกับมารดา หรือบุคคลที่เป็นและอยู่ในระยะแพร่เชื้อ หากเด็กถูกแยกออกไปอยู่ต่างหาก โดยไม่ให้ปะปนผู้ป่วยเลย เด็กนั้นก็จะไม่เป็นวัณโรค

อัตราตาย

ขณะนี้อัตราตายด้วยวัณโรคลดลงมากแล้ว เพราะส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับวิวัฒนาการในด้านการรักษา เช่นได้ตรวจตั้งแต่ระยะเริ่มแรก และมียานี้โดยเฉพาะ ผู้ป่วยก็สนใจรับการรักษามากขึ้นด้วย

การควบคุมวัณโรคทำได้อย่างไร ?

๑. สำรวจและค้นหาผู้ป่วยด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามความเหมาะสม และความสามารถเท่าที่จะกระทำได้ เพื่อให้ได้การวิเคราะห์โรคที่ถูกต้อง เช่น

ก. ตรวจเสมหะหรือสิ่งขับถ่ายของคนไข้ด้วยกล้องจุลทรรศน์

ข. ใช้เอ็กซเรย์ตรวจพยาธิสภาพที่เกิดขึ้นจากโรค เช่น ปอด, กระดูก

๒. ให้การรักษาผู้ป่วยที่ตรวจพบทุกราย และจำเป็นที่จะต้องดูแลติดตามให้ได้รับ

การรักษาอยู่สม่ำเสมอ และเป็นระยะเวลานานจนกว่าจะหายหรือพ้นระยะแพร่เชื้อ

ท่านจะทราบได้อย่างไรว่าเป็นวัณโรค ?

เนื่องด้วยวัณโรคเป็นโรคเรื้อรัง ระยะฟักตัวของเชื้อก็ช้า บางรายเป็นปี ๆ ในระยะแรกอาจไม่มีอาการป่วยผิดปกติเลย อาการจะเริ่มปรากฏขึ้นทีละน้อย ๆ เช่นอ่อนเพลีย เบื่ออาหาร น้ำหนักลด ผิวหนังชื้น เจ็บหน้าอก อาจมีไข้ตอนบ่าย เหงื่อออกตอนกลางคืน อาการไอตามมาทุกราย ไอแห้ง ๆ ไม่มีเสมหะ บางรายมีโลหิตออกด้วย เหนื่อย หอบ เป็นอาการหลัง ๆ เนื่องจากมีการทำลายของเนื้อปอดมากแล้ว

เพื่อจะให้ทราบแน่นอนว่าท่านเป็นวัณโรคหรือไม่ จำเป็นต้องตรวจร่างกายเป็นประจำทุก ๆ ปี หรือเมื่อมีอาการดังกล่าวแล้ว

๑. ถ่ายภาพเอ็กซเรย์ปอด

๒. ตรวจเสมหะเพื่อหาเชื้อวัณโรค ซึ่งเป็นวิธีการที่บอกได้แน่นอนว่าเป็นหรือไม่

วัณโรครักษาหายหรือไม่ ?

รักษาหายได้ หลักการโดยใช้หลักการรักษา คือ

๑. ยา ปัจจุบันมียาใหม่ ๆ ถ้ารักษาระยะแรกก็หายได้แน่นอน โดยได้ยาตามขนาดความเหมาะสม เป็นเวลาไม่น้อยกว่า ๑๒ เดือน อย่าหยุดยา เมื่ออาการทุเลาลงอาจทำให้เชื้อดื้อต่อยา อันเป็นอันตรายอย่างยิ่ง และยานั้นจะใช้ไม่ได้ผลอีกต่อไป

๒. การผ่าตัด บางรายต้องผ่าตัดเอาส่วนของ ปอด ลำไส้ ซึ่งเป็นโรคนี้ออก โดยจะช่วยให้การรักษาได้ง่ายและเร็วเข้า

๓. อาหารจะช่วยเสริมสร้างพลานามัย และการต้านทานโรค จะช่วยให้ร่างกายสามารถต่อสู้เอาชนะเชื้อโรคได้

๔. การพักผ่อน ทั้งร่างกายและจิตใจ มีความหวัง ไม่วิตกกังวล ก็จะช่วยเสริมสร้างความแข็งแกร่งของร่างกาย สามารถเอาชนะเชื้อโรคได้

ผู้ป่วยพึงปฏิบัติตนอย่างไร ?

๑. รีบไปหาแพทย์ เพื่อรับการรักษาดังกล่าว

๒. พึงบำรุงร่างกายด้วยอาหารที่ดี ทำงานแต่พอควร หลับเป็นเวลา ทำจิตใจให้ผ่องใส

๓. พึงอยู่ในที่ ๆ มีอากาศบริสุทธิ์ และควรเป็นอากาศแห้ง เช่นตามที่สูง ๆ หรือบนดอย

๔. ควรระมัดระวังเป็นอย่างยิ่งที่จะไม่แพร่เชื้อโรคไปหาผู้อื่น เช่นปิดปากเวลาไอหรือจาม ไม่บ้วนเสมหะน้ำลายลงบนพื้น ใต้ถุนบ้าน ควรใส่กระโถน หรือกระป๋องที่มีน้ำยาฆ่าเชื้อ แยกแก้วน้ำ ถ้วยชาม ช้อนซ่อม ไม่ปะปนผู้อื่น

จะไปตรวจและรักษาวัณโรคได้ที่ไหน ?

๑. สถานตรวจโรคปอดของกรมอนามัยทุกแห่ง

๒. สถานีอนามัยชั้น ๑ ของกรมอนามัยทุกแห่ง

๓. โรงพยาบาลต่าง ๆ ทั่วราชอาณาจักร

๔. สมาคมปราบวัณโรคแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์

ปฏิบัติตนอย่างไรจึงจะปลอดภัยจากวัณโรค ?

ตามที่ได้กล่าวแล้วว่า เราไม่สามารถที่จะป้องกันไม่ให้เชื้อวัณโรคเข้าสู่ร่างกายของเราได้เลย นอกจากวิธีเดียวคือ หยุดหายใจคือตาย อย่างไรก็ดี ยังมีวิธีการอื่นอีกที่จะช่วยให้เราปลอดภัยจากโรคนี้ได้คือ

(๑) สร้างภูมิคุ้มกันวัณโรคให้กับร่างกาย ก่อนที่จะต้องออกไปเผชิญกับโรคด้วยการฉีดวัคซีน บี. ซี. จี.

(๒) บำรุงร่างกายให้มีสุขภาพดีอยู่เสมอ โดยพักผ่อนให้เพียงพอ ออกกำลังกายบ้าง และกินอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย เช่น เนื้อ นม ไข่ ถั่ว และผลไม้เป็นต้น

(๓) พึงหลีกเลี่ยงการอยู่ใกล้กับผู้ป่วยที่เป็นวัณโรค

(๔) หากมีอาการผิดปกติของร่างกายแม้เพียงเล็กน้อย ควรรีบปรึกษาแพทย์เพื่อรับการตรวจร่างกายอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง

วัคซีน บี. ซี. จี. คืออะไร ?

เป็นวัคซีนชนิดหนึ่งซึ่งใช้ฉีดเพื่อป้องกันวัณโรค โดยทำให้ร่างกายมีความต้านทานต่อเชื้อโรค

วัคซีน บี. ซี. จี. สามารถป้องกันโรคได้มากน้อยแค่ไหน ?

๑. สามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้กับร่างกายของผู้ที่ได้รับสูงถึง ๘๐ %

๒. ภูมิคุ้มกันนี้ จะเกิดภายหลังฉีดวัคซีนไปแล้วประมาณ ๑–๑½ เดือน

๓. ภูมิคุ้มกันเมื่อเกิดขึ้นแล้ว จะสามารถมีอยู่ในร่างกายได้นาน ตั้งแต่ ๘–๑๕ ปี

ควรฉีด บี. ซี. จี. เมื่อไร ?

วัคซีน บี. ซี. จี. จะให้ผลในการป้องกันวัณโรค ก็ต่อเมื่อร่างกายยังมิได้รับเชื้อวัณโรคจริง ๆ เข้าไปเท่านั้น ฉะนั้นควรฉีด บี. ซี. จี. แก่บุตรหลานเสียแต่อายุยังน้อย ๆ คือจากแรกเกิดจนถึง ๘ ขวบ

จะติดต่อเพื่อขอฉีดวัคซีน บี. ซี. จี. ได้ที่ไหน ?

๑. สถานตรวจโรคปอดของกรมอนามัยทุกแห่ง ขณะนี้มีที่พระนคร เชียงใหม่ ขอนแก่น นครราชสีมา และยะลา

๒. สมาคมปราบวัณโรคแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์

๓. ศูนย์บริการสาธารณสุข ในเขตเทศบาลนครกรุงเทพ ฯ ทุกแห่ง

๔. โรงพยาบาลศิริราช จุฬาลงกรณ์ และโรงพยาบาลเด็ก

๕. สถานีอนามัย และสำนักงานผดุงครรภ์ ของกรมอนามัยทุกแห่งในต่างจังหวัด.

เรื่องโรคมะเร็ง

ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน

๑. มะเร็งไม่ใช่โรคที่จำเป็นต้องรักษาโดยด่วน จึงนอนใจเสียกว่าจะมาถึงมือแพทย์ก็มักสายไปเสียแล้ว

๒. ความผิดปกติบางอย่าง เช่นเป็นตุ่มเป็นก้อนที่ผิวหนังหรือนม, เลือดระดูที่ออกกระปริดกระปรอย, เสียงแหบ, หรือแผลเรื้อรัง เหล่านี้ ไม่นึกว่าจะเป็นอาการของมะเร็ง จึงมิได้ไปปรึกษาแพทย์

๓. ไม่เข้าใจว่าโรคมะเร็งมีมากมายหลายชนิด

๔. เชื่อว่ามะเร็งอาจรักษาหายได้ด้วยยาสมุนไพร หรือวิธีทางไสยศาสตร์ เป็นเหตุให้หลงไปรักษาผิด เสียทั้งเงินและเวลา และที่น่าเสียดายที่สุดก็คือต้องเสียชีวิตของตนเอง

๕. เชื่อว่าโรคมะเร็งรักษาไม่หาย ผู้ป่วยที่ได้รับการวินิจฉัยว่าเป็นมะเร็งจึงมีความรู้สึกเสมือนหนึ่งต้องคำพิพากษาประหารชีวิต ทำให้เพิ่มความทุกข์และทรมานจิตใจ

ความเข้าใจที่ถูกต้อง

(๑) มะเร็งเป็นโรคที่ต้องการการรักษาอย่างรีบด่วน ถึงแม้จะไม่ด่วนมากอย่างโรคไส้ติ่งอักเสบอย่างเฉียบพลัน ที่จำเป็นต้องผ่าตัดทันที ก็ไม่ควรปล่อยเวลาให้ล่วงเลยไปเป็นสัปดาห์ เปรียบเหมือนไฟที่ไหม้ลามเลียหมายเอาชีวิต ควรจะรีบพิชิตเสียแต่ต้นมือ

(๒) ความผิดปกติบางอย่างที่กล่าวข้างต้น อาจเป็นอาการเตือนของโรคมะเร็งหรือโรคอื่นก็ได้ ซึ่งแพทย์เท่านั้นที่จะวินิจฉัยแยกโรคได้ถูกต้อง จึงควรปรึกษาแพทย์

(๓) โรคมะเร็งมีมากกว่าร้อยชนิด มีลักษณะและอาการแตกต่างกันออกไป จึงอาจคล้ายคลึงกับโรคอื่น ถึงกับทำให้เกิดการเข้าใจผิดได้ง่าย แม้แต่แพทย์เองก็ต้องอาศัยการตัดชิ้นเนื้อมาตรวจด้วยกล้องจุลทัศน์จึงจะทราบได้ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ควรหรือที่จะด่วนวินิจฉัยโรคด้วยตนเอง หรือเชื่อคำกล่าวอ้างของผู้ที่มิใช่แพทย์

(๔) ยาที่ใช้รักษาโรคนี้มีมาก แต่ก็ไม่ได้ผลร้อยเปอร์เซ็น การฉายแสงต้องกินเวลา

เป็นเดือน ๆ กว่าจะหาย แต่ก็ได้ผลดีกว่ายาดังกล่าว

(๕) มะเร็งบางตำแหน่ง ถ้าได้รับการรักษาเสียแต่ในระยะต้น อาจรักษาให้หายเด็ดขาดได้ถึง ๘๐–๙๐ % เช่นมะเร็งของปากมดลูก ของผิวหนัง เต้านม กล่องเสียง ริมฝีปาก และกระพุ้งแก้ม เป็นต้น

มะเร็งคืออะไร ?

มะเร็งเป็นเนื้องอกชนิดร้าย เนื้องอกมี ๒ ชนิดคือ

๑. เนื้องอกชนิดไม่ร้าย

๒. เนื้องอกชนิดร้าย

เนื้องอกชนิดไม่ร้าย เป็นก้อนเนื้องอกโตช้า มีขอบเขตหรือเปลือกหุ้มชัดเจน ไม่ลุกลามหรือแพร่กระจายไปที่อื่น ได้แก่หูด ถุงน้ำของรังไข่ เนื้องอกของกล้ามเนื้อมดลูก เนื้องอกของไขมัน เป็นต้น

เนื้องอกชนิดร้ายหรือมะเร็ง เป็นก้อนโตเร็ว ไม่มีขอบเขตชัดเจน แผ่และลุกลามแทรกเข้าไปในเซลล์ดี ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง เบียดและแพร่กระจายเข้าไปในหลอดเลือดและหลอดน้ำเหลือง ไปเจริญเติบโตยังอวัยวะอื่น ๆ ได้ เช่นมะเร็งที่นมหรือปากมดลูก กระจายไปที่กระดูก, ปอด, ตับ, สมอง เป็นต้น ทำให้ผู้ป่วยทรุดโทรมและถึงแก่ความตายในที่สุด

มะเร็งติดต่อได้หรือไม่ ?

ในภาวะปกติ มะเร็งไม่สามารถติดต่อได้ ไม่ว่าจะโดยทางหายใจ ทางปาก หรือทางผิวหนัง ฉะนั้นผู้ที่พยาบาลผู้ป่วยมะเร็ง หรือมีผู้ป่วยอยู่ในบ้าน จึงไม่ควรวิตกในเรื่องการติดโรค

สาเหตุของโรคมะเร็ง

(๑) มะเร็งมีมากมายหลายชนิด แต่ละชนิดหรือแต่ละกลุ่มอาจจะมีสาเหตุที่ทำให้เกิดขึ้นแตกต่างกันไปได้

(๒) กรรมพันธุ์ มะเร็งนั้นเกิดขึ้นจากเซ็ลล์ธรรมดา ซึ่งอาจจะตั้งต้นจากเซ็ลล์เพียง

เซ็ลล์เดียว แล้วมีการผิดปกติ ทำให้เกิดโรคนี้ได้โดยกรรมพันธุ์

(๓) ไวรัส เป็นเชื้อที่เล็กที่สุด ที่ต้องมองเห็นด้วยกล้องจุลทัศน์อีเล็คตรอน เชื้อเจริญได้ในเซ็ลล์ เช่นเชื้อของหัด, คางทูม, ผีดาษ เป็นต้น ได้มีผู้พบว่าไวรัสเป็นสาเหตุของก้อนมะเร็งในไก่ กระต่ายป่า ในหนู และในลิง เชื้อไปทำลายเซ็ลล์กลายเป็นมะเร็งไป

บุหรี่และไอเสีย ปรากฏว่าผู้ที่สูบบุหรี่มากกว่า ๒๐ มวนต่อวันอยู่เป็นเวลานานปี มีโอกาสเป็นมะเร็งของปอดได้มากกว่าผู้ที่ไม่สูบถึงแปดเท่า และผู้ที่อยู่ในเมืองที่มีไอเสียจากรถยนต์ เครื่องยนต์ และโรงงานมาก จะมีโอกาสเป็นมะเร็งของปอดบ่อยกว่าผู้ที่อยู่ในชนบทเกือบเท่าตัว

(๔) ฮอร์โมน มะเร็งบางชนิดเจริญเติบโตได้โดยอาศัยฮอร์โมน เช่นมะเร็งของนม ต่อมลูกหมาก และของต่อมธัยรอยด์ เป็นต้น ถ้าทำให้ขาดฮอร์โมนเสีย จะทำให้มะเร็งนั้นหยุดเจริญหรืออาจยุบหายไปก็ได้ เช่นมะเร็งของนม ถ้าตัดออก รังไข่ออก หรือฉายรังสีรังไข่หยุดทำงาน หรือโดยฉีดฮอร์โมนเพศชายเข้าไปลบล้าง จะทำให้เซ็ลล์มะเร็งของนมหยุดเติบโต หรือเล็กลงได้ ต่อมลูกหมากก็โดยรักษาด้วยการฉีดฮอร์โมนเพศหญิงเป็นต้น

(๕) การถูกรบกวนบ่อย ๆ เช่นในรายที่ฟันเก หรือใส่ฟันปลอมที่ไม่เหมาะ ทำให้เหงือกกระพุ้งแก้มเป็นแผล อาจทำให้เกิดมะเร็งตรงนั้นได้ หรือในรายปากเปื่อย ปากมดลูก โปลิปส์ ในรูจมูก หรือลำไส้ใหญ่เหล่านั้น ก็พบว่ามีหลายรายที่กลายเป็นมะเร็งได้ในภายหลัง

มะเร็งชอบเป็นที่อวัยวะใดบ้าง ?

มะเร็งเป็นได้กับอวัยวะทุกแห่งทั่วร่างกาย แต่อาจพบได้มากน้อยผิดกัน ตามสถิติของทางโรงพยาบาลศิริราช พบว่า ตำแหน่งที่ชอบเป็นมะเร็งมีดังนี้

- โพรงปาก
- กล่องเสียง
- ปอด
- ตับ
- ลำไส้
- ปากมดลูก และตัวมดลูก

- นม
- หลอดและกระเพาะอาหาร
- ผิวหนัง
- เนื้อ เยื่อและกระดูก

มะเร็งที่เป็นกันมากในประเทศไทยเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่เป็นมะเร็งที่มีโอกาสรักษาให้หายในระยะแรกเป็นส่วนมาก เมื่อผู้ป่วยสนใจในอาการของมะเร็ง และรีบมาหาแพทย์เสียแต่ในระยะต้นแล้ว ประเทศไทยมีโอกาสที่จะลดอัตราตายจากโรคนี้ได้ถึง ๕๐ %

มะเร็งมีอาการเตือนในระยะต้นอย่างไร ?

อาการนำของมะเร็งในระยะเริ่มเป็น คือ

๑. เป็นตุ่มหรือก้อนที่ผิวหนัง นม หรือที่อื่น ๆ

๒. เลือดระดูที่ออกกระปริดกระปรอย

๓. เป็นแผลเรื้อรังไม่รู้จักหาย

๔. หูดหรือไฝที่โตเร็วผิดปกติ

๕. ท้องอืด อาหารไม่ย่อย กลืนลำบาก

๖. เสียงแหบ หรือไอเรื้อรัง

๗. การเปลี่ยนแปลงในการถ่ายอุจจาระที่ผิดปกตินิสัย

อาการต่าง ๆ ไม่ใช่จะเป็นมะเร็งเสมอไป ฉะนั้นควรรีบไปหาแพทย์ให้ตรวจเสียโดยด่วน

ควรปฏิบัติตนอย่างไรเมื่อมีอาการสงสัยว่าเป็นมะเร็ง ?

เมื่อท่านมีอาการอย่างหนึ่งอย่างใดที่สงสัยว่าอาจจะเป็นมะเร็ง โปรดอย่านิ่งนอนใจหรือเก็บความสงสัยไว้คนเดียว ควรรีบไปหาแพทย์ เพื่อคลี่คลายความสงสัยให้กระจ่างไป และจะได้รับการรักษาที่เหมาะสมทันที ดีกว่าจะปิดบังอาการไว้ แล้วหายามารักษาเอาเอง เพราะยิ่งนานวันโอกาสหายก็น้อยเข้าทุกที อย่ามัวหลงเชื่อคำโฆษณาที่ไม่ใช่แพทย์ หรือผู้แสดงตนว่ามีคุณวุฒิพิเศษ และมียารักษามะเร็งได้ แต่ด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ผู้ป่วยมักหลงเชื่อรักษาตัวอยู่เป็นเวลาหลายเดือน จนแน่ใจว่าไม่หายแน่แล้วจึงมาโรงพยาบาล

อาการโรคก็กำเริบมากขึ้นเสียแล้ว จึงเป็นเรื่องที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง ที่ต้องเสียชีวิตไปเพราะความเขลาและความไม่รู้

มีวิธีตรวจทางห้องทดลองใหม่ ๆ ที่จะช่วยให้พบมะเร็งในระยะต้นหรือไม่ ?

การตรวจในห้องทดลองที่ให้ผลมากในเวลานี้ คือ

๑. เอ็กซเรย์ปอด เพื่อตรวจหามะเร็งของปอด
เอ็กซเรย์ ระบบทางเดินอาหาร, กระเพาะอาหาร, และลำไส้ เพื่อตรวจหามะเร็ง

๒. ตรวจโดยใช้กล้องขยาย หรือกล้องถ่ายรูป สอดเข้าไปตรวจภายในกล่องเสียง หลอดลม, กระเพาะอาหาร

๓. ตรวจด้วยกล้องจุลทรรศน์ โดยการตัดชิ้นเนื้อเล็ก ๆ มาตรวจ ถ้าสงสัยว่าเป็นมะเร็งของเม็ดเลือด ก็ต้องเจาะเอาเลือดหรือไขกระดูกมาตรวจ จะเป็นวิธีที่ให้ผลแน่นอน

๔. การตรวจดูเสมหะ, น้ำย่อยจากกระเพาะอาหาร, น้ำเมือกจากช่องคลอดหรือปากมดลูก โดยวิธีย้อมสีแล้วตรวจดูเซ็ลล์ด้วยกล้องจุลทรรศน์ เป็นวิธีที่ให้ประโยชน์มาก เพราะทำได้สะดวกและตรวจผู้ป่วยจำนวนมาก ๆ ได้

ข้อแนะนำในการป้องกันโรคมะเร็งบางชนิด

เนื่องจากสาเหตุที่ช่วยทำให้เกิดมะเร็งได้มีหลายชนิด บางชนิดก็ป้องกันได้ ฉะนั้นถ้าปฏิบัติตาม ก็จะลดอัตราการเกิดมะเร็งได้แน่นอน มีหลักดังนี้

๑. รักษาอนามัยของฟันและปากให้ถูกต้อง ถ้ามีฟันผุ ฟันเก หรือแผลในปาก ควรรีบหาแพทย์ทำการรักษาทันที อย่าทิ้งไว้

๒. ควรรักษาอนามัยอวัยวะเพศให้สะอาด โดยเฉพาะเพศชาย หนังหุ้มปลายร่นเข้าไม่ได้ ควรให้แพทย์ตัดหนังออกเสีย เพราะปรากฏว่า ผู้ป่วยชายไทยที่เป็นมะเร็งที่องคชาติเกือบร้อยเปอร์เซ็นต์ มีหนังหุ้มปลายร่นเข้าไม่ได้ มะเร็งที่ปากมดลูกของหญิงก็พบมากเช่นกัน

๓. อย่าซื้อยารักษาโรคผิวหนังกินเองโดยแพทย์ไม่ได้สั่ง เพราะยารักษาโรคผิวหนัง

บางชนิด มีส่วนผสมของสารหนูอยู่ด้วย

๔. ควรเลิกสูบบุหรี่ หรือสูบให้น้อยลง

๕. การรักษาสุขภาพและอนามัยให้สมบูรณ์

๖. อายุตั้งแต่ ๓๕ ขึ้นไป ควรให้แพทย์ตรวจร่างกายอย่างน้อยปีละครั้ง สำหรับหญิงควรตรวจเต้านมด้วย

การรักษาโรคมะเร็งในสมัยปัจจุบัน

มะเร็งหลายชนิดที่แพทย์รักษาให้หายได้ เช่นมะเร็งของผิวหนัง ปากมดลูก นม ริมฝีปาก ในโพรงปาก กล่องเสียง และกระเพาะปัสสาวะ เป็นต้น ถ้าผู้ป่วยมาแต่ระยะแรก โดยถือหลักการสำคัญอยู่ที่

๑. การวินิจฉัยโรคที่ถูกต้องในระยะที่เริ่มเป็น

๒. ได้รับการรักษาที่ถูกต้อง

วิธีการรักษา

๑. โดยการผ่าตัด

๒. โดยการฉายรังสีเอ๊กซ์, โคบอลท์, ราเดียม หรือสารกัมมันตรังสีอย่างอื่น

๓. โดยทางยา

ในการรักษาจริง ๆ นั้น แพทย์จะวางแผนการรักษาเป็นราย ๆ ไป ให้การรักษาที่เหมาะที่สุด เพราะบางรายต้องรักษาโดยการผ่าตัดก่อนแล้วฉายแสงรังสีตาม หรือฉายรังสีก่อนแล้วจึงผ่าตัด บางรายต้องรักษาทางยาร่วมกับการผ่าตัด หรือรังสีด้วยเป็นต้น

ยารักษาโรคมะเร็งบางชนิด

ในปัจจุบันนี้ค้นพบหลายอย่าง โดยการทดลองในสัตว์และในคนแล้วว่า มีคุณสมบัติที่จะทำลายเซ็ลล์ของมะเร็งได้จริง ซึ่งเป็นการช่วยให้โรคบรรเทาลง ดังนั้นการใช้ยาจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องให้แพทย์สั่ง และอยู่ในความดูแลของแพทย์โดยใกล้ชิด ขออย่าได้ไปซื้อใช้เองเป็นอันขาด.

ทุกอย่างท่านว่าไว้ อย่าประมาท
กันก่อนย่อมฉลาด กว่าแก้
รีบกำจัดมะเร็งอาจ หายด่วน พลันนา
มัวชักช้าแน่แท้ ชีพไร้ความหมาย

ผีบุญ–ผีบาป

วีระยุทธ อุหธา
กองผู้กวิชาชีพกรมราชทัณฑ์ กระทรวงมหาดไทย

ในงานพระราชทานเพลิงศพปลัดเติม ภาแก้ว ร.อ. เพิ่มศักดิ์ ภาแก้ว ผู้น้อง ได้มาปรารภกับผม ใคร่จะได้เรื่องอะไรไปลงพิมพ์ในหนังสือแจกเป็นอนุสรณ์ แก่แขกและญาติมิตรที่มาในงาน สุดแต่จะเห็นสมควรเธอว่าอย่างนั้น

บรรดาอำเภอที่ขึ้นกับจังหวัดอุบลราชธานี อำเภอตระการพืชผลมีอาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาลกว่าอำเภออื่น ๆ กว่า ๒๐ ตำบล มีตำบลหนึ่งชื่อตำบลสะพือ ห่างจากที่ว่าการอำเภอไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ ๓๐๐ เส้น ขณะที่นายเติม ภาแก้ว เป็นปลัดอำเภออยู่ ก็คงจะได้ออกไปตรวจท้องที่เพื่อบำบัดทุกข์ บำรุงสุข ตามหน้าที่มาแล้ว เป็นตำบลที่มีประวัติเกี่ยวกับสถานการณ์บ้านเมืองในอดีต เมื่อ ๖๗ ปีล่วงมาแล้ว เป็นแดนสมรภูมิที่กองทหารของชาติ ได้กรีฑาทัพไปปราบปรามผู้ก่อการร้าย คือผีบุญผีบาปมาแล้วจนสิ้นซาก นำความร่มเย็นสงบสุขมาสู่บ้านเมือง เมื่อเด็ก ๆ ผมเคยได้ยินผู้เฒ่าผู้แก่เล่าถึงเหตุการณ์นี้ ให้ฟังเป็นที่น่าตื่นเต้นระทึกใจมาก่อนแล้ว เมื่อได้มาอ่านพบในนิทานโบราณคดีซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ องค์ปฐมเสนาบดี กระทรวงมหาดไทย พระบิดาแห่งการปกครอง ได้ทรงนิพนธ์เป็นนิทานโบราณคดีไว้ เมื่อ ๖๐ ปีเศษมาแล้ว ทำให้คิดถึงปลัดเติม ภาแก้ว ผู้ล่วงลับ และเห็นเป็นเรื่องที่เหมาะสม จึงได้อัญเชิญมา เพื่อท่านจะได้อ่านศึกษาหาความรู้และเปรียบเทียบกับสถานการณ์ปัจจุบัน ซึ่งถูกแทรกซึมจากฝ่ายคอมมิวนิสต์ในดินแดนภาคอีสาน รัฐบาลต้องตั้งกองกำลังเข้าปราบปราม ให้นามพวกนี้ว่า "ผู้ก่อ-การร้าย" จนได้ผลดีเช่นเดียวกัน แต่ได้โปรดเข้าใจด้วยว่า สภาพการบ้านเมืองในขณะโน้นกับปัจจุบันแตกต่างกันมาก เพราะการคมนาคมก็ดี อาวุธยุทธภัณฑ์และผู้คนก็ดี ย่อมแตกต่างกันไปตามกาลเวลา

หากความดีจะเกิดจากการนี้แม้แต่นิดหนึ่ง ผมขออุทิศส่วนกุศลความดีนั้นแด่คุณปลัดเติม ภาแก้ว ผู้ล่วงลับ เรื่องมีว่า:–

เมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๔๓ มีลายแทง (คือใบลานจารหนังสือ) เกิดขึ้นทางเมือง ริมแม่น้ำโขง จะเริ่มมีในแดนฝรั่งเศส (อินโดจีนฝั่งลาว) หรือแดนไทย และใครเป็นผู้คิดทำขึ้นสืบก็ไม่ได้ความ หนังสือในลายแทงนั้น เป็นคำพยากรณ์ว่า ถึงกลางเดือน ๖ ปีฉลู (พ.ศ. ๒๔๔๔) จะเกิดเภทภัยใหญ่หลวง เงินทองทั้งปวงจะกลายเป็นกรวดทราย ไปหมด ก้อนกรวดในหินแลง (หินแห่) จะกลับเป็นเงินทอง หมูก็จะกลายเป็นยักษ์ขึ้นกินคน แล้วท้าวธรรมิกราชผีบุญ (ผู้มีบุญ) จะมาเป็นใหญ่ในโลก ใครอยากจะพ้นภัยก็ให้คัดลอกบอกความตามลายแทงให้รู้กันต่อ ๆ ไป ใครอยากจะมั่งมีก็ให้เก็บกรวดหินแลงรวบรวมไว้ให้ท้าวธรรมิกราชชุบเป็นเงินเป็นทอง ถ้ากลัวตายก็ให้ฆ่าหมูเสียก่อนกลางเดือน ๖ อย่าให้ทันมันกลายเป็นยักษ์ พวกราษฎรชาวลานช้างพากันหวั่นหวาด ก็บอกเล่าเลื่องลือกันแพร่หลายไปในมณฑลอีสาน ตลอดจนถึงมณฑลอุดร และมณฑลนครราชสีมา แต่พนักงานปกครองเห็นว่า เป็นคำของคนโง่ เล่าลือกันไปพักหนึ่งแล้วก็คงจะเงียบหายไปเอง ก็ไม่ทำอย่างไร สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพซึ่งเป็นเสนาบดีทรงทราบข่าว ทรงเห็นเช่นนั้นจึงเฉยเสีย แต่คำพยากรณ์ไม่เงียบไปดังที่ทรงคาด ตกถึงตอนปลายปีชวดก็ปรากฏว่ามีพวกราษฎรตามเมืองต่าง ๆ ในมณฑลอีสาน พากันไปเก็บกรวดที่ตามเนินหินแลงในเมืองเสลภูมิมากมายเกลื่อนกลุ้ม และเกิดข่าวว่าราษฎรเหล่านั้นพูดกันว่า พอถึงเดือน ๖ จะฆ่าหมูที่เลี้ยงไว้ให้หมด พนักงานปกครองก็เกิดลำบาก จะจับกุมตัวผู้กระทำผิด ก็ไม่มีใครเป็นผู้ยุยงส่งเสริมราษฎร เป็นแต่กลัวกันไปเอง ก็ได้สั่งกำนันผู้ใหญ่บ้านให้ชี้แจงห้ามปรามว่าอย่าให้เชื่อถือคำทำนายนั้น มีผลเพียงทำให้คนหยุดเก็บกรวดที่เมืองเสลภูมิ แต่ไม่สามารถจะให้คนหายหวาดหวั่นได้ ในไม่ช้าก็มีคนตั้งตัวเป็นผู้วิเศษขึ้นในเมืองมณฑลอีสาน ตามคำของคนที่ได้เคยพบตัวว่าเป็นคนพื้นเมืองนั้นเอง เดิมจะชื่ออะไรและเป็นคนเมืองไหนสืบไม่ได้ความจนแล้ว แต่เห็นจะเป็นคนเคยบวช จึงถนัดใช้คาถาอาคมเสกเป่าให้คนนับถือ ในชั้นแรกก็ทำตัวเป็นแต่คนจำศีลภาวนานุ่งขาวห่มขาว ไปถึงไหนก็บอกราษฎรว่า จะมีเหตุร้ายแรงดังคำในลายแทงให้ระวังตัว ฝ่ายราษฎรหวาดหวั่นกันอยู่แล้ว ครั้นเห็นคนจำศีลแปลกหน้ามา ก็สำคัญว่าทรงคุณวิเศษ พากันเข้าไปขอให้ช่วยป้องกันภัย ผู้วิเศษนั้นก็เสก

คาถาอาคม รดน้ำมนต์ให้ตามประสงค์ ข่าวที่มีผู้วิเศษรับจะช่วยป้องกันภัย รู้ไปถึงไหนก็มีราษฎรที่นั่นพากันไปหา โดยประสงค์ก็เพียงจะขอให้เสกเป่ารดน้ำมนต์ให้ก็มี ที่นึกว่าเป็นท้าวธรรมิกราชผีบุญมาบำรุงโลก เลยสมัครเข้าเป็นพรรคพวกติดตามผู้วิเศษนั้นก็มี ผู้วิเศษไปทางไหนหรือพักอยู่ที่ไหน พวกชาวบ้านก็รับรองเลี้ยงดู เลยเป็นเหตุให้มีคนเข้าเป็นสมัครพรรคพวกมากขึ้นโดยลำดับ เมื่อผู้วิเศษนั้นเห็นว่ามีคนนับถือกลัวเกรงมาก ก็เลยแสดงตนโดยเปิดเผยว่า เป็นท้าวธรรมิกราชผีบุญที่จะมาดับยุคเข็ญตามคำพยากรณ์

เวลานั้น กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ทรงดำรงตำแหน่งข้าหลวงต่างพระองค์สำเร็จราชการมณฑลอีสานอยู่ ณ เมืองอุบล มีทหารชาวกรุงเทพ ฯ อยู่ด้วยสัก ๒๐๐ คน นอกจากนั้นเป็นทหารชาวเมืองฝึกหัดขึ้น รวมทหารทั้งหมดไม่ถึง ๕๐๐ คน เมื่อแรกทรงทราบว่า มีผู้ตั้งตัวเป็นท้าวธรรมิกราชผีบุญ คาดว่าจะเป็นแต่คนคิดหากินด้วยการหลอกลวงราษฎร จึงตรัสสั่งให้นายร้อยเอก หม่อมราชวงศ์ร้าย คุมทหารชาวเมืองหมวดหนึ่ง ไปเอาตัวผีบุญเข้ามายังเมืองอุบล หม่อมราชวงศ์ร้ายไปพบผีบุญ อยู่กับพรรคพวกที่บ้านแห่งหนึ่งจะเป็นที่แขวงเมืองไหนในมณฑลอีสาน พระองค์ท่านทรงจำไม่ได้ ห่างเมืองอุบลทางสักสองสามวัน หม่อมราชวงศ์ร้ายเข้าไปในบ้าน เห็นผีบุญนั่งอยู่บนเรือนก็กวักมือเรียกให้ลงมาหา แต่ผีบุญกลับถลึงตาชี้หน้าหม่อมราชวงศ์ร้าย ๆ เหลียวหลังกลับมาสั่งพวกทหารให้เข้าไปจับ แต่พวกทหารชาวเมืองกลัวผีบุญวิ่งหนีไปเสียหมดแล้ว หม่อมราชวงศ์ร้ายเหลือแต่ตัวคนเดียวก็ต้องหนีเอาชีวิตรอดกลับมา ผีบุญก็เลยกำเริบสั่งให้พรรคพวกรวบรวมผู้คนหาเครื่องศัสตราวุธเข้ากันเป็นกองใหญ่ ว่าจะยกมาเอาเมืองอุบลเป็นที่ตั้งตัว ใครไม่ยอมมาด้วยก็จะให้ฆ่าเสีย พวกผีบุญก็กลายเป็นกบฏขึ้นแต่นี้ไป เวลานั้นกรมหลวงสรรพสิทธิ ฯ ก็ยังทรงพระดำริว่า ถ้าให้มีทหารชาวกรุงเทพ ฯ กำกับพวกทหารชาวเมืองคงจะรบพุ่งพอปราบพวกผีบุญได้ จึงโปรดให้ทหารกรุงเทพ ฯ หมวดหนึ่งนำทหารหัวเมืองกองร้อยหนึ่งยกออกไป ไปพบพวกผีบุญห่างเมืองอุบลทางสัก ๒ วัน แต่คราวนี้พวกผีบุญเตรียมตัวมาจะรบ เขาเล่าว่าตัวผีบุญนุ่งขาวห่มขาวเดินประนมมือเสกเป่ามากลางไพร่พล พอปะทะกับทหาร พวกผีบุญก็เข้ามารบก่อน รบกันได้หน่อยหนึ่งพวกทหารชาวเมืองก็แตกหนีผีบุญอีก ทหารกรุงเทพ ฯ เหลืออยู่น้อยตัว

ก็ต้องล่าถอย พวกผีบุญชนะทหารครั้งนี้ เลยได้คนเข้าสมัครพรรคพวกมากขึ้น รวมกัน ราวกว่า ๑,๐๐๐ คน ยกตรงมายังเมืองอุบล ว่าจะมาปลงพระชนม์กรมหลวงสรรพสิทธิ-ประสงค์เสียก่อนแล้วจึงจะนั่งเมือง แต่กรมหลวงสรรพสิทธิ ฯ ท่านพระทัยเย็น ไม่หวาดหวั่นครั่นคร้ามแต่อย่างไร คราวนี้ตรัสสั่งให้ใช้แต่ทหารกรุงเทพ ฯ ราวสัก ๑๐๐ คนเศษ มีปืนใหญ่อย่างสำหรับใช้บนเขาด้วย ๒ กระบอก ให้นายร้อยเอกหลวงวิชิตสรการ (จิตร) ซึ่งเคยเป็นนายทหารปืนใหญ่อยู่แต่ก่อน เป็นผู้บังคับการคุมกำลังไปรบพวกผีบุญ หลวงวิชิตสรการไปเลือกได้ชัยภูมิที่ตำบลบ้านสะพือ (สะพือ) ห่างเมืองอุบลไปทางวันหนึ่ง ที่ตรงนั้นทางเดินเข้ามาเมืองอุบลเป็นย่านตรง สองข้างเป็นป่าไม้ทึบ เหมือนต้องเดินมาในตรอก หลวงวิชิตสรการให้ทหารตั้งซุ่มอยู่ในป่าตรงหัวเลี้ยว และตั้งปืนใหญ่บรรจุกระสุนปลายซ่อนไว้ในซุ้มต้นไม้ หมายยิงตรงไปในตรอกนั้น ถึงวันที่ ๔ เมษายน พ. ศ. ๒๔๔๔ พวกผีบุญยกมาถึงบ้านสะพือ หลวงวิชิตสรการให้ทหารปืนเล็กหมวดหนึ่ง ออกขยายแถวยิงเหมือนอย่างว่าจะต้านทาน แล้วให้ทำท่าล่าถอยล่อพวกผีบุญให้ตามมาในทางตรอก พอเข้าทางปืน หลวงวิชิตสรการก็ให้ยิงปืนใหญ่ พวกทหารที่ไปด้วยเขามาเล่าว่ายิงนัดแรกตั้งศูนย์สูงนัก ลูกปืนข้ามหัวไป พวกผีบุญก็ยิ่งกำเริบพากันเต้นแร้งเต้นกาอวดเก่งต่าง ๆ แต่ยิงนัดที่ ๒ ถูกพวกที่มาข้างหน้าหัวเด็ดตีนขาดล้มตายลงระเนระนาด พวกที่มาข้างหลังก็หยุดชะงัก ยิงซ้ำนัดที่ ๓ · ๔ ถูกพวกนั้นตายเป็นจุณวิจุณไป พวกผีบุญที่เหลืออยู่ก็แตกหนีเอาชีวิตรอดไม่มีใครต่อสู้ ทหารไล่จับเอาตามชอบใจ แต่นั้นมาพวกมณฑลอีสานก็สิ้นกลัว ถ่อยกันจับพวกผีบุญในไม่ช้าก็ราบคาบ คำพยากรณ์ก็เงียบหายไปด้วยกัน แต่ท้าวธรรมิกราชผีบุญตัวการ มีผู้เห็นเพียงเมื่อเดินเสกเป่ามากลางพล จะถูกปืนตายเมื่อรบกับทหาร หรือจะหนีรอดไปได้ หรือกรมหลวงสรรพสิทธิ ฯ จะตามจับตัวได้เมื่อภายหลัง พระองค์ท่านไม่ทราบแน่ กรมหลวงสรรพสิทธิ ฯ ท่านส่งแต่มงกุฎของผีบุญเข้ามากรุงเทพ ฯ เป็นหมวกหนีบสักหลาด สีแดง ขอบสีขาบ มีไหมทองปักเป็นลาย พิจารณาดูเหมือนจะเคยเป็นหมวกของคนอื่นใช้แล้ว ท้าวธรรมิกราชจึงได้มาทำเป็นเครื่องยศ พระองค์ท่านผู้ทรงนิพนธ์เรื่องนี้จึงได้จัดส่งเครื่องยศของผีบุญผีบาปไปเก็บไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ซึ่งขณะนี้จะยังมีอยู่หรือไม่ก็ไม่ทราบ.

หมายเหตุ: - จากนิทานที่ ๑๗ เรื่องผีบุญ ในหนังสือสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และงานปกครองของพระองค์.

บทความเรื่องอยู่ทำอะไร

โดย นายมงคล มลูชาติ

กราววูด

"ท่านอยู่ทำอะไร" ดูเป็นคำถามที่แกล้งถาม บางท่านอาจจะไม่ตอบ แต่คำถามต้องการคำตอบ ผู้ที่ตอบคำถามได้มากที่สุดเป็นคนฉลาด ผู้ที่ตอบไม่ได้เป็นคนปัญญาอ่อน ผู้ที่ไม่อยากตอบเป็นคนดื้อคำตอบในคำถามนี้ สำหรับคำตอบจะพึงมีขึ้น แม้จะขัดกับความเห็นของบางท่านที่เห็นว่าโลกของเราเจริญเพียงพอแล้ว ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องศาสนาหรือแก้ศาสนาตามชอบใจ ศาสนาเป็นเรื่องเหลวไหลเหมาะสำหรับคนป่าเถื่อน เดี๋ยวนี้เราเป็นคนเจริญมีอารยธรรมไม่เห็นมีความสำคัญอะไร ? ตามความเห็นนี้ จะถูกหรือผิดอย่างไร ท่านผู้อ่านย่อมทราบได้ดีอยู่แล้ว เหตุนั้นผู้เขียนจักของดไว้ เพราะเป็นคนดื้อคำตอบในคำถามนี้

อยู่ทำอะไร ? เป็นชื่อหรือหัวข้อของบทความนี้ ซึ่งผู้เขียนกำหนดขึ้นเอง ส่วนใหญ่เป็นธรรมะ เพราะโลกขาดธรรมะไม่ได้ เมื่อโลกขาดธรรมะ ท่านอาจจะไม่มีเวลาได้เที่ยวเตร่หาความสนุกสนานหรือหัวเราะอย่างชื่นอกชื่นใจได้เลย ธรรมะสร้างคนให้เป็นคนเต็มที่ จึงน่าสรรเสริญ แต่ผู้ที่สามารถสร้างตนเองตามแนวธรรมะนั้น ควรแก่การสรรเสริญยิ่งนัก

นี่เป็นคำนำของบทความเรื่องนี้ ถ้าคำนำแบบ "กราววูด" ทำให้ท่านชวนเบื่อไม่ชวนอ่าน ก็เพราะท่านยังไม่ได้อ่าน หรืออ่านแล้วแต่ยังไม่จบ ยิ่งเป็นหนังสือที่พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานต่าง ๆ ด้วยแล้ว จึงด้อยคุณค่า และชวนให้เบื่อยิ่งขึ้น บางท่านอาจจะเห็นว่า "ล้าสมัยไป" แต่ถ้าท่านอ่านโดยตลอดแล้ว บางทีจะเห็นว่า "ธรรมของสัตบุรุษไม่รู้จักเก่า" ก็เป็นได้

โดยที่ผู้เขียนมีจุดมุ่งหมายเพียงเพื่อสำหรับคนรุ่นเดียวกัน และผู้ที่เยาว์วัยกว่า โดยเฉพาะผู้ที่ยังมิได้บวชเรียนในพระบวรพุทธศาสนาเช่นเดียวกับผู้เขียน แทบจะหาโอกาสไปสดับฟังพระธรรมเทศนาตามวัดได้ยาก บทความนี้ส่วนใหญ่เป็นหลักความจริงอิงหลักธรรม (เบื้องต้น) ทางพระพุทธศาสนา นอกจากจะทำให้ผู้อ่านสนใจในท้องเรื่องแล้วยังพลอยได้รับรสพระธรรมทางพระพุทธศาสนาไปในขณะเดียวกันด้วย หากท่านผู้อ่านได้รับประโยชน์

จากบทความนี้ จะด้วยประการใดก็ตาม ผู้เขียนขอยกประโยชน์นั้น ๆ อุทิศเป็นส่วนกุศลผลบุญส่งผลให้น้ำเติม ภาแก้ว น้าผู้ล่วงลับไปแล้ว ประสบแต่อิฏฐคุณมนุญผล เสวยทิพยสมบัติในสุคติสัมปรายภพ สมดังเจตจำนงของหลานทุกประการ เทอญ

ชีวิตคืออะไร ?

การเกิดเป็นของยาก แต่ก็ไม่ยากเกินกว่าการดำรงชีวิตต่อไปในโลก และทุกคนไม่ว่าจะโง่ฉลาด มีสมบัติหรือยากจน หรือจะเป็นคนประเภทใด จะให้เสมอกันไม่ได้ เพราะ "อยู่ทำอะไร ?" แต่จะเสมอกันได้ด้วยการตาย การตายไม่ใช่เป็นสิ่งน่ากลัว การมีชีวิตนี่แหละน่ากลัวยิ่งนัก เรื่องชีวิตจึงเป็นเรื่องเศร้าสลด สนุกสนานสลับกันไป แต่ชีวิตคืออะไร ? ทุกคนมีชีวิต แต่ชีวิตของคนเราแตกต่างกัน ชีวิตของผู้ที่อยู่ในทัณฑสถาน (เรือนจำ) ซึ่งขาดความเป็นอิสรภาพ กับของผู้ที่เป็นอิสรภาพย่อมห่างไกลกัน ยิ่งไปกว่านั้นผู้ที่มีอิสรภาพก็ยังไม่เสมอกัน การดำรงชีวิตของแต่ละคนดูออกจะเป็นเรื่องลึกลับซับซ้อนอยู่มาก แต่ชีวิตต้องการความเข้าใจ ชีวิตที่แตกต่างกันนั้น ก็เพราะความเข้าใจผิดแผกกันนั่นเอง การอบรมตนให้เป็นผู้มีความรู้ ความฉลาดอยู่ตลอดเวลา ก็เป็นสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่เป็นเครื่องแบ่งให้คนมีฐานะต่างกัน ลำพังเพียงร่างกายนั้น เสนาบดีกับกรรมกรไม่เห็นผิดแผกแตกต่างอะไรกัน ความรู้ความสามารถและคุณธรรมเท่านั้น เป็นเครื่องเชิดชูให้เสนาบดีสูงเด่นขึ้นจากสามัญชน

ความเป็นอยู่ของมนุษย์ไม่ได้มีลักษณะคล้ายรูปภาพที่สวยงาม หรือหนังสือเพียงหน้าเดียว แต่เหมือนหนังสือเล่มหนาที่มีหลายบทหลายตอน เป็นหนังสือที่อ่านยาก ถ้าจะเปรียบก็เหมือนทางที่ยาวและคดเคี้ยว มีทั้งตอนที่สบายร่มรื่นทั้งตอนที่ขรุขระกันดาร มีทั้งทางแยกด้วยทาง ที่จะทำให้หลงผิดก็มีอยู่มากมาย ทางแห่งชีวิตเป็นทางที่กำหนดได้ยากมาก เมื่อกำหนดได้ยาก เพราะพื้นฐานของแต่ละคนไม่เหมือนกัน การดำรงชีพของบุคคลจึงมักลุ่ม ๆ ดอน ๆ ไม่ราบรื่นในกิจการทั้งปวง ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น กล่าวได้ว่าก็เพราะไม่รู้จริง ถ้ารู้จริงก็มีแต่ความเรียบร้อย

การเกิดการตายและตายแล้วก็ต้องเกิด แม้เป็นเรื่องลึกลับซับซ้อนจนนักวิทยาศาสตร์ไม่สามารถพิสูจน์ได้ บางท่านก็ไม่อยากเชื่อโดยเห็นว่าเป็นเรื่องจริงไม่ได้ เป็นเพียงคำทำลายขวัญของนักศาสนาซึ่งต้องการให้คนทำบุญจะได้สบาย ไม่ต้องทำอะไร อาจเป็นจริงเช่นนั้นก็ได้ แต่จากส่วนที่ปรากฏ ทุกท่านคงไม่ปฏิเสธว่า สิ่งที่นักวิทยาศาสตร์ยังค้นไม่พบนั้น ยังมีอีกมาก และจะรับรองหรือไม่ว่าความรู้ความสามารถของคนเราไม่เท่าเทียมกัน ถ้าทุกคนมีความรู้ดีในวิชาการสาขาต่าง ๆ ก็คงจะเป็นพระพุทธเจ้าหรือพระอรหันต์กันหมด แต่นี่หาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะปัจจุบันระดับความรู้ความสามารถยังสูงต่ำผิดระดับกันมาก ตามหลักจึงมีอยู่ว่า ก่อนที่ท่านยังไม่มีทองคำแม้เงินหรือทองแดง ก็ต้องหาไว้ เพราะเมื่อรู้จริงเงินหรือทองแดงอาจกลายเป็นทองคำไปก็ได้

ความก้าวหน้า

ผู้ที่สนใจในประวัติศาสตร์จะเห็นได้ว่าโลกที่เราอาศัยอยู่ในปัจจุบันนี้ เปลี่ยนแปลงมาแล้วอย่างไร เปลี่ยนจากความป่าเถื่อนขึ้นสู่ความเจริญโดยลำดับมา การเปลี่ยนแปลงในทางดีนี่เองคือ "ความก้าวหน้า" ไม่ใช่แต่โลก ประเทศชาติ บุคคลก็เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เช่นเปลี่ยนแปลงในทางที่เจริญและเปลี่ยนแปลงในทางที่เสื่อม ชาติที่เคยเจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่งมาแล้ว ก็ยังมีเวลากลับเสื่อมลงแทบสิ้นชื่อได้ อุปมาได้แก่กรีกและโรมัน ข้อนี้เป็นเพราะเหตุใด ก็เพราะชนชาตินั้น เสื่อมจากคุณธรรมและเสื่อมความสามัคคี ตลอดจนวิทยาการต่าง ๆ

ประเทศชาติของเรา จะเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อมลงนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของประชาชนพลเมืองคือชุมชน หากชุมชนขาดหลักใจ ความเป็นอยู่ของชุมชนจะยุ่งยากเปรียบประดุจน้ำที่เคยใสบริสุทธิ์ อาจจะกลายเป็นสีแดงฉานไปด้วยโลหิต แต่ที่ไม่เป็นเช่นนั้นได้ทีเดียว ก็เพราะศาสนาคุ้มครองไว้ ประชาชนอาศัยศาสนาเป็นหลักใจ โดยการรวมความคิดเห็นที่ขัดแย้งให้ลงรอยกัน จะทำตามความพอใจนั้นไม่ได้ เพราะอาจจะทำลายปกติภาพของชุมชน ซึ่งแม้แต่ชาวเขาก็ยังมีศาสนาประจำใจ แต่เป็นศาสนาที่หย่อนในทางเหตุผล ดูพวกเขาก็เป็นสุขดี ไม่มีการคิดร้ายหมายเบียดเบียนล้างผลาญไม่มีกินนอกกินใน มีความสามัคคีในระหว่างพวกพ้องเดียวกัน แต่ทำไมจึงถูกเห็นว่าเป็นคนไม่เจริญ ไม่ทันสมัยเช่นนั้นหรือ หากเป็นไปได้ ก็เพียงพวกเขาขาดประดิษฐกรรมการตบแต่งตามสมัยเท่านั้นหรืออย่างไร ? ส่วน

อัธยาศัยไมตรีอาจจะงดงามน่าชมเชยอยู่ไม่น้อยเหมือนกัน จริงหรือไม่ ?

เมื่อร่างกายและจิตใจของคนเราเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทางของความเจริญนั้น หากสนใจในหลักธรรมทางศาสนาบ้าง จะพบธรรมะช่วยชี้ช่องทางให้ประสบความสำเร็จในประโยชน์และมีชีวิตที่สว่างไสวได้อย่างดี เมื่อร่างกายต้องอาศัยจิตใจ จิตใจที่อ่อนแอปราศจากกำลังกายย่อมพลอยอ่อนเปลี้ยไปด้วย หากจะนำหลักธรรมมาปฏิบัติซึ่งเพ่งเล็งว่าไม่มีสิ่งอื่นใดในโลกที่จะมีบทบาทสำคัญยิ่งกว่าตัวของตนเองมาใช้ให้ถูกทางแล้ว คุณประโยชน์ที่จะได้รับไม่ว่าจะเป็นส่วนรวมหรือส่วนตัว ก็จักบังเกิดขึ้นอย่างแน่นอน ปราศจากข้อสงสัย และยืนยันว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าของเราเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับกาลสมัยอยู่เสมอ ฉะนั้นไม่ว่าจะพิจารณาในทรรศนะใด จะเห็นว่าหลักปฏิบัติสำคัญของพระพุทธศาสนา เพ่งเล็งในตัวบุคคลผู้ปฏิบัติแต่ละคนมากกว่าในผู้อื่นและสิ่งอื่น หากจะสมมติให้พระพุทธศาสนามีพระผู้เป็นเจ้ากับเขาบ้าง พระผู้เป็นเจ้านั้น ก็คือผู้ปฏิบัติแต่ละคนนั่นเอง จากข้อความที่ว่า "อยู่ทำอะไร" ก็มีความมุ่งหมายถึงการอยู่เพื่อทำตนให้เป็น**คนดี** มิใช่ประสงค์เพื่อ**ทำลาย** ผู้เขียนเห็นว่า การเป็นคนก็ดีอยู่แล้ว แต่จะต้องทำให้มี**ราคายิ่งขึ้น** เหมือนกับวัสดุเครื่องใช้ไม้สอยที่อยู่ในบ้านก็เป็นของดี ถ้าใช้ไม่ได้เพียงแค่เก็บไว้ก็ไร้ประโยชน์กลับต้องเพิ่มภาระในการรักษาเสียอีก เพราะฉะนั้น การฝึกอบรมจึงเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าได้รับการฝึกอบรมที่ดี ก็ย่อมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี หรือเพียงแต่ละเลยไม่พยายามทำดี ก็จะเปลี่ยนไปในทางเสื่อม กิจการทุกอย่างที่เราได้รับผลก็เนื่องจากการฝึกอบรม การเขียนหนังสือได้ก็เพราะเราเรียน นักกายกรรมไต่ลวดและแสดงท่าพลิกแพลงต่าง ๆ ได้ก็เพราะเขาหัด เมื่อร่างกายซึ่งเป็นรูปธรรมยังฝึกหัดให้เป็นไปตามความประสงค์ได้ถึงเพียงนี้ เหตุไฉนจิตใจซึ่งเป็นของสูงกว่าจะฝึกหัดดัดแปลงไม่ได้ คนที่พยายามฝึกฝนอบรมตนเองให้เป็นคนดีได้นั้น เพราะเขามีหลักธรรมประจำใจด้วยการนำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ไปปฏิบัติตาม ด้วยตนเองและด้วยความสมัครใจ เหตุนี้พุทธธรรมของพระองค์จึงเปรียบได้กับทรัพย์ในดิน–สินในน้ำ ผู้ที่มีความก้าวหน้าในการประกอบอาชีพ ประสบผลสำเร็จในชีวิตก็เหมือนกับการพายเรือทวนน้ำ ต้องพายกันอยู่เรื่อยไปด้วยความเพียร เพื่อให้บรรลุจุดหมาย (ถ้าหยุดพายเมื่อใด

เรือจะถอยกลับเพราะกระแสน้ำพัดพาไป) แม้จะยากก็ไม่ถึงกับเหลือวิสัยแห่งความสามารถที่บุคคลจะทำได้ ผู้ที่รักตัวสงวนตัวทุกคนจึงไม่ควรละเลย เราจะชั่วหรือดีก็เพราะใจ ใจที่ชั่วทำให้เราได้รับผลร้ายยิ่งกว่าศัตรูใด ๆ ใจที่ดีก็ทำคุณประโยชน์ให้เรายิ่งกว่าญาติมิตรที่รักจะทำให้ได้ จึงควรอย่างยิ่งที่เราจะฝึกฝนอบรมจิตใจให้เปลี่ยนแปลงไปชนทางที่ดีและคอยระมัดระวังอย่าให้เปลี่ยนไปในทางชั่ว การพยายามละชั่วประพฤติชอบและทำใจให้เบาบางละจากกิเลสอาสวะเหล่านั้นเสีย

ความอกตัญญูย่อมนำคำครหามาให้ฉันใด ความกตัญญูย่อมก่อความเมตตากรุณาให้เกิดขึ้นได้ฉันนั้น จิตใจที่มีความกตัญญูประจำอยู่แล้ว จะมีอะไรอีกเล่าที่เลิศล้ำไปกว่านี้ ปัจจุบันพลเมืองกว่าครึ่งโลก ไม่ว่าจะประกอบอาชีพประเภทใด หลักในการปกครองย่อมวัดกันด้วยความดี และความชั่ววัดกันด้วยความประพฤติ เพียงรูปร่างสังขารนั้น ยังประมาณไม่ได้ก่อนแต่ในแนวธรรมจรรยามนุษย์เราเสมอกัน มีสิทธิอันชอบธรรมที่จะบำเพ็ญตนให้เป็นคนดีตามแนวของพระพุทธองค์ได้โดยไม่มีขีดขั้นอะไร เมื่อไม่อยากดีก็จนใจ เพราะเมื่อไม่ทำตัวให้เป็นที่พึ่งของเพื่อนร่วมชาติ ก็หมดหนทาง เกิดมารกโลกและทำให้โลกรกยิ่งขึ้น

จากคำกล่าวที่ว่า "ชีวิตอยู่ด้วยความหวัง...." แม้จะยากจนเพียงใด ความหวังที่จะร่ำรวยยังมีอยู่ "ชั่วเจ็ดที – ดีเจ็ดหน" ดูออกจะเป็นคติของบุคคลส่วนใหญ่และยังเป็นความหวังที่ตรึงใจ เป็นจุดมุ่งหมายของชีวิต ปัจจุบันความจริงเป็นเช่นนี้หรือ ผู้เขียนมีความเห็นและขอสมมติว่า การมีชีวิตอยู่ด้วยความหวังเป็นความฝัน แต่เราท่านอย่าลืมว่า เราฝันท่านหวังตามเหตุผล หากบุคคลเราขาดความหวังเมื่อใด ก็น่าจะกลัวว่าจะต้องทำลายตัวเองเมื่อนั้นซึ่งความจริงเรื่องนี้ ท่านผู้อ่านเคยอ่านในหน้าหนังสือพิมพ์ประจำวันบ้างหรือไม่? ฉะนั้น "อยู่ทำอะไร" จึงมีความมุ่งหมายว่า อยู่เพื่อทำจุดหมายให้บรรลุถึงความสำเร็จในชีวิต (ท่านผู้อ่านคงจำกันได้ว่า ก่อนที่พระพุทธเจ้าของเราจะสำเร็จเป็นพระอรหันต์นั้น พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติอย่างไร) สำหรับเราท่าน อาจจะแยกประเภทคนทำได้หลายประการอาทิเช่น

ประการแรก ทำเพื่อต้องการเงินทอง ทำเพื่อต้องการเกียรติยศชื่อเสียงและทำเพื่อ

ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันให้มีที่กินที่อยู่ในขณะที่ตนเองอยู่ในสถานะ พอที่จะอนุเคราะห์ได้ตามควรแก่กรณีวิสัย อีกประการหนึ่ง ซึ่งมีความเห็นเลื่อนลอยยังจับเค้าให้แน่นอนลงไปไม่ได้ว่า ทำเพื่ออะไร ? คือคนที่ขาดลักษณะ

ความจริงถ้าอิฏฐผลส่วนหนึ่งอันพึงใจ พึงสำเร็จได้เพียงการคิดโดยไม่ต้องทำ โลกนี้จะไม่อัศจรรย์อะไรเลย ใครต้องการอย่างไรก็คิดเอาอย่างนั้น ปัจจุบันนี้หาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะลำพังการคิดมิได้เป็นเครื่องอำนวยความสำเร็จให้เกิดขึ้นได้ **จึงต้องทำเพื่อให้สำเร็จลุล่วงไป** หากเป็นสมัยพระศรีอาริย์แล้ว คงเป็นสมัยที่ว่างการไม่ต้องทำงานอะไร ปัจจุบันได้ผ่านพ้นสมัยนั้นมาแล้วนับเป็นศตวรรษ ๆ แต่เราท่านเป็นพุทธบุตรของพระพุทธองค์ ซึ่งทรงสั่งสอน**ให้ทำ ทำด้วยความเพียรในกรณีอันชอบธรรม** ไม่เกียจคร้านในอันที่จะประกอบกิจการงานตามหน้าที่ หนักเท่าหนัก ยากเท่ายาก ก็ไม่ท้อถอย ทำด้วยความยิ้มแย้มแจ่มใส หวังทรัพย์ในดินสินในน้ำ เพื่อประโยชน์แห่งตน ตลอดจนเข้าใจในคนอื่นว่าเหมือนกับตน ในที่สุดก็จะนำไปสู่การร่วมใจกัน สร้างประเทศชาติให้วัฒนาถาวรยิ่งขึ้นและสืบไป เราท่านพึงระลึกอยู่เสมอว่า ความเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อมพินาศ เกิดจากการกระทำของมนุษย์ มนุษย์เป็นผู้สร้างผู้ทำลาย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแต่แสดงว่า มนุษย์แต่ละคนเท่านั้นที่จะเป็นผู้กำหนดชะตากรรมของตนได้ กล่าวคือ เป็นทั้งผู้ประกอบกรรมและผู้รับผลกรรมนั้น แต่ซึ่งจะหลีกเลี่ยงเสียเลยนั้นมิได้ ทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับตนเองทั้งสิ้น

เมื่อมนุษย์เราเป็นผู้สร้างและผู้ทำลายเช่นนี้ เราท่านต้องเข้าใจด้วยว่า **การสร้างนั้นยากกว่าการทำลาย** ต้องเสียเวลาสร้างนานนัก เช่นสร้างบ้าน สร้างเมือง แต่เวลาทำลายนั้นง่ายนิดเดียว เพียงไม้ขีดไฟก้านเดียวเท่านั้น ถึงเช่นนั้นเราก็ต้องสร้าง เหมือนชีวิตของคนต้องมีดับเป็นธรรมดา จะไม่บำรุงรักษาอัตภาพร่างกายนั้นเป็นไปไม่ได้ ผู้ที่คิดสร้างกำลังสร้างหรือสร้างไปแล้วต้องล้มเหลว และกลับตั้งตัวใหม่ อยู่ในประเภทที่ทำชีวิตให้สมบูรณ์ ผู้เขียนขอให้ท่านลองใคร่ครวญดูกิจการทั้งที่ยังไม่ได้ทำและทำแล้ว ทำไมจึงไม่เกิดผลหรือเกิดผลแต่ไม่เต็มที่ บางท่านมีโครงการทำอย่างถี่ถ้วน แต่ทำไม่สำเร็จ ทำไปได้เพียงครึ่ง ๆ กลาง ๆ ก็ต้องวาง ดูเป็นสิ่งที่น่าอึดหนาระอาใจ ที่เป็นเช่นนี้ อาจสันนิษฐานได้

จากหลักความจริงที่ว่า

๑. ความผิดพลาดมักเกิดจากความไม่ละเอียดรอบคอบ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ "คนโง่ย่อมทำการเหมือนไฟไหม้ฟาง คึกคักแต่เวลาแรกแล้วรามือไป ทำอะไรไม่ติดต่อ เพราะชอบแต่รับผล แต่เกียจคร้านที่จะประกอบเหตุ" ยกตัวอย่างเช่นมะม่วงผลเดียว เมื่อนำไปปลูกให้ผลนับจำนวนไม่ถ้วนก็จริง แต่ระหว่างเวลาที่ผลยังไม่เกิด คนเขลาย่อมทนคอยอยู่ไม่ได้ คนที่ทำนาวันเดียวต้องการให้ต้นข้าวออกรวงนั้นมีอยู่มาก คนเหล่านี้ เมื่อได้ผลอะไรไม่ทันใจก็ทอดทิ้งความเพียรเสียโดยมาก อาจจะเป็นเพราะเหตุนี้กระมัง ที่คนงอมืองอเท้าไม่ทำอะไร ย่อมเป็นเหมือนยาจกที่มองดูทรัพย์ของเศรษฐีด้วยความกระหยิ่มยินดี แต่ก็คงเป็นยาจกอยู่นั่นเอง ดังนั้น การที่คนเราเกิดมาเป็นคนก็เป็นบุญอยู่แล้ว พอทำอะไรเองได้ก็จงช่วยตนเอง หรือทำเองบ้าง และเมื่อได้ทำดีที่สุดแล้ว แม้จะไม่สำเร็จก็ติตนเองไม่ได้

๒. ผู้ที่ดำเนินกิจการผิดพลาดมักกล่าวกันว่าไม่เป็นไร คำว่า "ไม่เป็นไร" ถ้าเป็นเข้าแล้ว จะเป็นอย่างไร แม้จะเป็นสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ เราท่านส่วนใหญ่มักไม่ใคร่คำนึงถึงกันเท่าใดนัก ถึงผู้ที่ทำความดีและมีความหวังดีจนเกินไป ถ้าลืมทางชั่วที่พาตัวให้เหลวแหลกอาจทำให้พลาดได้ง่ายและระทมใจที่สุด ซึ่งเปรียบเสมือนเดินแหงนหน้านั่นเอง มีมติอยู่ว่าเมื่อใส่ใจในสวรรค์ ไม่ใส่ใจในนรกบ้าง ทำให้ตกนรกได้ง่าย

๓. ผู้ที่ดำเนินกิจการที่กำลังราบรื่น มักจะกล่าวว่าปลอดภัยแล้ว แต่คำว่า "ปลอดภัย" ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคติของคนที่ตั้งอยู่ในความประมาท ส่วนคนฉลาดนั้นต้องรู้ว่า "มีภัยอะไรบ้าง?" เมื่อรู้ว่ามีภัย ต้องจำกัดภัยมิใช่หนีภัย โดยเหตุนี้ ชีวิตของผู้ที่บริสุทธิ์ เคยสนใจแต่ความดี ขาดความรู้ต่อมารยาของโลก จึงทำให้เสียคนอย่างน่าเสียดาย เพราะโลกที่เราอาศัยอยู่ปัจจุบันนี้ มิได้ปูลาดไว้ด้วยสิ่งที่นิ่มนวลเช่นสำลี แต่หากลาดไว้ด้วยก้อนหินอันขรุขระและแหลมคม มนุษย์จึงต้องรอบคอบถี่ถ้วน ในอันที่จะต้องประจันหน้ากับสิ่งทั้งปวงด้วยจิตใจอันหนักแน่นและมั่นคง

๔. อยู่ทำอะไรหรืออะไรที่ทำต้องให้เสื่อมเสียเกียรติยศทรัพย์สินเงินทอง เพราะโชคชะตาหรือ? แล้วใครเล่าเป็นผู้สร้างโชคชะตา ถ้าโชคชะตาคือความประมาท คือความไม่

รู้จักพึ่งตนเอง คือความไม่รู้จักประมาณตน ก็คงไม่มีปัญหาอะไร เป็นความจริงเช่นนั้น ความประมาทนี่แหละ ทำให้คนเราประสบความพินาศย่อยยับอย่างแก้ตัวไม่ได้ เพราะฉะนั้น ความประมาทอันเกิดจากการปราศจากสติความยับยั้งหรือความคิดไม่รอบคอบ ขาดความตั้งใจ นึกว่าไม่เป็นไร แก้ตัวทีหลัง ถ้ายิ่งในตัวบุคคลที่มักจะกล่าวเสมอว่า ทำเมื่อนั่นเมื่อนี่ก็ได้ไม่เป็นไร ก็ยิ่งนับว่าเป็นบุคคลที่เปิดช่องทางให้ความเสียหายเกิดขึ้นแก่ตนเอง ในที่สุดก็จะเกิดปัญหาข้อยุ่งยาก อันมีผลกระทบกระเทือนต่อความรู้สึกในทางกายและจิตใจ เป็นทางนำมาซึ่งความเบื่อหน่าย ท้อแท้หมดกำลังใจ ในระยะแรกอาจจะเป็นเพียงชั่วครู่ชั่วยาม เมื่อนานวันเข้า อาการท้อแท้ก็จะแทรกซึมติดเป็นนิสัยขึ้น เป็นการยากต่อการเยียวยาให้หายได้ ถ้าจะเปรียบเทียบกับอาการท้อแท้เบื่อหน่าย เป็นอาการของโรคชนิดหนึ่งแล้ว ก็ควรจะหาทางแก้ไขเสียแต่ในระยะแรก อย่าปล่อยทิ้งไว้จนเข้าระยะเรื้อรังซึ่งยากต่อการบำบัด ข้อเปรียบเทียบนี้พอจะสรุปได้ว่า ความดีความชั่วนั้น มีผลดีผลชั่วปรากฏตั้งแต่ระยะแรกที่ลงมือทำแล้ว

ถ้าหากจะนำเอาประวัติศาสตร์หรือประวัติส่วนบุคคลเป็นตำราแล้ว ก็จะเป็นตำราที่สอนคนรุ่นเดียวกัน หรือเยาวชนรุ่นปัจจุบันนี้ได้เป็นอย่างดี ผู้เขียนจะขอนำเอาหลักพระพุทธศาสนากับ "ตนเอง" มาเป็นตัวอย่างวิเคราะห์ เพื่อเป็นการยืนยันว่า คำสอนของพระพุทธองค์ของเราเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับกาลสมัยอยู่แล้ว นอกจากจะสอนให้ตนเองเป็นผู้ควบคุมตรวจตราตนเองอยู่แล้ว พระพุทธศาสนายังสอนมนุษย์ให้รู้จักเป็นที่พึ่งแก่ตน รู้จักช่วยตนเองให้มากที่สุดและโดยมีความอุตสาหะหมั่นเพียรสม่ำเสมออยู่เป็นนิจ คำสอนที่ว่าด้วยความเพียรนี้ จะมีมาในข้อธรรมหลายหมวด เรียกว่าวิริยะบ้าง ชาคริยะบ้าง ปธานะบ้าง ปรักกมะบ้าง และอุฏฐานะบ้าง ซึ่งแม้แต่ในองค์มรรคอันเป็นธรรมชั้นสูง ก็ยังมีสัมมาวายาโม–คือความเพียรชอบรวมอยู่ด้วย การที่พระพุทธองค์สอนให้เป็นคนมีสันโดษมักน้อย ตามพุทธภาษิตที่ว่า "สันโดษเป็นทรัพย์อย่างยอด–สนฺตุฏฺฐี ปรมํ ธนํ ฯ" ผู้เขียนเข้าใจว่า พระพุทธองค์สอนให้พอใจในสมบัติพัสดุตามมีตามได้ ทั้งนี้เพื่อตัดความทะเยอทะยานที่จะแสวงหาในทางที่ผิด และมิให้หวังผลจนเกินเหตุ นั้นก็คือ สันโดษกลับเป็นเครื่องคอยควบคุม

มนุษย์ให้สร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้านั้น ๆ โดยเฉพาะความเจริญก้าวหน้าในทางวัตถุ ตามความต้องการของมนุษย์อย่างมีสติ โดยมีความรู้จัก "ความเพียงพอ" อยู่เสมอ และเป็นลำดับขึ้นไป

ในการครองชีพเราท่านควรพอใจเริ่มต้นด้วย ภาวะ "อยู่ได้ กินได้" ก่อน ภาวะ "อยู่ดี กินดี" หรือ "อยู่ดีที่สุด กินดีที่สุด" แม้ภาวะหลังจะเป็นจุดมุ่งหมาย แต่ภาวะแรกควรจะใช้เป็นจุดเริ่มต้น หากทุกคนต่างก็จะเริ่มต้นด้วยภาวะ "อยู่ดีที่สุด กินดีที่สุด" ด้วยกันหมด โดยขาดสติแล้ว อันตรายย่อมบังเกิดแก่สังคมมนุษย์ คือบุคคลที่รวมกันอยู่อย่างสังคมอย่างแน่นอน พระพุทธศาสนาถือว่า "ความไม่รู้จักพอ" และ "ความต้องการอย่างขาดสติ" ของบุคคลเป็นอันตรายอย่างยิ่ง ต่อความสงบสุขของมวลมนุษย์เอง เพราะเป็นบ่อเกิดของความแก่งแย่ง เบียดเบียน ตลอดจนการรบราฆ่าฟัน ถึงกับมีการปฏิวัติขึ้นในที่สุด

คติธรรมพึ่งตนเองของพระพุทธศาสนา ซึ่งได้เคยอำนวยคุณประโยชน์ช่วยเหลือชาติไทยมาแล้วในอดีต เช่นในด้านต่างประเทศ จากประสพประการณ์ต่าง ๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน เราจะเห็นได้ว่า ประเทศไทยสามารถผ่าพ้นอุปสรรคนานาประการ รอดพ้นอันตรายเป็นเอกราชมาได้จนทุกวันนี้ ก็เพราะนโยบาย **รู้จักประมาณตน** และ **รู้จักพึ่งตนเอง** ที่เหมาะสม ตามประวัติศาสตร์ของชาติ บางครั้งเราจำต้องยอมเสียสละผืนแผ่นดินส่วนน้อยของเรา เพื่อรักษาส่วนใหญ่เอาไว้ เช่นในกรณีเขาพระวิหาร เป็นต้น เพราะตระหนักดีว่าไม่มีหนทางอื่นใดที่จะดีกว่านั้น เรารู้จักสถานะและกำลังของเราดี การรู้จักประมาณตนกระทำให้เรารู้จักอดทน ไม่บุ่มบ่าม ต่างกับเพื่อนบ้านของเราบางชาติซึ่งได้เคยพลาดท่าเสียทีจนถึงกับเสียความเป็นเอกราชแก่ต่างชาติไป เพราะไม่รู้จักประมาณตน เป็นมูลเหตุสำคัญประการหนึ่ง

แม้ในปัจจุบัน คติธรรมรู้จักพึ่งตนเอง ได้ถูกนำมาเป็นแนวความคิด และใช้เป็นหลัก ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของเรา โดยผสมผสานกับคตินิยม "สายกลาง" คือความรู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาว รู้จักประนีประนอม อันเป็นรากฐานวัฒนธรรมทางจิตใจ ซึ่งคนไทยทุกคนควรจะยอมรับว่า เราได้มาจากพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

จนกลายเป็นนิสัยประจำชาติ เพื่อความปลอดภัยและความดำรงคงอยู่ของชาติเรา เราต้องการพึ่งตนเอง ช่วยตนเองบ้างตามวิถีทางซึ่งเราเห็นว่าเหมาะสม แต่ในขณะเดียวกัน เราก็ไม่ถือทิฏฐิอวดดี ไม่ให้ผู้อื่นที่แสดงความเป็นมิตรต่อเราอยู่แล้วมาเกี่ยวข้องช่วยเหลือต่อไป เราคงยังผูกมิตรรับการช่วยเหลือจากมิตรประเทศ เช่น การเข้าเป็นสมาชิกของภาคีองค์การสนธิสัญญาป้องกันร่วมกันแห่งเอเซียอาคเนย์ เรียกย่อ ๆ ว่า "องค์การซีโต้" แต่เราก็ไม่ต้องการฝากความหวังของเราทั้งหมดไว้กับบรรดามิตรไกลบ้านแต่ฝ่ายเดียว เรายังคิดพึ่งตัวของเราเองบ้างตามสมควรเสมอมา โดยริเริ่มรวมกลุ่มมิตรประเทศใกล้บ้านของเราในภูมิภาคนี้บางประเทศเข้าด้วยกัน เช่น "องค์การแอสแปค" แม้ต่างก็เป็นประเทศเล็ก มีกำลังและอำนาจจำกัด แต่เราก็มิได้ท้อถอย เราพอใจโดยการเริ่มต้นด้วยวัตถุประสงค์อันจำกัดเพียงการร่วมมือทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ในขณะเดียวกัน เราก็แน่ใจว่าการเริ่มต้นดังกล่าวคงไม่เสียหลาย เพราะเรามีหลายสิ่งหลายอย่างที่พอจะช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันตามกำลังและฐานะของแต่ละชาติได้ เพราะเราเชื่อว่า การร่วมมือกันแม้จะเล็กน้อยในขั้นต้นนี้ ก็อาจนำไปสู่การร่วมมือช่วยเหลือที่ใหญ่หลวงและสำคัญยิ่งขึ้นในขั้นต่อ ๆ ไป

อยู่ทำอะไร โดยหลักของผู้ไม่ประมาทถี่ถ้วนนั้นก็คือ รู้จักหน้าที่ที่ตนจะต้องทำ รู้จักพึ่งตนเอง ทำการงานที่มีผลรออยู่ข้างหน้า ถ้าเห็นว่าการใดดีควรปลูกฝัง และไม่สมควรรอเกี่ยงปลูกฝังให้แก่คนอื่น โดยตัวเราเองจะคอยดีเป็นคนสุดท้าย รู้จักฉวยโอกาสโอกาสธรรมดา หรือเวลาว่างก็ใช้ให้เกิดผลประโยชน์ ไม่ปล่อยให้เวลาล่วงไปโดยไร้ประโยชน์แม้แต่เล็กน้อย การเสียเวลาไปวันหนึ่งประมาณ ๓๐ นาที ปีหนึ่งต้องเสียเวลาถึง ๑๘๒ ชั่วโมง ในเวลาเพียงเท่านี้ สามารถประกอบกิจให้สำเร็จผลอย่างงดงามได้ดีทีเดียว ถ้าสมมติว่าเราท่านมีรายได้ชั่วโมงละ ๑๘ บาท ก็จะคิดเป็นเงินที่ท่านขาดรายได้ไปปีละถึง ๓,๒๗๖ บาท โปรดคิดเสมอว่า ชีวิตจะรุ่งโรจน์อยู่ที่การศึกษา คือต้องศึกษาอยู่เรื่อย ๆ โชควาสนาอยู่ที่ความพยายาม ความหนุ่มสาว คำนวณได้โดยอายุที่อยู่ในเกณฑ์นิยม แต่เมื่อกระจายออกไปเป็นวัน เป็นชั่วโมง ก็จะกลายเป็นคนแก่ไปได้ คนถี่ถ้วนย่อมไม่คำนึงถึงชีวิตว่ามีอายุมากน้อยเท่าใดนอกจากการงาน ความหนุ่มสาวหรือแก่นั้น หากวัดกันด้วย

การงาน คนหนุ่มสาวอาจต้องกลายเป็นคนแก่ คนแก่อาจต้องกลายเป็นคนหนุ่มสาว ความว่องไวมีไหวพริบในการงานมีในผู้ใด ก็ชื่อว่าเป็นผู้ที่มีปมแห่งความสำเร็จของชีวิต คือทำชีวิตด้านนอกกับชีวิตด้านในให้สมบูรณ์ เพราะชีวิตเช่นนี้มองเห็นแต่ความเจริญและก้าวหน้า ใกล้ต่อจุดมุ่งหมายทุกเวลา เป็นชีวิตที่ชื่นบานสดใสตามควรแก่การเกิดมาและต้องได้ดีกับเขาคนหนึ่งบ้างไม่แปลกอะไร ? อาทิเช่น

ชีวิตด้านนอก เป็นเรื่องของวัตถุ ทรัพย์สินเงินทอง ฯลฯ ตลอดถึงการสมาคมว่าเราท่านควรดำเนินด้วยวิธีใด เป็นต้นว่า ถ้าท่านถือว่า เศรษฐกิจแห่งตนเป็นเรื่องสำคัญแต่จะต้องรู้ว่าเศรษฐกิจจะผลิตผลอย่างไพบูลย์นั้น ต้องมีความพากเพียรพยายามไม่ย่อท้อต่ออาชีพที่กระทำ ความพากเพียรเป็นลักษณะที่คอยกระตุ้นเตือนให้ก้าวหน้าและมุ่งในความเจริญ เพราะการงานนั้นคู่กับความเพียร เพียรน้อยได้น้อย เพียรมากได้มาก สำหรับผู้ที่เพียรนั้น ย่อมไม่หวาดกลัวต่ออะไรทั้งนั้น ด้วยกำลังความเข้มแข็งของจิตใจ แม้พระพุทธองค์ก็ทรงพากเพียรอย่างหาใครเทียบมิได้ ทรงยอมสละพระชนมชีพเพื่อความเพียรขั้นสูงสุด คือไม่กลัวตาย โดยยึดคติว่า คนที่ยังอาลัยในชีวิต จะทำกิจของคนพากเพียรไม่ได้เลย เพราะฉะนั้น หากเราท่านถึงทำไม่ได้เต็มที่ แต่ก็ขอให้มีความเพียรเป็นลักษณะประจำตัว ก็พอหวังความวัฒนาถาวรในภายหน้าได้ ความเพียรย่อมก่อผลสมกับเจตจำนงเกียรติยศทรัพย์สินเงินทองที่ได้มานั้น ต้องรักษาให้ทรงอยู่และเจริญต่อไปด้วยการบำเพ็ญตนให้สมเกียรติยศ ส่วนจะรักษาให้ดำรงคงทนอยู่ได้นานนั้น ก็ด้วยการบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น จะนำเกียรติยศหรือทรัพย์สินให้รักษาตนไม่ได้ ต้องให้คนด้วยกันเป็นผู้รักษา เพราะเราดีด้วยคน ได้จากคน จึงควรให้คนทำหน้าที่นั้น ๆ ต่อไป มีเงินมิใช่เก็บไว้เฉย ๆ เพื่อไม่ให้กระจัดกระจายหรือสูญหายไป ถ้าทำเช่นนี้ก็เท่ากับว่าท่านไม่เปิดโอกาสให้เงินได้ทำหน้าที่ที่ดีของมัน จึงสมควรต้องมีการสมาคม ลองคิดดูให้ดีแล้วน่าใจหาย เมื่อเราขึ้นรถเมล์ลงเรือเมล์ หรือเดินไปตามถนนซึ่งมีคนเดินขวักไขว่ แต่จะหาคนรู้จักสักคนเดียวก็ไม่มีจึงต้องผูกมิตร เพราะมิตรนี่แหละจะช่วยสร้างตัวเราให้เด่นและดีขึ้น แต่การคบมิตรจำต้อง

พิจารณาให้ดี หากเลือกคบมิตรไม่ดีหรือไม่ดีพอ รังแต่จะหาเหตุมาสู่ตน ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นชีวิตด้านนอก

ส่วนชีวิตด้านในนั้น เราท่านจะต้องมีความเชื่อ เพราะความเชื่อเป็นของคู่กับความซื่อสัตย์ ผู้ที่ไม่เชื่ออะไร ก็เป็นผู้ที่ไม่มีอะไร เชื่อในคุณพระรัตนตรัยทำให้จิตใจชนชมโสมนัส ขจัดภัยอันตรายได้ และกล่อมเกลาความประพฤติ กายวาจาใจให้เรียบร้อยเป็นสุภาพชน หากมีโอกาสก็ควรช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยากด้วยอำนาจเมตตากรุณา ฉะนั้น จึงควรอบรมชีวิตด้านในให้มีความเชื่อและซื่อสัตย์ บางทีอาจจะเป็นเครื่องทำลายผ้า คือความมืดมนให้สูญไป ทำให้รู้จักความจริงได้แน่ชัด ซึ่งเป็นการทำชีวิตด้านในให้สมบูรณ์ในขั้นต้น และในขั้นต่อไป ต้องค้นหาให้พบความจริง เพราะความจริงคือความสุขทั้งปวง

ความสุข

คนทุกคนในโลก ไม่ว่าจะอยู่ในวัยเพศใด ย่อมมีความปรารถนาตรงกันอยู่อย่างหนึ่ง คือต้องการความสุข เมื่อต้องการความสุข จึงน่ารู้ว่า ความสุขเกิดจากอะไร และอะไรจะเป็นความสุข เงินทอง อำนาจ ความสรรเสริญเยินยอ หรือที่ทำให้คนเป็นสุข สิ่งเหล่านี้ผู้เขียนเห็นว่า เราแสวงหามาเพื่อบำรุงความสุข แต่มันจะทำให้เราได้รับความสุขจริง ๆ และเสมอไปหรือ เปล่าทั้งสิ้น ความสุขที่แท้ไม่ได้เกิดจากเครื่องอุปกรณ์ภายนอกแต่เกิดจากภายในของเราเอง ในทางศาสนาและตำราต่าง ๆ ก็สอนว่า ความสงบเป็นยอดแห่งความสุขด้วยกันทั้งนั้น แต่ในทางปฏิบัติ เรามักทำลายความสงบสุขของเราเอง เพื่อความมั่งมี เพื่ออำนาจและชื่อเสียง บางคนถือเอาความอิสระ ความไม่มีโรคเป็นความสุข แต่คนดีถืออิสรภาพเมื่อทำเฉพาะสิ่งที่ควรทำ คนชั่วถือเอาอิสรภาพเพื่อทำทุกสิ่งทุกอย่างตามอำเภอใจ

มีคำพังเพยอยู่ว่า "เงินเป็นแก้วสารพัดนึก" จริงหรือไม่ ? ถ้าอย่างนั้นเศรษฐีทุกคนคงไม่ต้องประสพความทุกข์ความขัดข้องใด ๆ หรือ จริงอยู่ เงินอาจให้ความสะดวกและอำนวยความประสงค์ให้เราได้ในบางอย่างบางประการ แต่ยังมีอีกมากมายนักที่เราไม่

อาจซื้อหามาได้ด้วยเงิน ตามปกตินั้น วิสัยปุถุชนคนธรรมดามักเป็นผู้ที่พร่องอยู่เสมอ ทีแรกหาความสุขได้ด้วยการใช้เงินจำนวนพัน ต่อไปจะต้องเขยิบขึ้นเป็นจำนวนหมื่นจำนวนแสน ถึงกระนั้นก็ดีผู้ที่หาเงินมาได้จำนวนแสนแล้ว ก็อยากได้จำนวนล้าน ไม่รู้จักสิ้นสุด และเงินที่นำไปใช้ในทางที่ผิดก็กลับให้โทษ ทำลายความสุขได้เหมือนกัน เงินทำให้เจ้าของฮึกเหิม จนทำความผิดในคดีอาญา ก็มีอยู่ไม่ใช่น้อยเหมือนกัน

ยศและอำนาจทำให้คนนอบน้อมยกย่อง แต่อาจเป็นสิ่งที่คนโดยมากต้องการ จึงได้คอยหักล้าง แย่งชิง มุ่งจะเอาชนะกันอยู่เสมอ ซึ่งจะเห็นได้จากคดีต่าง ๆ ที่นำขึ้นฟ้องร้องศาลมีจำนวนเพิ่มขึ้นทุก ๆ เดือน ท่านผู้ที่มีอำนาจอยู่แล้วมักพยายามอย่างสุดความสามารถทั้งในทางตรงและทางอ้อม ที่จะรักษาและขยายอำนาจยิ่ง ๆ ขึ้นไป ผู้ที่ยังไม่มีก็พยายามจะหาให้มีขึ้น คนมีอำนาจมากจึงมีศัตรูมาก ถ้ายิ่งนำอำนาจไปใช้ในทางที่ผิด ก็ยิ่งเป็นการเพาะศัตรูและทำให้เสื่อมอำนาจเร็วเข้า เหตุนี้เราท่านมีความสุขแน่ละหรือ ถ้าหากเรามีอำนาจเหนือคนทั้งโลก แต่ไม่มีอำนาจเหนือจิตใจของตนเอง ในทำนองเดียวกัน ความสรรเสริญจะมีคุณเฉพาะผู้ที่มีใจหนักแน่นและรู้จักธรรมดาเท่านั้น กล่าวคือ "ความเป็นผู้ที่มีน้ำใจสม่ำเสมอในความสูง ๆ ต่ำ ๆ ขึ้น ๆ ลง ๆ ของชีวิต และมองเห็นโชคดีและโชคร้ายราคาเดียวกัน" สำหรับคนใจเบานั้น คำสรรเสริญเยินยอจะทำให้หมดความเพียรและเหลิงจนลืมตัว จนในที่สุดเขาก็จะพบกับความล้มเหลวในชีวิต

"การยึดจิตเป็นคุณให้ประโยชน์สำเร็จ จิตที่ฝึกแล้วนำสุขมาให้" เป็นพุทธภาษิตบทหนึ่ง การยึดจิตนี้มิใช่จะมีแต่ในพระพุทธศาสนา แม้ในหมู่นักปราชญ์ตลอดจนคนธรรมดาก็ยกย่องไว้เหมือนกัน ท่านเทนนิสสันกล่าวว่า ความนับถือตน ความรู้จักตน ความบังคับตน สามอย่างนี้เท่านั้นที่จะนำชีวิตไปสู่อำนาจสูงสุด ผู้เขียนขอให้อัตถาอธิบายความโดยอาศัยหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้ท่านผู้อ่านเข้าใจกว้างขวางยิ่งขึ้น

ความนับถือตนนั้น มีความมุ่งหมายให้เราท่านเชื่อตนเอง ไม่ลบหลู่ตน ไม่ทอดตนให้ตกไปในทางที่ชั่ว ผู้ที่นับถือตนจะต้องเป็นผู้ที่มีหิริโอตตัปปะประจำใจไม่ทำชั่วแม้ใน

ที่ลับ เพราะการทำชั่วนั้นเท่ากับดูหมิ่นตน เหยียดตนเองให้ตกต่ำ และทำตนให้เป็นที่ดูหมิ่นของผู้อื่นด้วย

ความรู้จักตน คือเป็นผู้ที่รู้จักตนโดยรู้ว่าตนมีศาสนา มีพระมหากษัตริย์ มีชาติ ฉะนั้น เราท่านควรจะสำนึกในหน้าที่ว่า เราควรจะทำอะไรบ้าง เรามีเกียรติของตระกูลที่จะต้องระลึกถึง เราจะต้องทำงานชดเชยชาติในส่วนที่คนอื่นเขาไม่ทำกัน อย่างที่สำนวนฝรั่งเขาสดุดีกันว่า "........แม้แต่สัปเหร่อก็ยังร้องไห้" เรามีทรัพย์คือความรู้และคุณธรรมก็ควรจะวางตนให้สมฐานะ ผู้วางตัวถูกเช่นนี้ ย่อมจะได้รับความเมตตากรุณาจากผู้ใหญ่ และได้รับความเคารพนับถือจากผู้น้อย

การบังคับตน เมื่อท่านผู้อ่านได้อ่านมาแล้วถึงเพียงนี้ คงจะจำได้ว่า จิตเป็นสิ่งสำคัญในตน ทำจิตใจที่สะอาดอยู่แล้ว ก็เป็นเหตุให้คิดดี พูดดี ทำดี เป็นสวัสดิมงคลแก่ตนแก่หมู่คณะ ฉะนั้น การยึดตนก็คือการยึดจิตนั่นเอง โดยที่จิตใจเป็นอำนาจประเสริฐกว่าอำนาจใด ๆ คนเราจะอยู่ลอย ๆ โดยปราศจากผู้บังคับบัญชาไม่ได้ จำต้องเลือกว่า จะเป็นผู้บังคับตัวเองหรือให้คนอื่นบังคับ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คนเราจะต้องถูกบังคับเสมอ เป็นต้นบังคับให้อยู่ภายใต้กฎหมายของบ้านเมือง หรือกฎข้อบังคับขององค์การ ของบริษัทที่ตนปฏิบัติงานอยู่ เป็นต้น แต่เราท่านควรจะรู้ว่า เราควรจะต้องอยู่ใต้อำนาจความรู้จักเหตุผลหรือว่าท่านจะอยู่ภายใต้อำนาจกิเลส ขณะใดที่เราบังคับตัวเราได้ด้วยความรู้จักเหตุผลกิเลสทั้งหลายก็จะหลีกลี้หนีไป ตรงกันข้ามขณะใดที่เราเผลอตัว ปล่อยให้ความรู้จักเหตุผลละทิ้งเราเสีย ตัวกิเลสก็จะเข้ามาเป็นเจ้า เป็นใหญ่บังคับบัญชาเราทุกทาง กิเลสเป็นนายที่ร้ายกาจที่สุด สามารถนำทาสของมันไปสู่หายนะโดยประการต่าง ๆ

การบังคับตนเอง ทำตนเองให้รู้จักเหตุผลนี้ จำเป็นต้องฝึกทีละน้อย ๆ ให้ต่อเนื่องกันเช่นเดียวกับการเรียนหนังสือ กล่าวคือ ในเวลาที่เราประสพความสุข ความสำราญเบิกบานใจชวนให้ลุ่มหลงละเลยต่อธรรมปฏิบัติ ก็อาจกระทำได้โดยวิธีปราบ ซึ่งตรงกับคำว่า**นิคคหวิธี** แต่ในขณะที่ถูกปราบ จิตใจที่ถูกกระทบกระเทือน ได้รับความหดหู่ใจไม่อาจหาญ

ร่าเริงในสัมมาปฏิบัติก็ต้องปลอบ ซึ่งตรงกับคำว่า **ปัคลหวิธี** เพราะฉะนั้น การรักษาจิตใจด้วยการสำรวมและข่มใจ (สัญญมะและทมะ) โดยทั่วไปนั้น สภาวธรรมมักเป็นสิ่งที่เร้นลับ เห็นได้ยาก หรือบางทีก็เห็นว่าง่ายเกินไป ถึงกับไม่มีใครใช้ความสังเกต และนำมาพิจารณาใคร่ครวญดูให้รอบคอบ การพึ่งธรรมโดยเพ่งเล็งถึงแต่บทบัญญัติและคำสอน แล้วน้อมใจเชื่ออย่างอธิโมกข์ก็ได้ผลอยู่บ้าง แต่ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย ส่วนคนฉลาดก่อนจะปักใจเชื่ออะไรลงไป ก็ต้องพิจารณาทบทวนให้ถ่องแท้ คือการสืบเหตุไปหาผล และสาวผลมาหาเหตุ แล้วจึงเทียบเคียงกับศาสนธรรม กับสภาวธรรมเข้าด้วยกัน เมื่อรู้ถึงความมุ่งหมายของธรรม คือ รู้จักเลือกปฏิบัติให้เหมาะกับจริตของตน รู้จักผ่อนผันให้เดินอยู่ในสายกลาง ซึ่งตรงกับคำว่า **มัชฌิมาปฏิปทา** กล่าวคือ "รู้จักความพอดี" เช่นผู้ครองเรือนย่อมรู้จักค่าของความประหยัด ไม่ประมาทในการจับจ่ายใช้สอยทรัพย์สินเงินทอง ที่หามาได้ด้วยความเหนื่อยยาก การพยายามเก็บออมถนอมใช้แต่พอควรแก่ฐานะ ไม่เบียดกรอหรือไม่ฟุ่มเฟือยเพราะ "ความพอดี" ทำเองเดียวกัน คนที่มัธยัสถ์ เบียดกรอ (รัดเข็มขัด) จน "เกินความพอดี" ความสบายกาย หรือสบายใจย่อมไม่มี เพราะต้องประสพกับความหิวโหยอดอยากและทุกข์ทรมาน ทั้งเป็นบุคคลที่เห็นแก่ตนไม่ปรารถนาในสังคม ทั้งนี้เพราะ "ความไม่พอดี" แม้ความจริงในชีวิตจะมีความไม่เที่ยงเป็นที่สุดก็ตาม ความปรารถนาของคนมีมากกว่านั้น โดยเฉพาะคือความสุข (ทั้งกายและใจ) ซึ่งปกติก็หาได้ไม่ง่ายนัก เพราะความสุขทางจิตใจจะเกิดขึ้นได้ ย่อมอาศัยความสงบ และห่างไกลจากอารมณ์ความเศร้าหมองและความเข้าใจในสภาพของจิตใจโดยถ่องแท้เท่านั้น สรุปก็คือ "ความพอดี" ตามความปรารถนาของจิตใจ ไม่ปล่อยจิตใจให้ล่องลอยหรือหมกหมุ่น จนไม่มีความพอดี ไม่มีสติยับยั้งและไม่รู้จักเกณฑ์ประมาณปานกลาง จนกลายเป็นความประมาทด้วยประการทั้งปวง ฉะนั้นความสำคัญจึงอยู่ที่ความพอดี พฤกษาใหญ่ ผู้ใหญ่หรือผู้น้อยย่อมอาศัย "ความพอดี" จึงจะดีและมีความสุข

โดยที่การประกอบอาชีพของบุคคลมีลุ่ม ๆ ดอน ๆ ไม่ราบรื่นในกิจการ ก็เพราะไม่รู้จริง ถ้ารู้จริงก็มีแต่ความเรียบร้อย เมื่อทุกท่านต้องการความสุข ความสุขที่แท้จริง

ผู้เขียนยังมิได้บวชเรียน แต่เข้าใจว่าคือการหลุดพ้นจากความทุกข์ คนเราจะมีความสุขได้อย่างไรในเมื่อยังไม่พ้นทุกข์นั้น เป็นไปไม่ได้ เราท่านต้องเข้าใจว่า ความสุขของโลกมิใช่ความสุขที่แท้จริง เพราะเป็นการบำเพ็ญความสุข**ครอบ**ความทุกข์ไว้ จึงได้เพียงชั่วคราว ความทุกข์ก็ปรากฏขึ้นมาอีก หรือตราบใดที่ยังไม่เข้าใจในอริยสัจจ์ ๔ ตราบนั้นก็ยังต้องประสพทุกข์เสมอไป "อริยสัจจ์ ๔" มีความจริงในเรื่องทุกข์ ความจริงในเหตุที่สร้างทุกข์ ความจริงในเรื่องการดับทุกข์ และความจริงในนโยบายเพื่อดับเหตุสร้างทุกข์ หากท่านผู้ใดไม่รู้จักอริยสัจจ์ ผู้นั้นก็ห่างไกลจากความสุข การสร้างรากฐานคือริยสัจจ์ ๔ กำจัดความทุกข์ให้สิ้นไป เมื่อพระพุทธศาสนารับรองในสังสารวัฏฏ์ คือการหมุนเวียน เมื่อรู้ถึงอริยสัจจ์แล้วก็ยุติการหมุนเวียนได้ตามควรแก่เหตุ ถ้าหลักการอันนี้เป็นความเท็จ ไม่มีความจริงอะไร ผู้เขียนมีความเชื่อว่า จะเท็จกันตั้งพัน ๆ ปี ที่ไหนมีบ้าง ความจริงต้องมีอยู่อย่างแน่แท้ แต่เพราะพุทธบริษัทเราไม่มีความรู้อย่างพระพุทธองค์ หรือครึ่งหนึ่งของพระพุทธองค์ ความเข้าใจในเรื่องนี้ จึงมีได้ยากและหรือไม่เข้าใจชวนให้ปฏิเสธร่ำไป ความรู้ในกาละ คือเวลาว่าเมื่อวานนี้ วันนี้ พรุ่งนี้ เท่าที่เราทราบได้เช่นนี้ เพราะเอาเวลามาจับ มิฉะนั้นเราก็รู้ไม่ได้ เพราะเมื่อวานนี้และพรุ่งนี้ไม่มีด้วยกันทั้งสองวัน เมื่อวานนี้ก็ล่วงไปแล้ว พรุ่งนี้ก็ยังไม่ถึง ถ้านำเอาหลักนี้ไปเทียบกับการเกิดการตาย ก็อาจจะมีความจริงที่สนับสนุนพระพุทธพจน์ข้างต้นได้ถ่องแท้

เมื่อพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ประกาศให้ชาวโลกรู้ความจริง ความจริงที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เมื่อคนเรารักความจริง แล้วสละความเท็จค้นหาความจริง จะเป็นการเสียเวลาทีเดียวหรือ ? ในเรื่องการทำชีวิตให้เป็นจริงขึ้นมา การกลัวในสิ่งอันน่ากลัวกับการกลัวในเรื่องอันเป็นจริง ปัจจุบันเป็นมติของโลก เพราะฉะนั้น ความเจริญของบ้านเมืองเป็นสิ่งที่กลับกลายได้เพราะเป็นโลกธรรม แต่ความเจริญในด้านจิตใจที่อบรมในหลักของความจริง ย่อมพ้นไปจากอำนาจโลก ความสุขชนิดผิวเผินเป็นเหยื่อล่อให้คนติด แต่ผู้มีปัญญาไม่ติด เพราะรู้จริง คนเราแม้จะอยู่กระท่อมหรือบังกะโลที่หรูหราก็ตาม พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ยังเป็นที่พึ่งของชาวพุทธทั่วไป แต่ก็มีคนโดยมากยึดถือที่พึ่งผิด ๆ เช่น เจ้าเข้าทรง

จึงจมอยู่ในกองทุกข์ เพราะความอาลัยพัวพันติดอยู่ในสิ่งอันยวนใจ คับแค้นในสิ่งอันไม่พอใจ จึงทุกท่านควรอบรมสมาธิให้เกิด เพราะจิตใจที่ตั้งมั่นเป็นจิตที่ผุดผ่องสุภาพอ่อนโยน เป็นธรรมชาติที่ใสสะอาดปราศจากราคี และเป็นวิถีการรู้ความจริงตามกฎธรรมชาติ สามารถทำตนให้พ้นทุกข์ประสพความสุขอยู่ทุกโมงยาม

ท้ายเรื่อง

อนุสาวรีย์อันสูงตระหง่าน งามสง่า ซึ่งเรียกร้องผู้ได้พบเห็นให้เพ่งพิศด้วยความเคารพเลื่อมใส ภาคภูมิใจทุกครั้งนั้น ล้วนเกิดขึ้นเพื่อเทิดทูนบูชา **ความดีของคนดี** ทั้งนั้น เช่น วีรกรรมอันเลื่องลือของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผลงานอันมหาศาลของสมเด็จพระปิย-มหาราช และพระมหากรุณาธิคุณอันล้ำลึกของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้อนุสาวรีย์แต่ละแห่ง บรรดาช่างจะสร้างขึ้นด้วยโลหะนานาชนิดที่มีความคงทนเป็นพิเศษก็ตาม ถึงกระนั้นก็จำต้อง**ผ่าย**ไปสู่จุดสลาย ปรักหักพังไปทีละน้อย ๆ แต่คุณงามความดีของคน คือเจ้าของอนุสาวรีย์นั้นไม่มีวันสูญสลาย จักคงทนมั่นคงเป็นอมตะท้าทายฟ้าดิน เป็นประวัติศาสตร์ชั่วนาตาปี เป็นของแปลกแต่จริง ที่ความดีอันเป็นอมตะนี้ ไม่ได้เกิดจากสิ่งที่ลึกลับ ไม่ได้สร้างขึ้นจากสิ่งที่ล้ำค่าหาได้ยาก แท้จริงเกิดจากสิ่งธรรมดา ๆ ที่ผุพังได้ สิ่งนั้นก็คือ **ร่างกาย**ซึ่งเรามีอยู่คนละหนึ่งเท่านั้นเอง นั่นก็คือ ระหว่างสรีระกับเกียรติคุณความดี ผิดกันไกลนัก สรีระย่อมจะสูญสิ้นไปเมื่อใดก็ได้ แต่เกียรติคุณความดี จะสถิตสถาพรอยู่นานเท่านาน ตราบเท่าที่เรายังมีชีวิตอยู่

มีบางคนกล่าวว่า "ไม่รู้จักทำอะไร ต้องเล่นไพ่ฆ่าเวลา" น่าสังเวช นี่ก็คือความเกียจคร้านเป็นเหตุแห่งความเชื่ออื่น ๆ กิจการงานต่าง ๆ ในโลกนี้มีมากมายนัก ต่อให้เราทำวันยังค่ำ ๆ จนตลอดชีวิต ก็ไม่มีเวลาหมดงานลงได้ นอกจากงานที่เป็นอาชีพและงานที่ทำเพื่อการกุศลสงเคราะห์ผู้อื่น เรายังมีงานที่จะแสวงหาความรอบรู้เพื่อตน ให้เจริญขึ้นในศิลปวิทยา การค้นคว้าหาความรู้เป็นปัจจัยแห่งความสุขของคนฉลาด ดังภาษิตของโปปที่ว่า ---- การค้นคว้าหาความรู้เป็นสุขตามธรรมชาติของผู้คงแก่เรียน คนโง่เป็นสุขด้วยไม่รู้อะไรเพิ่มขึ้น

นอกจากนี้ยังมีงานสำคัญที่จะต้องฝึกฝนอบรมตนให้เจริญขึ้นในศีลธรรมอีกด้วย จักได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่มีความเจริญก้าวหน้า เจริญรอยตามพระพุทธองค์

เมื่อทุกคนต้องการความก้าวหน้า ต้องการความสุข สิ่งที่ท่านผู้อ่านจะต้องพิจารณาให้รอบคอบว่า จะต้องปฏิบัติให้เหมาะสมกับยุคสมัยอย่างไรบ้าง? หน้าที่เป็นกรณีแรกซึ่งต้องอยู่ในเขตแห่งความคำนึง เราอยู่ในโลกนี้ก็ต้องทำหน้าที่ให้เป็นประโยชน์แก่โลกนี้ ในยามฉุกเฉินก็ต้องทำหน้าที่อีกอย่างหนึ่ง ในยามสงบก็ต้องทำหน้าที่อีกอย่างหนึ่ง การเห็นแก่ตัวหวังความสุขส่วนตัว มิใช่ความชอบธรรมของผู้ที่อยู่ร่วมกันในชุมนุมชน ดูเป็นคนใจดำใจจืด ไม่เอาใจใส่ในเชื้อชาติวงศ์ เราต้องทุกข์ด้วยกัน สุขด้วยกัน ไม่มีความพรั่นพรึงต่อภยันตรายใด ๆ ทั้งสิ้น เมื่อมีภัยเกิดขึ้นก็ต้องช่วยกันระงับปราบปราม หน้าที่ในการป้องกันและการส่งเสริมช่วยเหลือต้องร่วมกัน เพราะทุกคนมีชาติเป็นของตัว ถ้าบำเพ็ญตนเป็นคนไร้ชาติหรือขายชาติ จะชื่อว่าเป็นคนได้อย่างไร? นี่เป็นความจริงในเรื่องโลก ส่วนความจริงในเรื่องธรรม พระพุทธศาสนามิใช่ออพทิมิส ที่เห็นอะไร ๆ แต่ข้างดี แต่ก็มิใช่เพรซิมิส ที่เห็นอะไร ๆ ร้ายไปเสียหมด แต่เป็นข้อปฏิบัติที่เดินสายกลาง แม้ศาสนธรรมสอนให้เรากำหนดทุกข์ก็จริง แต่สอนให้เราเบื่อหน่ายหายทะเยอทะยานแล้ว หันไปหาความดับทุกข์ต่างหาก ไม่ได้สอนให้จมอยู่ในกองทุกข์ เหมือนแผนที่เดินเรือซึ่งบอกหินโสโครกและที่อันตรายไว้ทุกแห่ง แล้วยังทำเครื่องหมายบอกทิศทางที่ปลอดภัยไว้ด้วย

ได้กล่าวมาแล้วว่า ธรรมคือรากฐานของพระพุทธศาสนา ตลอดจนพุทธภาษิตส่วนใหญ่ในศาสนานี้ ล้วนแต่มีความมุ่งหมาย ในชั้นแรกสอนผู้ปฏิบัติให้คิดแล้วทำ ทำเพื่อให้สำเร็จ ทำเพื่อเห็นแก่ความดี ฯลฯ ล้วนแต่แสดงว่า มนุษย์แต่ละคนเท่านั้น ที่จะเป็นผู้กำหนดชะตากรรมของตนเอง แต่ซึ่งจะหลีกเลี่ยงเสียเลยนั้นไม่ได้ ทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับตนเองทั้งสิ้น ในด้านพุทธภาษิตก็มี ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ชนะอื่นเสมอด้วยตนไม่มี ฯลฯ จึงทุกคนควรจะรู้ว่าความดีในทางธรรมนั้น ต่างกับความดีในทางโลก ความดีในทางโลก เราทำได้ด้วยไม่ต้องละโทษ แต่ความดีในทางธรรมสำคัญอยู่ที่การละโทษ ความดีในทางโลกนั้น ทำถือคือยึดถือว่าเราดีอย่างโน้นอย่างนี้ เราทำบุญคุณไว้กับคนนั้นคนนี้ ถ้าใครไม่คิดถึงคุณเราก็เป็น

คนอกตัญญูอะไรทำนองนั้น แต่ความดีในทางธรรมนั้น ทำละ คือทำตามที่ควร ทำเพื่อให้กิเลสของตนเองเบาบางและเป็นการสงเคราะห์ผู้อื่นด้วย ทำแล้วใครจะรู้หรือไม่รู้ จะคิดถึงบุญคุณหรือไม่คิดก็ตามที เป็นเรื่องของเขาไม่ใช่เรื่องของเรา

อยู่ทำอะไร ? ใกล้ต่อการจบ เมื่อยังไม่รู้ว่าจะทำอะไร ก็ให้ทำสิ่งที่ท่านกำลังทำและที่ชาติต้องการให้ท่านทำ อย่าทำในสิ่งอันทำลายตนเองตลอดถึงเพื่อนร่วมชาติร่วมประเทศ อยู่ทำมิใช่อยู่เฉย อยู่ทำความดีแล้วท่านจะมีความสุข ซึ่งเป็นจุดหมายของคนทั่วไป อย่าทำงานที่ปราศจากเหตุผล งานที่ประเสริฐคือ การกู้เกียรติยศให้กลับคืนมา เป็นอนุสาวรีย์อันงดงามที่สุด เกียรติยศจะคงคืนได้นั้น ย่อมต้องอาศัยเหตุหลายประการ ทั้งทางเกษตรกรรม อุตสาหกรรมและพานิชกรรม ตลอดจนชาติพลี ซึ่งเป็นกำลังอย่างสำคัญ นั่นก็คือ ความมีเสถียรภาพทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมจะต้องฟื้นฟูให้กิจการเหล่านี้ ตกอยู่ในกำมือของพวกเรา อย่าให้ตกอยู่ในกำมือของผู้อื่น ในยามคับขันเราจะเห็นได้ว่า ใครเป็นผู้ที่ช่วยเหลือพวกเรา นอกจากพวกเราด้วยกัน จงตื่นขึ้นเถิด แล้วสลัดความฉาบฉวยและฟุ้งเฟ้อไปเสีย ร่วมแรงร่วมใจกันด้วยพลังอันแข็งแกร่ง ทำบ้านของเราให้เป็นบ้านของเรา ......! ทำแผ่นดินของเราให้เป็นของเรา ......! เพราะแผ่นดินนี้ ...... ของเรา ! จึงควรสนใจในเรื่องอาชีพทุกอย่างให้มาก ต้องนึกว่าเราต้องพึ่งตัวเอง นี่เป็นหลักพุทโธวาท อย่าตำหนิศาสนาว่าสอนให้สันโดษ และไม่ต้องทำอะไร พอมีกินไปวันหนึ่ง ๆ ก็พอ ข้อสำคัญต้องมีสติรู้จักคิดทำให้รอบคอบเป็นอย่างมาก การปฏิบัติตนให้เหมาะกับกาละเทศะ จึงเป็นกรณีที่สำคัญว่า จะควรสันโดษอย่างไร จึงจะไม่เป็นการตัดทอนทำลายความรุ่งเรืองก้าวหน้าแห่งตนดังได้กล่าวแล้ว และขั้นสุดท้ายด้วยการค้นคว้าหาสัจจธรรมอันเป็นมิ่งขวัญที่ควรจะมีประจำใจ เพื่อความก้าวหน้าและความสุขอันสดใสแห่งตัวท่าน ครอบครัวของท่าน มิตรของท่าน ท่านอยู่ทำอะไร ? ในบทความนี้ ในเมื่อท่านหาคำตอบไม่ได้ ท่านคงเคยแปลกใจว่า คนเราเกิดมาทำไม ? แต่จะแปลกใจยิ่งขึ้นว่า คนเราอยู่ทำอะไร ? อยู่ทำความดี ความสงบ ความเจริญ อยู่ทำความชั่ว ความยุ่งยาก ก่อความอลเวง ความเสื่อมเสียหาย นอกตำรา หรือท่านจะอยู่ทำอะไร ?

ร. พ. มหามกุฏราชวิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร พระนคร นายพินิจ อู่สำราญ ผู้พิมพ์โฆษณา ๑๑/๑๑/๒๕๑๑

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย
ถนนพระสุเมรุ หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร โทร. 817780
นายพินิจ อู่สำราญ ผู้พิมพ์โฆษณา พ.ศ. ๒๕๑๑